

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

SPIRITUALITA, RELIGIOZITA A OSOBNOST
SPIRITUALITY, RELIGIOUSNESS AND PERSONALITY

Magisterská diplomová práce

Autor: **Barbora Pospíšilová**
Vedúci práce: **PhDr. Olga Pechová, Ph.D**

Olomouc

2014

Prehlásenie

„Ochrana informácií v súlade s ustanovením § 47b zákona o vysokých školách, autorským zákonom a smernicou rektora k Zadaniu tématu, odovzdávanie a evidencia údajov o bakalárskej, diplomovej, disertačnej práci a rigoróznej práci a spôsob ich zverejnenia. Študent zodpovedá za to, že verejná časť záverečnej práce je koncipovaná a štrukturovaná tak, aby podávala úplné informácie o cieľoch záverečnej práce a dosiahnutých výsledkoch. Študent nebude zverejňovať v elektronickej verzii záverečnej práce plné znenie štandardizovaných psychodiagnostických metód chránených autorským zákonom (záznamový arch/dotazník, manuál). Plné znenie psychodiagnostických metód môže byť iba prílohou vytlačenej verzie záverečnej práce. Zverejnenie je možné len po dohode s autorom alebo vydavateľom.“

Miestoprísažne prehlasujem, že som magisterskú diplomovú prácu na tému: Spiritualita, religiozita a osobnosť vypracovala samostatne pod odborným dohľadom vedúceho diplomovej práce a uviedla som všetky použité podklady a literatúru.

Vdňa

Podpis

Pod'akovanie:

Ďakujem svojej vedúcej práce PhDr. Olge Pechovej, PhD. za jej odbornú pomoc, cenné rady, poskytnuté materiály a hlavne za jej veľkú trpezlivosť a vľúdnosť pri vedení tejto magisterskej práce.

Tiež by som rada poďakovala Mgr. Danielovi Dostálovi, PhD. za jeho ochotnú pomoc pri spracovaní materiálov.

OBSAH

Úvod.....	5
I. TEORETICKÁ ČASŤ.....	7
1 Psychológia náboženstva	8
1.1 Historický vývoj odboru.....	9
1.2 Základné pojmy.....	10
1.2.1 Posvätno	10
1.2.2 Viera	11
1.2.3 Náboženstvo	12
2 Religiozita	14
2.1 Pojem religiozita	14
2.1.1 Religiozita z pohľadu sociológie	14
2.1.2 Religiozita z pohľadu psychológie.....	16
2.2 Výskumy religiozity	17
2.2.1 Sociologické nástroje skúmania religiozity	18
2.2.2 Psychologické nástroje skúmania religiozity.....	19
2.2.3 Súčasná religiozita	21
3 Spiritualita	26
3.1 Pojem spiritualita	26
3.1.1 Historický vývoj pojmu spiritualita	26
3.1.2 Súčasné chápanie pojmu spiritualita	28
3.1.3 Definovanie pojmu spiritualita v psychológii.....	30
3.2 Výskumy spirituality	34
3.2.1 Psychologické nástroje skúmania spirituality.....	34
3.2.2 Súčasná spiritualita.....	37
4 Osobnosť'	40
4.1 Definície osobnosti.....	40
4.2 Teórie osobnosti.....	42
4.3 Osobnosť' v pojatí Big Five.....	46
4.3.1 Vývoj päťfaktorového modelu osobnosti.....	46
4.3.2 Inventár päťfaktorového modelu osobnosti.....	48
4.3.3 Popis päťfaktorového modelu osobnosti	49
5 Vzťah spirituality, religiozity a osobnosti.....	52
5.1 Ľudská potreba spirituality a religiozity.....	52
5.2 Spiritualita, religiozita a osobnosť' v teóriách významných psychológov.....	53
5.3 Výskumy vzťahu spirituality a religiozity k osobnosti	56

II. PRAKTICKÁ ČASŤ.....	61
1 Problémy a ciele výskumu	62
2 Hypotézy	63
3 Výskumný súbor	64
3.1 Výber súboru a zber dát.....	64
3.2 Popis súboru.....	65
4 Metodologický rámec	71
4.1 Metóda získavania dát	71
4.1.1 Neštandardizovaný dotazník.....	71
4.1.2 Dotazník prejavov spirituality ESI.....	71
4.1.3 Dotazník NEO-FFI.....	72
4.2 Metóda analýzy dát	73
4.2.1 Symbolika výsledkovej časti	73
5 Výsledky výskumu	74
6 Platnosť hypotéz	81
7 Diskusia	83
8 Závery	89
SÚHRN.....	91
Použitá literatúra.....	95
Prílohy.....	103

Úvod

V posledných desaťročiach sme mohli v spoločnosti pozorovať postupne narastajúce celosvetové oživenie duchovného života. Sekularizácia síce významne ovplyvnila pokles vplyvu náboženských inštitúcií, avšak najmä u mladých ľudí badať stále väčšiu otvorenosť voči náboženským a duchovným hodnotám. Zdá sa teda, že duchovnosť človeka nepatrí už len do zastaraných náboženských tradícií, ale že i naďalej tvorí prirodzenú súčasť sveta a ľudskej existencie. Mnoho ľudí si preto stále praje žiť duchovným životom, usiluje o intenzívnejší vnútorný vývoj, o nadviazanie blízkych a naplňujúcich vzťahov s druhými, či o prežívanie harmónie s prírodou a pochopenie zmyslu vlastnej existencie.

Kedže i my sami sme si tohto súčasného trendu duchovnej renesancie povšimli, rozhodli sme sa, že za cieľ našej diplomovej práce si stanovíme práve preskúmanie súčasného stavu spirituality a religiozity dvoch nám najbližších krajín, ktorými sú Česká republika a Slovensko. Tento náš výber môže priniesť veľmi zaujímavé poznatky, keďže sa jedná práve o krajiny, ktoré majú za sebou tak históriu veľmi rozdielnu, ako i v mnohom spoločnú a prepojenú. Bude nás preto zaujímať najmä fakt, či aj v spiritualite ich obyvateľstva skutočne existuje až tak veľká odlišnosť, ako sa všeobecne predpokladá. Uvedomujeme si však, že rovnako ako môže spiritualita súvisieť s povahou celého národa, tak isto sa môže v jej špecifických charakteristikách odzrkadľovať aj individuálna osobnosť jednotlivca. V tejto práci sa preto budeme zaoberať i vzťahmi medzi spiritualitou a osobnosťou. A náš záujem sa konečne bude sústreďovať aj na overenie oprávnenosti ďalších ustálených spoločenských predpokladov, akými je odlišná duchovnosť ľudí vychádzajúca z rozdielnosti pohlavia či religiozity.

Naša práca pozostáva z dvoch základných častí. Prvou z nich je časť teoretická, v ktorej sa zameriame na vysvetlenie terminologickej problematiky spojenej s psychológiou náboženstva, bližšie sa oboznámime s pojmami spiritualita, religiozita a osobnosť, v rámci čoho si predstavíme existujúce teoretické pohľady na ne, škály určené na ich skúmanie ako i samotné výskumy zamerané na dané psychologické javy a na záver sa spoločne pozrieme na to, ako tieto tri pojmy spolu súvisia a v čom sa ich vzťahy prejavujú navonok.

Praktická časť našej práce nám predstaví zvolenú metódu výskumu, výskumný súbor a nástroje použité pre jeho uskutočnenie. Zistené výsledky by mali objasniť existenciu predpokladaných vzťahov medzi spiritualitou a osobnosťou, či ďalšími

sledovanými premennými, ktorými je národnosť, pohlavie a viera oslovených obyvateľov.

Dúfame, že zistenia vyplývajúce z výskumu by mohli byť vďaka novým informáciám o súčasnom spirituálnom živote našich krajín nielen zaujímavé, ale aj užitočné a prakticky využiteľné pre všetky inštitúcie a organizácie, pracujúce s človekom, ktorého vnímajú v celej jeho celistvosti, duchovnosť nevynímajúc.

I. TEORETICKÁ ČASŤ

1 Psychológia náboženstva

Psychológia náboženstva je aplikovaná psychologická vedná disciplína skúmajúca psychologické zákonitosti náboženského správania, prežívania, náboženských postojov a hodnôt. Dá sa teda všeobecne tvrdiť, že sa jedná o vedný odbor zaoberajúci sa psychologickými zákonitosťami, ktoré súvisia s javom ľudskej religiozity a spirituality (Stríženec, 2001a).

Psychológia náboženstva sa vymedzila ako samostatná disciplína psychológie na konci 19. storočia. Zaradila sa tak k ďalším už vtedy existujúcim vedám zaoberajúcim sa otázkou náboženstva a jeho javov, ktorými boli filozofia, teológia, sociológia náboženstva a pomerne mladá religionistika, ktorá sa osamostatnila len pár desaťročí pred vznikom psychológie náboženstva.

Špecifikom, ktoré odlišuje psychológiu náboženstva od týchto už existujúcich vied skúmajúcich rovnaký jav je, že jej prvoradým záujmom nie je skúmať oprávnenosť samotnej existencie náboženstva ako takého, ale zameriava sa na poznanie psychologickéj stránky tohto javu. Snaží sa o zachovanie neutrálneho postoja v otázke náboženskej konfesionality, správnosti jednotlivých filozofických či teologických konštruktov ako i v prípade uznania samotnej existencie transcendentnej reality. Jej účelom nie je vysvetliť pôvod náboženstva či náboženských skúseností, ale popísať to, ako náboženské chovanie a správanie vyzerá, aké má typické prejavy, čím je pre jedinca prínosné či naopak škodlivé a aký má vzťah k ďalším psychickým charakteristikám jedinca. V náboženstve sa teda zameriava na jeho individuálnu stránku (Pechová, 2011).

V psychológii náboženstva môžeme v súčasnosti rozlišovať medzi viacerými teoretickými prístupmi. Je to predovšetkým prírodovedný prístup, ktorý chápe náboženstvo ako prejav adaptácie človeka a sublimácie jeho psychologických faktorov, sociologický prístup vnímajúci ho ako jav podmienený spoločenskými a kultúrnymi procesmi, fenomenologický prístup pozerajúci na náboženstvo ako na apriórnu danosť, ktorá nie je redukovateľná na žiadnu inú oblasť a nakoniec humanistický prístup, ktorý naň nahliada ako na prejav fungovania osobnosti čoby dynamického celku (Stríženec, 2001a).

Aby sme mohli plnšie pochopiť záber tejto vednej disciplíny, priblížime si v nasledujúcich podkapitolách ako sa psychológia náboženstva vyvíjala a s akými základnými pojmami pracuje.

1.1 Historický vývoj odboru

Ako sme už spomenuli, vznik psychológie náboženstva ako samostatnej psychologickéj disciplíny môžeme datovať koncom 19. storočia. K jej vymedzeniu sa v rámci psychológie prispel stále silnejúci všeobecný záujem o náboženské javy a ich skúmanie, ako i rozvoj hlbinej psychológie a nových výskumných možností pre psychológiu ako vedu.

Spočiatku sa psychológia náboženstva tešila veľkému záujmu psychológov predovšetkým z amerického kontinentu, ktorí boli fascinovaní všetkým náboženským a spirituálnym a toto nadšenie pretrvalo až do konca dvadsiatych rokov minulého storočia. Predstaviteľmi sú G.S. Hall, W. James, W. Wundt a R. Otto (Stríženec, 2001a). Keďže sa však po celé toto obdobie nepodarilo jej zástancom vytvoriť dostatočný teoretický základ pre túto disciplínu a tým ju ukotviť a umožniť jej legitímne pracovať s empirickými poznatkami, záujem o túto oblasť psychológie postupne začal upadať. Navyše sa psychológia musela až do konca 50. rokov vyrovnávať so stále silnejúcim odporom zo strany náboženských komunit, ktoré jej empirickú prácu vnímali ako veľké ohrozenie svojej autority a snahu o podkopávanie ich náboženských právd a vierouky. K zlepšeniu situácie a vzťahov s náboženskými predstaviteľmi došlo až v druhej polovici 20. storočia. V 60. rokoch sa potom postupne začal obnovovať aj záujem samotných psychológov o ďalší rozvoj tohto odvetvia a síce v dôsledku skutočnosti, že duchovný život začal byť vnímaný ako pozitívny jav, prospešný spoločnosti. Došlo jednak k uznaniu významu duchovného života pre kultúru a jednak k zisteniu silného vplyvu náboženskej viery na duševné i fyzické zdravie človeka. Príznačným pre toto obdobie bolo ale postupné zaznávanie náboženstva v jeho inštitucionálnej forme a uprednostňovanie súkromnej duchovnosti neviazanej na konkrétne náboženstvo. V psychológii náboženstva sa tak k slovu dostala humanistická psychológia zastúpená Allportom, Maslowom či Eriksonom a transpersonálna psychológia, ktorej známym predstaviteľom je S. Grof (Stríženec, 2001a).

V súčasnosti sa psychológia náboženstva i naďalej drží teoretických trendov predchádzajúcich rokov, ale namiesto na psychologické teórie o náboženstve, sa zameriava stále viac na reálne životné situácie a praktický význam duchovného života človeka. Pozornosť tak získavajú témy ako religiozita a jej vplyv na zdravie či kriminalitu, pôsobenie nových náboženských siekt na psychiku človeka a podobne. Najznámejšími

predstaviteľmi súčasnej psychológie náboženstva sú B. Spilka, K.I. Pargament alebo N.G. Holm (Stríženec, 2001a).

Ako vidíme, napriek tomu, že je psychológia náboženstva v porovnaní s inými vedami zaoberajúcimi sa týmto fenoménom skutočne mladou disciplínou, za krátku dobu svojej existencie už prešla pomerne búrlivým vývojom a vzhľadom na možnosti a témy, ktoré súčasná doba neustále prináša, môžeme predpokladať, že jej najväčší rozmach ešte len nastane.

1.2 Základné pojmy

V predchádzajúcom texte sme sa stručne oboznámili s psychológiou náboženstva, jej predmetom skúmania a postupným historickým vývojom spojeným s nemalými zmenami v nahliadaní naň. Museli sme pri tom viackrát použiť termíny, ako je náboženstvo, duchovno či religiozita, s ktorými často táto disciplína operuje, ale bohužiaľ názory na to, čo nimi v skutočnosti myslí sú nejednotné. Preto si skôr, než sa budeme zaoberať hlavnou témou tejto práce aspoň v krátkosti tieto pojmy predstavíme a pokúsime sa stanoviť, čo pod nimi rozumieme my, aby tak nedošlo k možným nedorozumeniam.

1.2.1 Posvätno

Spolu s rozvojom sociológie a religionistiky sa na začiatku 20. storočia objavila aj diskusia okolo správneho chápania ich často ústredného termínu, ktorým je *posvätno*. Podľa E. Durkheima je možné definovať obsah tohto pojmu len skrze jeho negatívne vymedzenie od toho, čo posvätné nie je, teda odlíšenie od svetského a všedného (in Stríženec, 2001a).

Podľa iného významného religionistu, ktorý sa týmto pojmom zaoberal, R. Otta (1998), je potrebné rozlišovať medzi svätosťou a posvätnosťou. V mnohých jazykoch totiž pre označenie týchto skutočností existuje len jedno slovo, ich význam je však rozdielny. I preto on sám ako prvý začal používať pre označenie a odlíšenie posvätna pojem *numinózne*. Termín *svätosť* je v dnešnej reči zaužívaný už v jeho prenesenom význame a spája sa s mravným predikátom dobra. Numinózne je ale označujúcou a hodnotiacou kategóriou, ktorá sa viaže s pôvodným prežitkom náboženskej svätosti. Aj samotný R. Otto však rezignuje na snahu o jeho definíciu. Možnosť priblíženia sa k podstate tohto slova vidí len v popise osobnej skúsenosti človeka, ktorý nadväzuje vzťah s Numinóznom.

Takýto človek pociťuje *mysterium tremendum*, teda moment hrôzy, vznešenosti a energie, ktorý v ňom Numinózne vyvoláva (Otto, 1998).

M. Eliade, ďalší významný religionista minulého storočia, na rozdiel od R. Otta nenahliadal na posvätno len ako na iracionálny fenomén, ale zameral sa na jeho celistvosť pozostávajúcu z racionality i iracionality. Z ontologického hľadiska sú podľa neho „posvätné a profánne“ dve modality bytia na svete, dve rôzne existenciálne situácie, ktoré človek v priebehu dejín prijal za svoje“ (Eliade, 2006, 15). Posvätno vymedzuje ako integrálnu zložku ľudského vedomia a skúsenosť posvätna chápe ako neoddeliteľný prvok ľudskej existencie (Eliade, 2006).

Ako vidíme, pojem *posvätno* má viacero významových rovín. V širšom význame možno chápať posvätno ako najvyššiu hodnotu, ktorej sa pripisuje dokonalosť. V jej užšom ponímaní možno spolu s J. Szmydom (in Stríženec, 2001a) rozlišovať medzi ontologickým, axiologickým, fenomenologickým, historickým a kultúrnym významom posvätna. On sám ho vymedzuje ako transcendentálnu skutočnosť, ktorá je najvyšším dobrom a prejavom tajomných síl. Konkrétne v psychológii sa potom zameriavame na rozlišovanie osobného prežívania, skúsenosti a praktického využívania posvätna.

1.2.2 Viera

Pri pojme *viera* si môžeme povšimnúť, že v jeho koreni sa nachádzajú ďalšie dve slová, a to *dôvera* a *vernosť*. Táto ich etymologická príbuznosť nachádza svoje uplatnenie pri charakterizovaní viery ako postoja oddanosti, splynutia a vydania sa v dôvere a láske. Inak povedané, viera je výrazom ontologickej dôvery, spočívajúcej v otvorenom a pozitívnom prístupe k realite. Smeruje od seba samého k niečomu alebo niekomu mimo seba (Stríženec, 2001).

Na našom území je tento pojem často spájaný s kresťanstvom. Katolícka teológia chápe vieru ako vrozený náboženský cit, ktorý je do človeka vložený Bohom. Je presvedčením o zjavených pravdách, z ktorého človek čerpá duchovnú silu a integruje jeho poznanie a osobnosť do jedného celku. Podľa Halíka (1997) je tak viera pevným presvedčením o určitom jave bez jeho presného racionálneho podloženia, ktoré jedinec získava na základe svedectva inej, pre neho dôveryhodnej osoby.

Na základe uvedeného vidíme, že na vieru môže byť nahliadané rôzne, a síce ako na vierouku, presvedčenie či na vzťah k transcendentnu. J. Bauer ju tak definuje jednak ako „smerodajné a výrazné emocionálne akceptovanie religiózneho presvedčenia na

základe slobodného rozhodnutia“ (Bauer, 1997, 470), jednak ako dôveru v stálu Božiu prítomnosť a vedenie v živote.

M. Stríženec chápe vieru ako emočne výrazné presvedčenie bez rozumového základu, ktoré silne ovplyvňuje ľudské rozhodovanie a konanie a zakladá vzťah k nadprirodzenej bytosti. Na prvý pohľad by sa teda mohlo zdať, že viera je len synonymným výrazom pre presvedčenie, avšak na rozdiel od neho je viera komplexnejšia a vo väčšej miere určená konkrétnou osobou, ktorá ju prežíva. Zahrňuje v sebe rozumový súhlas s výrokom, predstavujúcim ideologické požiadavky určitej tradície, nevedomú dynamiku, emočné dimenzie a kognitívne operácie a obsahy (Stríženec, 2001a).

Z psychologického hľadiska možno u viery rozlišovať tri základné procesy. Jedná sa o proces rozumový, ktorý spája vieru s poznaním, proces emocionálny, vychádzajúci zo subjektívneho presvedčenia o existencii predmetu viery a voľný proces, prejavujúci sa postojmi a konaním veriaceho (Papica, 1994). Viera sa teda týka tak kognitívneho aktu uznania existencie nadprirodzenej bytosti, ako aj vzťahu a úcty k nej.

1.2.3 Náboženstvo

Ľudská viera nachádza svoj spoločenský výraz v náboženstve, ktoré je špecifickým kultúrnym javom. O jeho pradávej prítomnosti v spoločnosti svedčia náleziská pravekých pohrebísk a rôznych rituálnych sošiek a predmetov. Dá sa preto predpokladať, že viera v nadprirodzené sily, bohov a posmrtný život bola vždy prirodzenou súčasťou ľudského života. Na takomto tvrdení sa pravdepodobne zhodne väčšina predstaviteľov súčasných spoločenskovedných disciplín (Stríženec, 2001a).

Podľa Papicu (1994), počiatok náboženstva môžeme hľadať vo fenoméne rezonancie, ktorý spočíva v premietnutí seba samého do niečoho mimo seba, ako je príroda či vesmír a v následnom opätovnom návrate k sebe samému. Na tejto báze spoločenské vedy zaoberajúce sa náboženstvom hovoria o prirodzenom náboženstve, ktoré samotné sa síce nikde na svete nenachádza, ale ktoré tvorí základ všetkých dejinných náboženstiev. Jeho konkrétnym vyjadrovaním následne vznikali pozitívne náboženstvá, ktoré boli buď priamo založené, alebo určené špecifickým dejinným činom (Lotz, 1994). Ich formy možno podľa náboženskej doktríny rozlišovať na animizmus, polyteizmus, dualizmus, monoteizmus a synkretické náboženstvá (Stríženec, 2001a).

Náboženstvo v sebe obsahuje tri základné prvky: poznanie Boha, uznanie závislosti na Bohu a systém špecifických úkonov, ktorými sa uskutočňuje vzťah k Bohu. Jednotlivé

definície tohto pojmu však kladú rozdielny dôraz na zložky jeho obsahu, a to na základe toho, kedy a v akom myšlienkovom svete vznikali, z akých teórií človeka a spoločnosti vychádzali. Túto rozdielnosť pohľadov na tento fenomén nám v súčasnosti prezentujú evolučné, funkcionalistické či substanciálne teórie (Stríženec, 2001a).

V posledných desaťročiach došlo k výraznému posunu v chápaní náboženstva. Neutrálna konotácia tohto pojmu sa začala v dôsledku spoločenských zmien vytrácať a náboženstvo sa čoraz častejšie stávalo terčom hostility a nepriateľských nálad spoločnosti. Je to dôsledkom historicky silne podmieneného spojenia tohto výrazu s kresťanstvom a katolíckou cirkvou, ktorá je v súčasnosti vnímaná ako príliš zastaraná, rigidná a formálna, neschopná porozumieť aktuálnym potrebám človeka. Stále viac ľudí na základe takéhoto chápania náboženstva prehlasuje, že sú nenáboženský, ale len spirituálni. Význam pojmu náboženstva sa tak neustále zužuje a mnohé fenomény, ktoré podeň ešte donedávna spadali, sú už dnes priradované k spiritualite. Náboženstvo je tak v súčasnej spoločnosti často chápané už len ako vonkajšia inštitucionalizovaná forma spirituálneho života, zaťažená rituálmi a náukovou doktrínou (Řičan, 2007).

K ďalším dôležitým pojmom, s ktorými psychológia náboženstva pracuje, patrí aj religiozita a spiritualita. Ich definovanie a vymedzenie je však značne náročnejšie a pre nás v tejto práci i podstatne dôležitejšie, preto sme sa rozhodli venovať im samostatné kapitoly.

2 Religiozita

Religiozita je jedným s troch hlavných pojmov našej práce. Predstavuje jednu zo základných dimenzií ľudského duchovného života, ktorej výskumom sa zaoberajú bádatelia už mnohé roky. Aj napriek tomu sa však jedná stále o pojem, ktorý nie je definitívne vymedzený a ktorý býva často mylne či nesprávne používaný. Preto skôr, než budeme s týmto termínom priamo pracovať, oboznámime sa s jeho historickým pozadím, jeho uchopením psychologickou vedou a tiež popisom výskumných počínov v tejto oblasti.

2.1 Pojem religiozita

Termín religiozita je u nás zdomácnelým slovom prebratým z angličtiny, ktorého ekvivalentom v našom jazyku je náboženskosť. Ten sa však v našich krajinách nikdy nepresadil. Ako vidíme, má spoločný etymologický základ s pojmom náboženstvo, čo nám jasne napovedá, že tieto dva výrazy spolu veľmi úzko súvisia. Obidva sú odvodené od latinského výrazu *religio*, ktorý je zas blízky slovesám *relegere*, *religere* a *religare*. Vyjadrujú spojenie človeka s Bohom, jeho hlbšie poznanie a potrebu tohto vzťahu k nemu a s ním (Říčan, 2007). Pojmom *religiozita* býva teda v súčasnosti najčastejšie označované náboženské prežívanie spojené s afiliáciou k nejakému náboženstvu a zaujatím postoja k náboženským obsahom, ktorý sa prejavuje v hodnotovom systéme a v jednaní. S takouto definíciou by však nemuseli všetci odborníci plne súhlasiť, pretože ako sme už poznamenali vyššie, každá vedná disciplína má svoj špecifický uhol pohľadu, podľa ktorého na jednotlivé javy nahliada. A keďže sa religiozitou zaoberajú predovšetkým dve vedy – sociológia a psychológia, priblížime si, ako sa ich chápanie tohto termínu vyvíjalo.

2.1.1 Religiozita z pohľadu sociológie

Sociológia nie je vedou, ktorá by skúmala subjektívne prežitky jednotlivca, ale zaujíma sa o skutočnosť v jej celistvosti, pracujúc s objektívnymi faktami. Aj religiozitu teda chápe najmä ako spoločenský jav, ktorý je možné definovať ako prítomnosť náboženstva a náboženských prvkov v populácii. Táto prítomnosť môže byť chápaná jednak kvantitatívne, teda nakoľko je náboženská viera v populácii zastúpená a jednak kvalitatívne, teda ako je táto viera prežívaná a ako ovplyvňuje životy ľudí (Štampach,

2008). Takto vnímaná religiozita je veľmi dobre merateľná v podobe miery zastúpenia ľudí identifikujúcich sa s rôznymi náboženstvami v populácii.

Sociológia náboženstva na základe svojich výskumov začala rozlišovať medzi viacerými dimenziami religiozity, pričom bolo vytvorených hneď niekoľko modelov vychádzajúcich z rôznych teórií. V nemeckom prostredí sa najviac uplatňuje trojzložkový model, ktorý považuje za základné roviny religiozity vieru, uznanie morálnej normy a vonkajšie správanie. Iný model predstavuje Glockova teória, ktorá vymedzuje týchto päť dimenzií: ideologická, rituálna, skúsenostná, kognitívna a dôsledková (Stríženec, 2007). Pre nás najzaujímavejším sa javí systém Władysława Piwowarského, poľského sociológa, ktorý pozostáva zo siedmich základných parametrov: celkový vzťah k viere, náboženské poznatky, náboženská ideológia, náboženská skúsenosť, náboženská prax, náboženské spoločenstvo a náboženská morálka. Táto sústava parametrov totiž umožňuje naozaj komplexné a podrobné skúmanie religiozity aj v našich podmienkach (Matulník, 2008). Treba tu však upozorniť na skutočnosť, že v súčasnej sociológii sa upúšťa od tendencie vytvárať univerzálne škály dimenzií religiozity, pretože jej predstavitelia si uvedomujú, že s ohľadom na veľkú rozmanitosť všetkých svetových náboženstiev, ich pojmoslovie a praktík nie je reálne možné takéto všeobecné škály, ktoré by boli schopné obsiahnuť jav religiozity v jeho komplexnosti, vôbec zostaviť. Omnoho častejšie sa preto dnes stretávame s používaním paralelných škál vytváraných zvlášť pre každé jednotlivé náboženstvo (Stríženec, 1997).

Okrem predstavených dimenzií religiozity sociológia pracuje aj s niekoľkými systémami, podľa ktorých rozlišuje medzi rôznymi formami religiozity. Asi najčastejšie je využívané delenie na religiozitu tradičnú a modernú. Tradičná religiozita sa prejavuje vierou v dogmy, osobného Boha a oddanosťou náuke a predstaviteľom cirkvi. Znakmi modernej religiozity sú rozličné náboženské sympatie, hľadanie spirituálnych zážitkov, neopanteizmus a synkretizmus (Hynek, 2000). Túto rozdielnosť vysvetľuje Z. R. Nešpor (2008) tým, že religiozita zahŕňa rôzne možnosti vzťahu k posvätnu, ktoré sú premenlivé tak miestne, ako i časovo. V minulosti teda mohlo platiť, že štandardným veriacim bol pravidelný návštevník bohoslužieb, ktorý bol pokrstený a zúčastňoval sa cirkevných aktivít, v súčasnej dobe ale môže byť za religiózneho považovaný i takzvaný pútnik, ktorý hľadá a usiluje o osobnostný rozvoj, či konvertita rigidne sa primykajúci k partikulárnym náboženským výkladom sveta, stojacim v ostrej opozícii voči akémukoľvek inému názoru.

V odbornej sociologickej literatúre sa môžeme stretnúť i s akousi nábožensko-sociologickou typológiou, ktorá nachádza svoje uplatnenie najmä v najnovších

sociologických výskumoch. Ľudí delí na cirkevne náboženský typ, tradične náboženský typ, liberálne náboženský typ, nábožensky ľahostajný typ a nenáboženský typ (Stríženec, 2007).

Na záver tejto krátkej kapitoly považujeme za dôležité ešte upozorniť, že v súčasných sociologických textoch nemusí byť pod religiozitou vždy mienená len skutočnosť členstva v cirkvi či konformity s jej učením a praktikami, ale stále častejšie sa môžeme stretávať s funkcionalistickým pohľadom na tento spoločenský jav, ktorý zaraďuje pod religiozitu aj také skutočnosti, ako sú totalitné ideológie, viera v pokrok, členstvo v určitých sociálnych skupinách, športové aktivity, dietetické predpisy či liečiteľstvo (Nešpor, 2008). Psychológ by si mal preto pri práci z novodobými sociologickými výskumami dať pozor, aký koncept religiozity ich autori uprednostňovali a čo všetko pod pojem náboženskosti zaradili.

2.1.2 Religiozita z pohľadu psychológie

Psychológia pristupuje k religiozite na rozdiel od sociológie ako k subjektívnej skutočnosti, k jednotlivcom prežívanej náboženskej viere. V psychologickom slovníku môžeme pod týmto heslom nájsť definíciu, ktorá ju uvádza ako „zbožnosť, vieru v pravosť a pravdivosť náboženstva, nábožnosť, silu viery, náboženské presvedčenie, jeho rôznu mieru a jeho odraz v chovaní a každodennej praxi človeka“ (Hartl, & Hartlová, 2000, 505). Táto definícia sa nám však zdá byť značne všeobecná a nekonkrétna a preto sa viac prikláňame k definícii M. Strížena, ktorý ju popisuje ako „osobný a kladný vzťah človeka k náboženstvu (Bohu), zahŕňajúci komplex javov, najmä rôzne formy myslenia (dimenzia poznatkov-náboženské presvedčenie), prežívania (náboženské city) a konania (kult, aktivita zameraná na náboženské spoločenstvá)“ (Stríženec, 2001a, 39). Tieto tri oblasti prejavov religiozity sú v psychológii chápané ako jej tri základné dimenzie.

Aj v tejto vednej disciplíne však môžeme pozorovať názorovú nejednotnosť jej predstaviteľov. Neraz sa tak môžeme stretnúť i s názormi, že dostatočným prejavom religiozity je už samotné vonkajšie jednanie ľudí, ako je napríklad účasť na bohoslužbách. Otázkou však je, nakoľko možno len na základe poznania, že niekto občas zájde do kostola tvrdiť, že je nábožensky založený. Preto sú takéto teórie pracujúce len s jednou z vyššie uvedených zložiek religiozity všeobecne považované za redukcionistické a až príliš podobné modelom sociologickým, usilujúcim o čo najväčšiu objektivitu aj za cenu neúmerneho zjednodušenia problematiky tohto javu.

Religiozitou sa v psychológii však nezaobera výlučne len psychológia náboženstva. Svoje dielčie teórie vypracovali aj jej ďalšie odvetvia, ako je napríklad psychológia vývojová. Tá vychádzajúc z poznatkov získaných pozorovaním a výskumami, vytvorila teóriu vývinu religiozity. Náboženskosť jedinca podľa nej nie je nemennou a presne danou skutočnosťou, ale vlastnosťou, ktorá sa vyvíja spolu s rozvojom jeho osobnosti. Je podmienená psychickým zrením človeka, jeho spoločensko-kultúrnym zázemím i geneticky danými osobnostnými rysmi (Stríženec, 2001a).

Sociálna psychológia sa o religiozitu zaujíma tiež. Podľa nej je totiž religiozita okrem iného aj prejavom reakcie človeka na okolie. Sústreďuje sa na otázky, ako je postoj k náboženstvu či cirkvi, náboženské predsudky, faktory ovplyvňujúce vývin religiozity a spirituality u jednotlivcov, ako aj dôvody náboženských rozdielov. Religiozita je podľa nej silne ovplyvnená spoločnosťou, na rozdiel od spirituality, ktorá je výsledkom vnútorného prežitku človeka. (Stríženec, 2001a).

2.2 Výskumy religiozity

V súčasnej dobe sa zisťovaním a meraním psychológie zaoberajú predovšetkým už spomínané dve vedy, sociológia a psychológia. Keďže však každá z nich nazerá na religiozitu z trochu odlišnej perspektívy, aj ich výskumné nástroje, ktoré si za týmto účelom postupne vytvorili, sú rozdielne, takže nimi získané výsledky majú síce vždy pomerne vysokú pravdivostnú hodnotu, ich výpoveď sa ale často týka celkom iných oblastí religiozity. Zaujímavým rozdielom je tu navyše i skutočnosť, že zatiaľ čo sociologické výskumy skúmajú zväčša religiozitu ako takú a uvádzajú ju len v súvislosti s čisto demografickými údajmi, ako je vek, pohlavie či národnosť, psychológia sa len málokedy zaoberá výhradne religiozitou a vo svojich výskumoch sa zameriava skôr na jej prepojenosť s inými psychologickými veličinami, ako je osobnosť, postojeová orientácia, zvládanie stresu a iné.

Vzhľadom k tomu, že v tejto práci budeme pracovať s informáciami získanými pomocou obidvoch spomenutých náhľadov na religiozitu, ich rozdielne výskumné nástroje si teraz bližšie predstavíme.

2.2.1 Sociologické nástroje skúmania religiozity

Ako uvádza D. Hamplová (2008, 198) „jednou z úloh sociológie náboženstva je hľadať pravidelnosti v religióznom jednaní jedincov ako členov sociálnych a demografických skupín a študovať závislosť tohto jednania na pohlaví, veku a prípadne ďalších faktoroch“. Sociológia preto používa pre svoje výskumné účely najčastejšie kvantitatívne demografické šetrenia a výskumy verejnej mienky (Nešpor, & Lužný, 2007). Veľmi významné informácie nám prinášajú sčítania ľudu, ktoré sa opakovane uskutočňujú v každej Európskej krajine. Dotazníky pre ne určené väčšinou obsahujú aj otázku o náboženskom vyznaní, v ktorej sa respondenti prihlasujú k existujúcim cirkvám. Následné štatistické spracovanie týchto údajov umožňuje vzťahovať takto priznanú religiozitu k všetkým ostatným zisťovaným charakteristikám, ako je vek, vzdelanie, zamestnanie, rodinný stav a ďalšie. Ich veľkou výhodou je, že zahŕňajú celú populáciu, takže pri takto získaných výsledkoch nie je potrebné riešiť problematiku ich reprezentatívnosti (Nešpor, & Lužný, 2007). Dôležitým zdrojom informácií sú aj medzinárodné porovnávacie výskumy. Takým je napríklad výskum ISSP (International Social Survey Programme), ktorý prebieha ako komparatívny výskum po celom svete a sú do neho pravidelne zaradované špecializované moduly, pričom jedným z nich je práve modul náboženstva. Ten bol v našich krajinách do výskumu zaradený a uskutočnený v rokoch 1991, 1998 a 2008. Pri tomto type výskumov sa najčastejšie využíva anketné zbieranie dát formou štandardizovaného rozhovoru za použitia dotazníkového archu alebo rozposielanie tohto archu na vybrané adresy zvolených respondentov (Štampach, 2008).

Spomenuté metódy výskumu sú koncipované na kvantitatívny zber dát, pričom ich charakteristikou je najmä skutočnosť, že dokážu merať len zastúpenie inštitucionalizovaných a oficiálnych foriem viery, s ich použitím však nie je možné výskumne podchytiť modernú religiozitu, známu tiež ako individuálna či neorganizovaná zbožnosť. Táto oblasť je záležitosťou prevažne emocionálnej dimenzie religiozity a v dotazníkoch jej vedľa dimenzie ortodoxie býva venovaný len pomerne malý priestor, pretože na individuálnej rovine je ťažké odlišiť vplyv náboženstva od ostatných kultúrnych vplyvov. Často sa dnes preto v sociológii diskutuje o skutočnom význame tzv. slepých otázok, ako je napríklad otázka na častotú návštev bohoslužieb, ktoré v konečnom dôsledku nezisťujú nič o presvedčení respondenta alebo otázok zameraných na zistenie konfesnej príslušnosti u obyvateľov mestských aglomerácií (Podolinská, 2008).

V posledných rokoch sa v sociológii preto môžeme stretnúť aj s názormi, ktoré odsudzujú využívanie len výhradne kvantitatívne zameraných metód a usilujú o zavedenie používania aj niektorých kvalitatívnych spôsobov získavania informácií o religiozite obyvateľstva, ako je napríklad zúčastnené pozorovanie. Jedným z predstaviteľov týchto názorov je napríklad český sociológ Bohuslav Blažek, ktorý sa zasadzoval o používanie takých metód, ktoré by neumožňovali rutinizáciu výskumov, pomáhali by respondentom otvárať a uvoľňovať ich tvorivosť a vytvárali by vhl'ad do celej problematiky. Pre výskumné účely preto preferoval používanie kontaktných metód a kazuistických sond (Štampach, 2008).

2.2.2 Psychologické nástroje skúmania religiozity

Ako sme už uviedli vyššie, za religiozitu v psychológii považujeme náboženské prežívanie spojené s afiliáciou k nejakému náboženstvu a zaujatím postoja k náboženským obsahom. Vďaka takémuto pomerne jasnému vymedzeniu je religiozita z pohľadu psychologických výskumov považovaná za dobre merateľný jav. Na jej skúmanie sa vo všeobecnosti používajú rovnaké metódy ako na zisťovanie iných psychologických javov, keďže však týmito metódami nie sme schopní obsiahnuť všetky jej aspekty, predovšetkým však aspekt transcendentného smerovania, boli postupne vyvinuté pre jej meranie i samostatné špecifické metódy. Ako uvádza Stríženec (1997), takýchto metód vzniklo viac než 20. V súčasnosti medzi tie najčastejšie používané patria kvantitatívne empirické metódy, konkrétne dotazníky. V nasledujúcom texte sa preto zoznámime aspoň s tými najznámejšími.

V psychológii sa pre skúmanie religiozity vytvorilo viacero dotazníkov. Odlišnosť medzi nimi vychádza najmä zo zvolenia rôznych teoretických prístupov a teda aj iných jedno či viacdimeznionálnych modelov religiozity. V súčasnosti patria medzi najviac rozpracované škály na meranie náboženskej orientácie. Ich prvá forma vznikla v 60. rokoch minulého storočia na základe práce G. W. Allporta, ktorý v snahe o preskúmanie religiozity vytvoril 21 položkový jednodimeznionálny dotazník, rozlišujúci medzi zvnútorneou a vonkajškovou religiozitou. Jeho postupnou transformáciou postupne vznikali nové dotazníky, zamerané na skúmanie náboženskej orientácie, medzi nimi dvojdimeznionálna škála IES od J. R. Feagina a rovnako dvojdimeznionálna škála ROS z roku 1967, ktorej autormi sú G.W. Allport a J.M. Ross. Obe škály prešli ešte niekoľkými ďalšími revíziami. Známejším a uznávanejším sa však stal dotazník ROS (Stríženec,

1997). Jeho novšou používanou verziou je v súčasnosti škála IER, ktorá zachytáva zvnútornenú orientáciu, vonkajšiu orientáciu s dôrazom na osobný úžitok a vonkajšiu orientáciu s dôrazom na sociálny úžitok. Inou jeho prepracovanou formou je SROS, ktorej autorkou je M. Hovemyr. Bola značne upravená, aby viac zodpovedala európskemu náboženskému prostrediu, ktoré bolo v tej dobe od toho amerického výrazne odlišné.

Medzi najčastejšie používané dotazníky religiozity patrí *Religious Life Inventory* (RLI) z roku 1982, ktorého autormi sú D. Batson a L. Ventis. Tento dotazník je už trojdimenzionálny, vznikol totiž po uznaní dimenzie *Hľadanie* ako tretej dimenzie religiozity. Zahŕňa štyri škály: vonkajšia orientácia, vnútorná orientácia, hľadanie a pravovernosť. Pomocou tohto dotazníka je možné zisťovať, do akej miery je religiozita jednotlivca zapojená do otvoreného dialógu s existenciálnymi otázkami (Stríženec, 1997).

Známou je aj viacdimeznionálna škála na zisťovanie religiozity, zostavená v roku 1993 C.Y. Glockom a R. Starkom. Autori sa v nej zamerali napríklad na dimenziu náboženského zážitku, náboženskej praxe, viery ako aj dimenziu poznatkov (Stríženec, 2001).

Okrem vyššie spomenutých škál zameraných na meranie náboženskej orientácie boli vytvorené i viaceré dotazníky, skúmajúce ďalšie javy súvisiace s religiozitou. Jedným z nich je škála z roku 1996, určená na meranie náboženských postojov, ktorej autormi sú J. M. a F. L. Deuserovi. Vznikla tiež škála na meranie náboženskej ortodoxnosti, ktorej autorom je B. Hunsberger. Obidva tieto dotazníky sú určené výhradne na skúmanie religiozity kresťanského prostredia. Známou je tiež *Škála náboženského fundamentalizmu*, vytvorená B. Altemeyerom a B. Hunsbergerom v roku 1992. Táto škála zachytáva spoločné znaky fundamentalizmu všetkých významných svetových náboženstiev (Stríženec, 1997).

Do tejto skupiny dotazníkov patrí určite tiež aj škála *Náboženské štýly zvládania* (ZVL) K. I. Pargamenta, ktorá skúma religióznú orientáciu a jej vplyv na štýly zvládania záťažových situácií. Tieto štýly sú tri –sebariadenie, podriaďovanie a spolupráca a ich konkrétna podoba závisí od vzťahu človeka k Bohu, od zodpovednosti za proces riešenia a úrovne aktivity v tomto procese (Stríženec, 1997).

Posledným spomenutým dotazníkom z tejto skupiny je *Dotazník o predstave Boha a city voči nemu* (FGV) z roku 1993, ktorého autorom je K. Petersen. Tento dotazník obsahuje celkom štyri subškály, a sice city voči Bohu, predstava o Bohu, správanie Boha a city Boha. Jeho využiteľnosť je tak ako u väčšiny predchádzajúcich značne obmedzená euroamerickou kultúrou a kresťanskými náboženskými dejinami (Stríženec, 1997).

Tento výpočet najznámejších dotazníkov určených na skúmanie religiozity nám ukazuje veľkú snahu o zachytenie religiozity z rôznych jej stránok, čo nám umožňuje jej skúmanie v pomerne veľkej komplexnosti. Pri ich používaní však nesmieme zabúdať na skutočnosť hroziaceho nepochopenia či odlišného chápania jednotlivých dotazníkových položiek rôznymi osobami a preto je na mieste vždy počítat' s istými odchýlkami zistených hodnôt od skutočnosti.

2.2.3 Súčasná religiozita

V praktickej časti našej práce sa zameriavame okrem iného na porovnanie religiozity obyvateľov krajín bývalého Československa. Preto sa v nasledujúcom texte nebudeme sústrediť výhradne na popis situácie a výskumných výsledkov českého obyvateľstva, ale priblížime si tieto skutočnosti i z pohľadu Slovenska.

Ak sa chceme dozvedieť bližšie informácie o súčasnej religiozite českého a slovenského národa, kvôli takmer neexistujúcim psychologickým výskumom tejto oblasti sme plne odkázaní na sociologické šetrenia. V súčasnosti sa totiž psychológia týchto krajín príliš nezaobera výskumami religiozity ako takej. Navyše, z dostupných informačných zdrojov vyplýva, že dokonca i tá malá výskumná činnosť, ktorú v tejto oblasti vyvíja, je zameraná prevažne len jedným smerom, a síce na skúmanie náboženského vývinu adolescentov. Poznatky z tejto oblasti by však neboli pre našu prácu nijako prínosné.

O súčasnej českej religiozite vieme, že sa v mnohom podobá situácii v západnej Európe, v mnohom sa ale aj výrazne odlišuje. Podľa Z. R. Nešpora (2004), mimocirkevná a antiklerikálna zbožnosť, detradicionalizácia a nové spirituálne možnosti prekvitajú v Českej republike podobne ako na západe, zatiaľ čo silná odlišnosť českej zbožnosti spočíva v deprivatizácii náboženstva, prejavujúcej sa v postkomunistickom pôsobení tradičných kresťanských cirkví v politike a verejnom priestore. Tento stručný popis situácie môžeme akiste v mnohom aplikovať aj na Slovensko.

P. Froese (in Stríženec, 2007) uvádza, že v roku 1990 sa považovalo za religióznych 35% Čechov a 66% Slovákov. Kostol pritom navštevovalo pravidelne len 6% Čechov a 33% Slovákov. Zaujímavé je, že pokles počtu kresťanov od roku 1970 do roku 2000 bol v Čechách z 81% na 63%, zatiaľ čo na Slovensku žiadny pokles nenastal. Tento veľký rozdiel si väčšina sociológov v súčasnosti vysvetľuje zložitým vzťahom katolicizmu a nacionalizmu, ktorý má v oboch krajinách odlišné charakteristiky (Stríženec, 2007). V súvislosti s tým by sme mohli hovoriť o dôsledkoch husitstva, reformácie a rekatolizácie,

ktoré silne podryli dôveru v spoľahlivosť kresťanstva najmä u Čechov. Taktiež rozdielne pomery za Rakúsko-Uhorska a počas druhej svetovej vojny sa podpísali na odlišnom postoji ku kresťanstvu. A v neposlednom rade sa v ich rozdielnej religiozite odzrkadľuje obdobie vlády komunizmu, ktorý oveľa ľahšie bojoval proti katolíckej viere v krajine, ktorej národ bol už i tak vo svojom postoji nejednotný, rozkolísaný a neistý, ako v krajine, ktorej obyvateľstvo si vo svojom historickom dedičstve nieslo silnú kresťanskú tradíciu (Václavík, 2010).

V posledných desaťročiach sa však situácia v oboch krajinách začala vyvíjať podobným smerom. Ich obyvateľstvo bolo stále viac ovplyvňované konzumnou spoločnosťou a individualizovaným materializmom šíriacim sa celou Európou (Václavík, 2010). Po páde komunizmu bol síce v 90. rokoch viacerými výskumami zaznamenaný pomerne veľký nárast počtu veriacich, väčšinou sa však jednalo len o snahu vymedziť sa voči minulému režimu a verejné vyjadrenie vlastného postoja. Postupne preto s ustupovaním potreby dištancovať sa od komunizmu dochádzalo i k opätovnému poklesu počtu veriacich v oboch krajinách (Václavík, 2010). V tom istom čase sa navyše začala silne prejavovať pluralizácia spoločnosti trvajúca až dodnes, ktorá mala svoj dopad i na náboženskú oblasť, a to najmä vo forme individualizácie a detradicionalizácie spoločnosti (Václavík, 2010).

Na základe Sčítania ľudí, domov a bytov z roku 2011 (Český statistický úrad, 4.3. 2014) sa ukázalo, že v súčasnej dobe sa hlási k nejakej cirkvi či vierovyznaniu len 20,8% Čechov. V roku 1991 bolo pritom veriacich 43,9 % a v roku 2001 32,2 %. Každý rok teda klesá počet veriacich približne o 1 %. Štúdia tiež zistila, že počet členov veľkých tradičných cirkví tiež naďalej klesá. Ku katolíckej cirkvi sa v súčasnosti hlási 10,8 % českej populácie, druhou najpočetnejšou je Českobratrská cirkev evangelická s počtom 0,49 % a za ňou nasleduje Cirkev československá husitská, ku ktorej sa hlási 0,37 % obyvateľov. K náboženskej viere sa všeobecne hlásia prevažne len starší ľudia, menej vzdelaní obyvatelia vidieka alebo naopak mladá inteligencia z miest (Hamplová, 2008).

Na základe medzinárodného porovnávacieho šetrenia ISSP z roku 2008 tiež vieme, že Česká republika mala v tom roku asi 60 % obyvateľov bez vierovyznania (Hamplová, 2008). Porovnaním predstavených údajov z posledných rokov môžeme teda dospieť k zisteniu, že nárast skupiny populácie bez náboženského vyznania bol v Českej republike v uplynulom desaťročí značný, v poslednej dobe sa ale spomalil. Môžeme to vidieť aj na výsledkoch Sčítania ľudu, domov a bytov z rokov 1991 a 2001, keď v prvom uvedenom výskume dosiahol počet ľudí bez náboženského vyznania 39,9 % a o desať rokov tento

počet predstavoval takmer 59 % obyvateľstva. V roku 2011, však uviedlo ateizmus len prekvapivých 34,5% populácie. Veľmi dôležitým je tu ale údaj o počte ľudí, ktorí sa k otázke náboženského vierovyznania vôbec nevyslovili, pretože ten predstavuje až 44,7% obyvateľov. O tom, prečo je toto číslo také vysoké, sa môžeme len dohadovať, istým vysvetlením by však mohla byť skutočnosť, že české obyvateľstvo považuje na základe svojho dejinného pozadia otázku religiozity za veľmi osobnú a citlivú a preto ju zodpovedá v porovnaní s ostatnými krajinami Európy len veľmi neochotne.

Slovensko je v súčasnosti stále pokladané za silne kresťanskú krajinu. Podľa výsledkov z roku 2011 sa hlási k nejakému vierovyznaniu celkom 76 % obyvateľstva, pričom ku katolíckej cirkvi je to až 62 % obyvateľov. Počet veriacich evanjelickej cirkvi predstavuje dlhodobo približne 6 % obyvateľov a k pravosláviu sa hlási necelé 1 % Slovákov. Bez náboženského vyznania je v súčasnosti len 13,4 % ľudí, ako sa však zdá, toto číslo od roku 1991 vzrástlo o viac než 3 % a tento trend je možné predpokladať i do budúcnosti (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 4.3. 2014).

Z rozdielov medzi výsledkami sčítania ľudu uskutočnených na Slovensku v rokoch 2001 a 2011 je však zrejmé, že predsa len postupne dochádza k znižovaniu počtu ľudí hlásiacich sa k nejakému náboženstvu i v tejto silne religióznej krajine. Konkrétne v katolíckej cirkvi bol zaznamenaný prepád z 68,9 % na 62 % veriacich obyvateľov (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 4.3. 2014). Zaujímavým však je, že napriek tomuto poklesu veriacich takmer o 7 %, za ľudí bez vyznania sa označilo len 13,4 % obyvateľov, čo je v porovnaní s rokom 2001 nárast len o 0,4 %. Očakávaná výrazná zmena sa prejavila v inej skupine, a to podobne ako v susednej Českej republike u ľudí, ktorí sa k svojmu náboženskému vyznaniu jednoducho nevyjadrili. Zatiaľ čo v roku 2001 tvorili len 3 % obyvateľov, v roku 2011 ich neodpovedalo až 10,6 %.

Uskutočnené sociologické štúdie tiež zistili, že návštevnosť bohoslužieb v posledných rokoch klesá. V Českej republike sa na základe výskumov ISSP 1992-2008 odhaduje len 10 % účasť populácie. Jedná sa predovšetkým o ženy a starších ľudí. Podiel tých, ktorí bohoslužby nenavštevujú vôbec, sa pohybuje medzi 50 a 60 % opýtaných (Hamplová, & Řeháková, 2009). Na Slovensku túto skutočnosť skúmal výskum ESV v roku 2008. Zistil, že bohoslužby pravidelne navštevuje (myslíme tým jedenkrát týždenne a častejšie) 34 % obyvateľov. Rovnako i v tomto prípade v skupine jasne prevažujú ženy a starší ľudia. Z opýtaných bohoslužby vôbec nenavštevuje 26 % (Tížik, 2008).

Na základe výskumov môžeme rozdeliť české obyvateľstvo do dvoch hlavných skupín veriacich, ktoré dohromady tvoria asi 75 % celkového počtu obyvateľov a vzájomne sa prekrývajú. Jednou z nich sú tradiční veriaci, tvoriaci 20 % populácie. Charakteristická je pre nich viera v Boha, nebo a peklo, účinnosť modlitby a zázraky. K alternatívnym náboženským smerom možno počítať až 60 % obyvateľstva. Typická je pre nich viera v horoskopy, predpovedanie budúcnosti a amulety pre šťastie. Až 25 % z nich bolo možné počítať zároveň medzi tradičných veriacich. Zarážajúci je ale fakt, že až 80 % kresťanských veriacich patrilo zároveň do skupiny alternatívnych veriacich (Hamplová, 2008).

Typologickému rozdeleniu obyvateľstva na základe religiozity sa venovala aj slovenská sociológia. Ján Bunčák (2001) rozlišuje podľa spôsobu prežívania viery ľudí na Slovensku do piatich kategórii. Prvou z nich je cirkevne založený typ veriaceho, ktorý prežíva svoju vieru v zhode s učením cirkvi, do ktorej patrí, často navštevuje bohoslužby a denne sa modlí. Predstavuje asi 19 % populácie. Druhým v poradí je tradične náboženský typ, ktorý je do cirkvi integrovaný najmä prostredníctvom tradície, sám však už nie je silne veriacim. Do tejto skupiny je možné zaradiť asi 30 % Slovákov. Ďalšou skupinou je liberálne náboženský typ veriaceho, ktorý je v cirkvi slabo integrovaný, vďaka čomu je otvorenejší aj iným náboženským skupinám. Patrí sem asi 16 % populácie. Do štvrtej skupiny nábožensky ľahostajných ľudí zaraďuje Bunčák osoby bez náboženskej viery či viery v Boha, ktorým je náboženstvo ľahostajné. Ide približne o 19 % obyvateľov Slovenska. Poslednú skupinu tvorí nenáboženský typ človeka. Patrí do nej asi 16 % Slovákov, ktorí neveria v Boha, dištancujú sa od náboženstva i viery a sami sa označujú za ateistov. Bunčák na základe zistených údajov rozdeľuje slovenské obyvateľstvo na dve vyvážené skupiny, pričom jednu tvoria cirkevne a tradične náboženský ľudia a druhú liberálne náboženský, nábožensky ľahostajní a nenáboženský ľudia. V posledných desaťročiach bolo možné zaznamenať nárast percentuálneho zastúpenia obyvateľov práve v druhej skupine (Bunčák, 2001).

Výsledky uskutočnených sociologických výskumov boli Nešporom (2008) zhrnuté do niekoľkých hlavných zistení. Preukázalo sa, že ženy dosahujú vyššiu mieru religiozity, a to ako v oblasti tradičnej religiozity, tak i u alternatívnej religiozity. K tradičnej religiozite inklinujú predovšetkým ľudia starší, k alternatívnej naopak mladá generácia. Súvislosť so vzdelaním sa objavila dvojaká. U žien má vyššie vzdelanie efekt sekularizačný, u mužov naopak s rastúcim vzdelaním narastá i záujem o náboženstvo. Veľký vplyv na súčasnú religiozitu má náboženské prostredie, v ktorom sa uskutočňovala

jeho socializácia. Tak sa napríklad kresťanská viera najúspešnejšie reprodukovala u jedincov, ktorí už od detstva navštevovali bohoslužby pravidelne, zatiaľ čo jedinci zúčastňujúci sa bohoslužieb len občasne v súčasnosti viac inklinujú k alternatívnej religiozite.

3 Spiritualita

V predchádzajúcej kapitole sme sa hlbšie oboznámili s pojmom *religiozita*. V našej práci sa však zameriavame ešte na jeden prejav duchovného života, a síce spiritualitu. Ako sme videli vyššie, v odborných psychologických kruhoch zaoberajúcich sa náboženskými javmi sa dodnes objavuje silná názorová pluralita a nejednotnosť a inak tomu nie je ani s vymedzením a definovaním pojmu spiritualita.

3.1 Pojem spiritualita

Problematika pojmu *spiritualita* je pre jej plnohodnotné spracovanie v našej práci príliš obsiahla. Rozhodli sme sa preto zamerať sa najmä na tri dôležité oblasti: oboznámenie sa s históriou tohto termínu, predstavenie súčasných pohľadov na tento jav a zoznámenie sa s jeho psychologickým konceptom.

3.1.1 Historický vývoj pojmu spiritualita

Pojem spiritualita sa začal v odbornej spoločenskovednej literatúre objavovať len prednedávnom. Mnohými je preto mylne považovaný za akýsi novotvar, ktorý bol vytvorený za účelom pomenovania nových náboženských javov, ktoré sa začali v spoločnosti objavovať od druhej polovice 20. storočia a pre ktoré bolo potrebné nájsť ustálený výraz. V skutočnosti je ale termín spiritualita omnoho starší a jeho bežné používanie ďaleko presahuje dobu vzniku iných známych náboženských termínov, ako je religiozita či transcendentno. V dnešnej dobe však mnoho ľudí jeho významu nerozumie a často tak dochádza k jeho mylným interpretáciám a používaniu. Preto ak chceme vedieť, čo tento pojem skutočne predstavuje, musíme sa oboznámiť s celým jeho historickým vývojom, pretože práve dejinami podmienené premeny jazyka a filozofického myslenia ovplyvňujú zmenu významu slov.

A. Solignac a M. Dupuy rozlišujú z historického hľadiska tri základné významy slova spiritualita. Je nimi význam náboženský, filozofický a právnický (Stríženec, 2007). Táto významová rôznosť súvisí predovšetkým s tromi základnými vednými disciplínami, ktoré sa duchovnom zaoberali.

Historicky prvou z nich je teológia, ktorá tak predstavuje nielen kolísku tohto pojmu, ale aj jeho stáročný domov. Prvou skupinou ľudí, používajúcou tento termín boli

kresťania. Korene slova *spiritualita* preto nájdeme v hebrejskom *ruah*, v gréckom *pneuma* a v latinskom *spiritus*. Týmito slovami označovali dušu, dych umožňujúci život a v teologickom význame i samotnú tretiu božskú osobu. Etymologicky sa teda dnešný termín *spiritualita* opiera o kmeňový základ sloviess *spirare*, *re-spirare*, teda dýchať, vydychovať. Pokiaľ niečo dýcha, je to živé. Je teda spojená s princípom života. Prvou častejšie sa objavujúcou obdobou tohto slova bolo adjektívum *spiritualis*. Používalo sa v kresťanstve ako synonymum slovného spojenia „život podľa Ducha a v Duchu svätom“ (Sheldrake, 2003). Substantívum *spiritualitas* sa začalo používať až neskôr, približne v piatom storočí.

Postupom času sa toto slovo v kresťanstve natoľko udomácnilo, že preniklo z pôvodného náboženského prostredia aj do terminológie vtedajšej filozofie. Jeho význam bol ale scholastickým myslením čiastočne pozmenený, takže pojmom *spirituálny* sa začal označovať spôsob ľudského poznania, vychádzajúceho z rozumových úvah. Takto vnímané duchovno sa stalo základným rozdeľujúcim bodom medzi človekom a ostatnými stvoreniami neobdarenými rozumom a následne viedlo k chápaniu duchovna ako protikladu tela. K jeho pôvodnému používaniu sa vrátil až Tomáš Akvinský v 13. storočí, ktorý vo svojom diele používal tento termín tak v antimateriálnom význame, ako aj vo význame prvokresťanskom (Sheldrake, 2003). Súčasne sa v tej dobe rozmohlo aj jeho právne použitie pre označenie kňazského stavu a predmetov kultu, ktoré sa nakoniec na nadvládajúce tri storočia stalo prevládajúcim.

Použitie termínu *spiritualita* ako podstatného mena sa opäť objavilo až v 16. storočí v Španielsku, avšak ešte stále nie plne vo význame, ktorý má dnes. V katolíckej cirkvi sa naplno udomácnil až o celé storočie neskôr. V nasledujúcom období sa však v dôsledku obáv z možného rozmachu kvietizmu začal tento pojem zo slovníka katolíckej cirkvi postupne opäť vytrácať a v 19. storočí sa výraz používal už len výhradne v nekatolíckych náboženských skupinách (Sheldrake, 2003). K opätovnému teologickému oživeniu tohto pojmu došlo až začiatkom 20. storočia v katolíckom Francúzsku, ktoré sa v tej dobe stalo kolískou spirituálnej teológie predstavujúcej systematickú reflexiu o duchovnom živote. Približne v rovnakom čase vzniklo aj prvé literárne dielo zaoberajúce sa spiritualitou, ktoré pod názvom *Manuel de spiritualité* vydal v roku 1916 A. Saudreau (De Fiores, & Goffi, 1999). Jeho preklady do angličtiny sa zaslúžili o ďalšie šírenie tohto pojmu a jeho stále častejšie používanie. Serióznosť tohto termínu nakoniec potvrdilo založenie *Revue d'Ascetique et de Mystique* v roku 1920 a vydanie *Dictionaire de spiritualité* v roku 1932 (Sheldrake, 2003).

Skutočný rozmach spirituality, tak ako ju poznáme dnes, však nastal až v druhej polovici 20. storočia. Paradoxne však používanie tohto výrazu už nebolo spojené s predstavou o kresťanskom duchovnom živote plynúcom so spojenia s Duchom svätým, ale práve naopak, najmä s kritikou kresťanstva a tradičných náboženstiev. Masový rozvoj spirituálnych hnutí bol reakciou na zlyhanie klasických západných náboženských smerov, ktoré nedokázali odpovedať na potreby meniacej sa modernej spoločnosti, poznamenatej vojnou a nastupujúcou hrozbou rozmachu ďalšej ideologickej moci. Úpadok tradičných náboženstiev a narastajúca averzia voči nim sa v 60. rokoch prejavili v USA rozšírením hesla *I am not religious, but I am spiritual*, ktoré výstižne pomenovalo vzrastajúci odpor k tradičným cirkvám a hľadanie náhrady dovtedajšieho duchovného života (Říčan, 2007a). Mnoho ľudí už nechcelo byť označovaných za náboženských, dištancovali sa od kresťanskej tradície a vyznávali akúsi nenáboženskú spiritualitu. Tá sa častokrát utiekala k takzvanej chemickej mystike, ktorou si jedinci zabezpečovali mystické zážitky pomocou halucinogénnych látok či holotropným dýchaním (Říčan, 2007a).

Nastupujúce duchovné reformné hnutia síce úplne neodvrhli myšlienky a zásady kresťanstva, avšak prepojili ich s filozofiou a praktikami východných náboženstiev a dôraz kládli už len na vnútorné prežívanie spirituálnych skutočností. Termín *spiritualita* tak postupne stratil svoju vyslovene kresťanskú konotáciu a tým aj niekdajšiu významovú jednoznačnosť. Práve preto považujeme za dôležité oboznámiť sa s tým, ako je tento pojem chápaný v súčasnom vedeckom svete.

3.1.2 Súčasné chápanie pojmu spiritualita

Každý človek má nejakú predstavu o tom, čo je spiritualita a čo možno za spirituálne považovať. Jeho predstavy sú však ovplyvnené kultúrou a spoločnosťou, rodinou, vlastnými skúsenosťami a vytvoreným hodnotovým systémom, čo má za následok veľkú názorovú nejednotnosť na to, čo vlastne tento termín má označovať a ako je možné ho definovať.

Definovanie spirituality je ale napriek týmto ťažkostiam pre vedecký svet nutne potrebné. Ak by sme ju totiž nedokázali pojmovo zakotviť, stratila by akýkoľvek výpovedný význam.

Každá humanitná či spoločenská vedná disciplína zaoberajúca sa náboženstvom má svoje vlastné chápanie tohto pojmu. D. O. Moberg (in Stríženec, 2007) zostavil klasifikáciu 35 definícií spirituality a rozlišuje ich na teologické, ktoré ju definujú takzvane

„zhora“, antropologické s dôrazom na skúsenosť človeka a historicko-kontextové s dôrazom na skúsenosť z dejín. Pohľady na spiritualitu a jej chápanie sú teda aj vo vedeckom svete veľmi rôzne, pričom ich odlišnosť pramení najmä z rozdielnych uhlov pohľadov. V krátkosti sa oboznámime aspoň z niektorými z nich.

Ako sme už spomínali vyššie, prvou vedou zaoberajúcou sa spiritualitou ako takou bola nepochybne teológia. V kresťanstve sa tento pojem úzko viaže na tretiu božskú osobu, Ducha svätého. Spiritualita je vnímaná ako výsledok Božieho pôsobenia na človeka, pričom človek na toto pôsobenie slobodne odpovedá praxou svojho života. Slovník spirituality (De Fiores, & Goffi, 1999) uvádza, že pojmom spiritualita sa v kresťanstve vyjadrujú buď určité konkrétne modely života, ktoré sa týkajú špecifického životného stavu či určitých skupín osôb, alebo ich pramene a teologické dôrazy. Taktiež sa môžeme stretnúť s týmto pojmom pri časovom a zemepisnom označení jej konkrétnych foriem (De Fiores, & Goffi, 1999). Spiritualita teda v teologickom chápaní označuje spôsoby prežívania vzťahu k Bohu so všetkými aspektmi, ktoré k nemu patria v danej spoločenskej skupine alebo časovom a priestorovom umiestnení. Priamo definíciu spirituality z hľadiska teológie nachádzame takisto v tomto slovníku spirituality: „Spiritualita je životná syntéza Kristovho tajomstva vytvorená pod vplyvom Ducha sv. tak, že usporiadáva jeho jednotlivé prvky okolo konkrétneho stavebného princípu, ktoré potom charakterizuje ako celkový prejav (De Fiores, & Goffi, 1999, 906).

Určité ťažkosti pre nás predstavuje nájdenie sociologickej definície tohto pojmu. Sociológia totiž vo svojich teóriách a ani vo výskumnej činnosti nerozlišuje medzi religiozitou a spiritualitou, ale často oba pojmy zmiešava a zamieňa, čo nám znemožňuje hovoriť o nejakom ucelenom koncepte spirituality v tejto spoločenskej vede. Istú predstavu nám však môžu poskytnúť texty D. Václavíka, zaoberajúceho sa súčasnou religiozitou. Tú na základe myšlienok Heelasa a Woodheada rozdeľuje na dva základné typy, ktorými je náboženstvo, zastupujúce tradičnú religiozitu charakteristickú záväzkom voči určitej vyššej autorite a práve spiritualita, ktorá je naopak religiozitou súkromnou, rešpektujúcou len vlastné vnútorné zdroje poznania. Môžeme teda predpokladať, že pojem spiritualita predstavuje v sociológii súhrnné pomenovanie pre nový typ neskoro modernej religiozity (Václavík, 2008).

3.1.3 Definovanie pojmu spiritualita v psychológii

Aj pre psychológiu a jej výskumnú činnosť je dôležité presné stanovenie a vymedzenie pojmu *spiritualita*. Ako však ukázali dejiny, nejedná sa až o takú jednoduchú úlohu, ako by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Psychológia totiž je síce vedou, ktorá má určitý špecifický a charakteristický pohľad na svoj predmet záujmu, v rámci nej však existuje stále viac dielčich teórií a škôl, ktoré sa názorovo nielen dopĺňajú, ale často sa aj viac či menej rozchádzajú. Aj v radách psychológov preto nachádzame veľkú rôznorodosť postojov, zaujatých k tomuto nami skúmanému fenoménu.

Samotný pojem spiritualita sa v psychologickej literatúre začal objavovať až v nedávnej dobe a síce v dôsledku vývoja náboženského života a postojov k náboženstvu počas druhej polovice dvadsiateho storočia, i keď záujem o vnútorné prežívanie náboženstva a formy privátneho duchovného života prebudili v psychológii už diela M. Eliada a R. Otta.

Dnes je termín spiritualita v psychológii už udomácnený, stále preň však neexistuje žiadna jednotná definícia a jeho jednoznačné vymedzenie sa javí ako značne problematické (Říčan, 2007a). Táto skutočnosť vyplýva už zo samotného faktu, že v psychológii dochádza k neustálemu sporu hneď dvoch základných tvrdení o spiritualite. Prvá názorová skupina ju chápe ako užší pojem, vidí ju ako hľadanie posvätna a jadro náboženského života, ktorý však okrem nej sleduje napĺňanie aj ďalších cieľov, ako je zdravie, osobný rast, psychická pohoda či vzťahy s druhými (Pargament, & Zinnbauer, 2005). Náboženstvo je teda jav, ktorý spiritualitu v sebe zahŕňa, je hľadanie niečoho významného spôsobmi, ktoré majú vzťah k posvätnu. Spiritualita je len funkciou náboženstva (Říčan, 2007a).

Protikladný k tomu je názor druhej skupiny psychológov, podľa ktorých je spiritualita širší pojem, zahŕňajúci i samotné náboženstvo, ktoré je tak chápané len ako jeden z mnohých možných prejavov spirituality. Tento názor zastáva napríklad Belzen, ktorý píše: „Spiritualita určite nie je len súčasťou náboženstva. Ak niekto nechce byť náboženský, ale prijíma transcenciu a zasväťí jej svoj život alebo niektoré jeho aspekty, mal by byť považovaný za spirituálneho.“ (Belzen, 2005, 8). Spiritualita teda môže byť tak náboženská, ako i nenáboženská (Říčan, 2007a).

Istú definíciu tohto pojmu nachádzame v psychologickom slovníku, ktorý termín spiritualita rozširuje o spresnenie, že sa jedná o vyhranenú zameranosť na psychickú stránku človeka, o dôraz na čo najmenšiu závislosť psychiky na telesných faktoroch. (Hartl, & Hartlová, 2000). Podľa nášho názoru však táto definícia nie je nijako upresňujúca

ani dobre formulovaná, nevystihuje podstatu. Zaujímavé definovanie nachádzame u H. Babyrádovej (2006), ktorá chápe spiritualitu ako vieru v božský princíp, zakladajúci náš ľudský svet a všetky jej prejavy. Upozorňuje pritom na dôležitý fakt, že táto viera nemusí byť nutne spojená s vyznávaním konkrétneho náboženstva, čím stanovuje práve jej základný odlišný znak od religiozity.

D. A. Helminiak (1996) pristupuje k spiritualite z vedeckého hľadiska. U človeka rozlišuje tri dimenzie: organizmus, psychiku a ducha. Práve duch sa podľa neho prejavuje vedomím, chápaním a rozhodovaním, čím pôsobí na hodnoty a idey. Aby sa duch mohol rozvíjať, potrebuje otvorenosť, čestnosť a lásku, hodnoty presahujúce čas a priestor. Takéto chápanie spirituality je humanistické a nepracuje s pojmom Boh. Charakteristikou takejto spirituality je autentickosť, vhl'ad pri kladení otázok a záujem o dobro (Stríženec, 2001a).

K. H. Reich (2000) za spiritualitu považuje zdieľanie radosti, smútku, emócií, vzájomnú spätosť ľudí a považovanie niečoho za transcendentné a veľmi cenné. Vo svojej teórii rozlišuje medzi spiritualitou náboženskou a prirodzenou. Rozdiel medzi nimi vidí v odlišnom chápaní transcencie (Stríženec, 2001b).

K. I. Pargament definuje spiritualitu ako hľadanie posvätna. Posvätno je však termín, ktorý sa viaže prevažne len na židovsko-kresťanské prostredie a jeho uplatnenie a pochopenie by sme v ázijských náboženských smeroch hľadali len ťažko. Spolu s B. J. Zinnbauerom chápu spiritualitu ako multidimenzionálny konštrukt, ktorého vlastnosťami sú dynamika, subjektivita, citovosť a prežívanie zážitku (Řičan, 2002).

Za multidimenzionálny konštrukt považuje spiritualitu aj D. A. MacDonald. Podľa jeho teórie spiritualita v sebe zahŕňa komplex skúsenostnej, kognitívnej, afektívnej, fyziologickej, behaviorálnej a sociálnej zložky. Je javom zážitkovej podstaty, ktorý v sebe spája skúsenosti duchovné, náboženské, mystické, transpersonálne, transcendentné a posvätné. MacDonald je presvedčený, že každý človek je v nejakej miere spirituálny, existujú len individuálne rozdiely v kvalite a kvantite jej prežívania (MacDonald, 2000).

R. L. Piedmont (1999) definuje spiritualitu pomerne široko, ako individuálnu snahu chápať široký zmysel ľudského významu v rámci eschatologického kontextu. V tejto definícii vychádza z poznatku, že človek vedomý si svojej smrteľnosti potrebuje poznávať a vytvárať zmysel života a jeho zmysluplného konca.

Úlohu spirituality pre osobnosť vidí P. Tillich v poskytovaní odpovede na otázku o posledných veciach a zmysle ľudského života. R. A. Emmons (1999), ktorý z Tillicha vychádza, preto pristupuje k spiritualite z hľadiska osobných cieľov ľudského snaženia o

dosiahnutie poznatkov o transcendentne a vytváraní vzťahov s ním. Spiritualitu vymedzuje vo vzťahu k hľadaniu zmyslu, jednoty, prepojenosti a najvyššieho ľudského potenciálu. Na základe toho chápe spiritualitu ako dynamický proces, ktorý má rôznu intenzitu a výraz v rôznych situáciách, čase a priestore. Predstavuje pre neho integrálnu stránku každodenného života (Stríženec, 2001b).

S. H. Mc Fadden vo svojej teórii zase vychádza z Franklovej logoterapie. Poukazuje na skutočnosť, že opis spirituality ako túžby po zmysle poskytuje psychologický rámec pre pochopenie vzťahu náboženstva a spirituality. Spiritualita je podľa neho motivačným podnetom vedúcim k hľadaniu zmyslu v sebe samom, vo vzťahoch s druhými, v prírode a v kontakte s posvätnom (Stríženec, 2001a).

Belzen (2009) vidí veľký problém spojený s definíciami spirituality v ťažkosti zachovania jej hodnotovej neutrality. Upozorňuje, že psychológia spirituality nie je vlastnou spiritualitou a nemá byť k nej pristupované zo žiadnej spirituálnej perspektívy, ktorá nie je neutrálna. Snáď i preto vymedzuje spiritualitu široko, vzťahom k transcencii, čo je však pojem pre psychológiu príliš filozofický. Správne však upozorňuje na fakt potreby odstupu, a síce, že psychológia nemá definovať spiritualitu, ale hľadať cesty ako definovať to, čo sa spiritualitou nazýva. V samotných pokusoch o jej definíciu vidí totiž len bezvýhodiskovú snahu. Za spirituálne považuje všetko to, k čomu ľudia pristupujú s oddanosťou a považujú to za transcendentné.

Téme spirituality sa venujú psychológovia aj na území bývalého Československa. Spiritualita je napríklad ústrednou témou tvorby V. Smékala, ktorý sa zaoberá psychológiou osobnosti a rozvojom kultúry človeka. Chápe ju ako spôsob praktizovania duchovného života a súhrn spôsobov vyjadrovania vzťahu k Posvätnu alebo vzťahovania sa k Bohu. Je „základnou formou osobnostného vyladenia a pojatím centra, z ktorého človek odvodzuje svoj život“ (Smékal, 2001b, 26). Spiritualitu tiež označuje jednoducho za orientáciu na duchovný život a synonymum noosféry, teda oblasti hodnôt a zmyslu, čo z nej činí dôležitú zložku celkovej kultivácie osobnosti (Smékal, 2001a). Medzi spirituálne aktivity zaraďuje modlitbu, posvätné tance a spev, pobyt v prírode, ba dokonca reflexiu a sebareflexiu. Poukazuje tiež na skutočnosť, že spiritualita spočíva v pestovaní citlivosti k duchovným hodnotám a spadá tak do oblasti duchovnej kultúry osobnosti. Jej prejavmi sú prosociálne chovanie, morálne zakotvenie svedomia, múdrosť a citlivé jednanie (Smékal, 2005). Smékal vo svojom rozsiahlom diele spracováva mnoho tradícií a rozličných prístupov k spiritualite a pracuje s termínmi filozofie, religionistiky a teológie.

P. Říčan je významným českým predstaviteľom psychológie náboženstva. Pojem spiritualita má v jeho diele ústrednú rolu. Upozorňuje, že spiritualita v súčasnosti pre mnohých predstavuje niečo spontánne, tvorivé a univerzálne, je vnímaná ako autentická vnútorná skúsenosť a možnosť slobody individuálneho prejavovania sa a nezáväzného náboženského experimentovania (Říčan, 2003). Jeho základným predpokladom je, že všetci ľudia sú v istej miere spirituálni a líšia sa len rôznou úrovňou jednotlivých dimenzií spirituality (Říčan, 2003). U Říčana nachádzame rozlišovanie medzi náboženskou a nenáboženskou spiritualitou. Dôležitým termínom objavujúcim sa v jeho práci je spirituálny prežitok, vzťahujúci sa k nejakému objektu, ktorý svojou intenzitou a autenticitou človeka strháva a psychicky i duchovne premieňa a posilňuje (Říčan, 2006).

J. Křivohlavý je českým psychológom, ktorý dáva spiritualitu do vzťahu s hľadáním životného zmyslu. Jej podstatou je podľa neho smerovanie k určitým hodnotám a uspokojovanie duchovných potrieb (Stríženec, 2001b). Zastáva názor, že sa jedná o všeľudský jav, ktorý je možné nájsť vo všetkých kultúrach a vývojových stupňoch (Křivohlavý, 2006). To ho priviedlo k rozlišovaniu medzi spiritualitou univerzálnou a spiritualitou jednotlivých individuí, ktorá je viac ovplyvnená kultúrou a tradíciou. Na rozdiel od mnohých psychológov nechápe spiritualitu výlučne pozitívne, ale prisudzuje jej významovú neutralitu. Vychádza totiž z poznatku, že jej objektom nemusia byť vždy len pozitívne hodnotené javy a predmety (Křivohlavý, 2004).

M. Stríženec je slovenským psychológom rovnako sa zaoberajúcim touto tematikou. Spiritualitu chápe ako „spôsob existencie a skúsenosti, ku ktorému dochádza v situáciách, keď si človek uvedomí transcendentnosť osobnosti“ (Stríženec 2001, 119). Podľa neho je multidimenzionálnym konštruktom, ktorý zahrňuje osobné spojenie s transcendentnom, uznanie závislosti na ňom a jej prežívanie v bežnom živote. Vo svojich dielach rozlišuje medzi náboženskou a nenáboženskou spiritualitou. Sám človek si podľa svojich konkrétnych potrieb utvára nejaký jemu vlastný druh spirituality (Stríženec 2001).

Na Slovensku sa otázke spirituality venuje aj L. Košč. Rozlišuje ju na spiritualitu prirodzenú, náboženskú a kresťanskú. Ako charakteristiky prirodzenej spirituality uvádza vrodennú túžbu po identite, šťastí, dokonalosti, pravde, spravodlivosti, kráse a tajomstve. Náboženská spiritualita vychádza z prirodzenej, odlišuje sa však od nej vzťahom k nadprirodzenej bytosti. Kresťanská spiritualita je z nich najšpecifickejšia a stavia na viere v trojjediného Boha (Stríženec, 2001b).

Na záver tejto kapitoly je dobré pripomenúť, že psychológia náboženstva sa vyvíjala v euroamerickom prostredí, a preto možno i napriek jej snahe o univerzálnosť a overovanie svojich hypotéz, v celom kultúrnom svete badať silný vplyv západného etnocentrizmu na chápanie spirituality. Na túto silnú historickú a sociokultúrnu podmienenosť ponímania spirituality je preto pri jej skúmaní potrebné pamätať.

3.2 Výskumy spirituality

Pojem spiritualita by mal pre psychológiu len malý význam, keby nebol uplatniteľný v empirickom výskume. Až keď preukážeme skutočnú existenciu javu, ktorý pomenúva, môžeme uznať oprávnenosť teórií pracujúcich s týmto konštruktom. K tomu slúžia rôzne metódy vedeckého skúmania, ako je napríklad pozorovanie chovania jedincov, u ktorých predpokladáme spiritualitu, skúmanie spontánnych ľudských výtvorov, či zaznamenaných výpovedí o náboženských prežitkoch (Říčan, 2006).

V psychológii sa na skúmanie prítomnosti a kvality spirituality u výskumnej vzorky používa predovšetkým dotazníková metóda. V nasledujúcom texte si preto predstavíme najznámejšie škály spirituality a výskumy, ktoré boli s ich použitím uskutočnené.

3.2.1 Psychologické nástroje skúmania spirituality

Prudký rozvoj dotazníkových výskumov spirituality nastal v USA v 80. a 90. rokoch minulého storočia. Ich prvý stručný prehľad bol uverejnený v kompendiu *Measures of religiosity*, vytvorenom P. C. Hillom a R. W. Hoodom, v kapitole venovanej popisu škál spirituality a mysticizmu. Na území bývalého Československa sa na túto prácu podujal M. Stríženec (Říčan, 2006).

Základnú tému týchto dotazníkov tvoria otázky spojené so spiritualitou, ako je napríklad viera v Boha a Krista alebo Vyšší princíp, uspokojenie z modlitby, pocit blízkeho vzťahu s Bohom, návštevy modlitební, pocit šťastia a spokojnosti, pocit jednoty so zemou, zážitok znovuzrodenia, komunikácia s mŕtvymi, vnímanie prítomnosti duchovných bytostí, a iné.

Prvé pokusy o vytvorenie dotazníkov a škál na meranie spirituality znamenali síce veľký prelom v možnostiach využitia tohto konštruktu v psychológii, ich nedostatkom však bola veľmi malá možnosť zovšeobecnenia, pretože boli zamerané výlučne na

skúmanie spirituality v židokresťanskom euroamerickom prostredí, čím znemožňovali skúmať spiritualitu príslušníkov iných náboženských skupín a konfesíí.

Jednu z najstarších overených a validných škál, ktorú bolo možné použiť bez ohľadu na konfesiю respondentov, známu pod názvom *M. Scale, Research Form D.*, vytvoril v roku 1975 R. W. Hood Jr.. Jedná sa o dotazník mystiky, ktorý vychádza z fenomenologických kritérií mysticizmu, stanovených W. T. Staceom, a s ktorého použitím je možné zisťovať intenzívne zážitky jednotlivca týkajúce sa jednoty s vonkajším svetom a ničoty (Stríženec, 2003). Jeho položky veľmi dobre popisujú zážitky mystikov rôznych náboženstiev, ako je strata vnímania priestoru a času, vedomie jednoty všetkých vecí alebo kontakt s poslednou realitou, ale i pocit hlbkej radosti či úcty. Autor sa v dotazníku vyhýba používaniu výrazov s náboženským obsahom, práve vďaka čomu je kultúrne i nábožensky neutrálny (Řičan, 2007).

Ďalším, kto sa usiloval o vytvorenie konfesne neutrálneho dotazníka spirituality bol D. N. Elkins. V roku 1988 zostavil *Dotazník spirituálnej orientácie*, vychádzajúci z koncepcie humanisticko-fenomenologickej spirituality. Je tvorený deviatimi subškálami, z pomedzi ktorých môžeme spomenúť napríklad transcendentnú dimenziu, životné poslanie, zakúšanú posvätnosť života a altruizmus. Jeho výhodou je práve možnosť použitia v rôznom kultúrnom a náboženskom prostredí (Řičan, 2006).

Americký psychológ C. W. Ellison sa podieľal na vzniku viacerých dotazníkov. Spolu s Paloutzianom vytvoril v roku 1982 *Škálu spirituálneho stavu*, ktorá u respondentov zisťuje ich náboženský a existenciálny stav (Řičan, 2006). Ellison na základe výsledkov z výskumu uskutočneného pomocou tejto škály zostavil v roku 1984 nový dotazník, zameraný výlučne na náboženskú spiritualitu, pričom vychádzal najmä z evanjelikálnej kresťanskej teológie. Dotazník je známy pod názvom *Index spirituálnej zrelosti SMI*. Predpokladá, že zrelá osobnosť je autonómna, jasne vníma skutočnosť a je tvorivá (Stríženec, 2003). Nevýhodou škály pre použitie v súčasnosti je jej obmedzenie len na kresťanské prostredie.

Z opakovanej spolupráce Ellisona s R. F. Paloutzianom vznikla v roku 1991 *Škála spirituálnej pohody SWB*, zaoberajúca sa mierou vnímania vlastnej spirituálnej pohody v náboženskej i existenciálnej oblasti. Škála ma vysokú reliabilitu a validitu, vhodná je ale najmä pre osoby s nízkou úrovňou pohody (Stríženec, 2007).

R. A. Emmons v roku 1998 vytvoril test *Personal Striving Assessment Packet PSAP*, ktorý zachytáva v súvislosti so spiritualitou osobné snaženie. Metóda je založená na idiograficko-nomotetickej stratégii výskumu. Úlohou respondentov je voľne popísať ciele,

ktoré sa snažia v živote dosiahnuť. Skupina expertov ich výpovede následne klasifikuje a zostavuje pomer spirituálnych cieľov k celkovému počtu vymenovaných snáh. Táto metóda zisťovania spirituality je oceňovaná najmä pre jej dobrú teoretickú rozpracovanosť (Stríženec, 2007).

G.T. Reker vytvoril *Škálu spirituálnej transcencie STS-24*, ktorá obsahuje dimenzie ako vnútorná spokojnosť, ľudské spolucítenie a spojenie s prírodou. Spirituálna transcencia podľa autora predstavuje túžbu hľadať a udržať zmysluplnú integráciu v sebe i s druhými ľuďmi, so svetom a s posvätnom mimo seba. Z formulácie dotazníka vyplýva, že Reker predpokladá oboznámenosť respondentov s významom pojmu spiritualita, ako aj ich schopnosť s pojmom pracovať (Stríženec, 2003).

Z pomedzi zahraničných škál sú na našom území pre výskumné účely využívané najmä škály vytvorené D. A. MacDonaldom a R. L. Piedmontom.

D. A. MacDonald vychádzajúc zo svojej teórie v roku 2000 vytvoril *Škálu prejavov spirituality ESI* (Stríženec, 2003). Faktorovou analýzou údajov z niekoľkých rôznych škál spirituality zistil päť dimenzií spirituality: kognitívna orientácia na spiritualitu, skúsenostno-fenomenologická dimenzia, dimenzia existenciálnej pohody, paranormálne presvedčenia a dimenzia religiozity (Stríženec, 2007).

R. L. Piedmont vytvoril *Škálu spirituálnej transcencie STS*. Podľa autora spirituálna transcencia spočíva v schopnosti pozeráť sa na život v širšej, objektívnejšej perspektíve a tvoria ju dimenzie spojitosti, univerzality a naplnenia modlitbou. Ako charakteristiky transcencie uvádza toleranciu paradoxov, neposudzovanie, existencionálnosť a vďačnosť. Škála ma vysokú validitu, jej pozitívom je vychádzanie zo širokého konceptu spirituality Západu i Východu, vďaka čomu je relatívne nezávislá a neutrálna (Stríženec, 2003).

Na území Českej republiky sa o rozvoj výskumných metód v oblasti spirituality zaslúžil P. Říčan, ktorý vytvoril *Pražský dotazník spirituality PSQ*, zachytávajúci dimenziu pohansko-ekologickej spirituality, spolupatričnosti, transcendentna a mystickej spirituality. Podľa slov jeho autora, dotazník nadväzuje na tradíciu európskej fenomenológie náboženstva zdôrazňujúcej prežitok posvätna, na Hoodovu diagnostiku mystických javov, na Elkinsovu myšlienku centrality lásky a súcitu v spiritualite a Piedmontove chápanie spirituálnej povahy medziľudských vzťahov. Pri tvorbe jednotlivých položiek uprednostňoval obraznosť, metaforu, pátos a prežitky tajomstva, ktoré považuje pre spiritualitu za charakteristické. Faktorovou analýzou rozlíšil päť základných faktorov, a

síce mystickú skúsenosť, eko-spiritualitu, pospolitosť, etické zaujatie a monoteistickú skúsenosť (Říčan, 2006).

Ďalším dotazníkom, ktorý vytvoril P. Říčan v spolupráci s P. Jánošovou a J. Tylom (2007) je *Test spirituálnej citlivosti TSC*. Metóda spočíva v popise citov, ktoré respondenti pociťujú pri prezentácií 11 obrazov predstavujúcich spirituálne zážitky.

Na záver tohto výpočtu si dovoľujeme upozorniť, že pri rozhodovaní sa pre použitie niektorého z uvedených dotazníkov je potrebné nezabúdať na skutočnosť, že ich autori často nepresne rozlišujú medzi religiozitou a spiritualitou a samotný termín spirituality býva používaný s istou voľnosťou. Rozdiely medzi autormi a ich škálami sú taktiež v odlišnom dôraze na špecifické dimenzie spirituality (Stríženec, 2003).

3.2.2 Súčasná spiritualita

Od 80. rokov, ktoré znamenali pre psychológiu náboženstva boom v rozvoji výskumných metód, sa uskutočnilo množstvo výskumov spirituality po celom svete. Ich prevažná väčšina bola realizovaná v Spojených štátoch, no rozvoj tohto trendu neostal bez odozvy ani v Európe.

V Českej republike sa skúmaniu spirituality najviac venuje Pavel Říčan. Pri hľadaní koncepcie pre výskum spirituality uskutočnil v roku 2003 výskumnú pilotnú štúdiu, zameranú na spiritualitu českých vysokoškolákov, ktorej cieľom bolo overiť validitu ním zostaveného dotazníka spirituality. Štúdie sa zúčastnilo 108 vysokoškolských študentov pražskej univerzity. Na základe jej výsledkov Říčan vymedzil tri na sebe nezávislé spirituálne zamerania českých vysokoškolákov. Prvým z nich je *pohanská eko-spiritualita*, ktorá sa vyznačuje spirituálnymi prežitkami vo vzťahu k Zemi, úžasom nad prírodou, prežitkami príbuznosti s ňou a zážitkom uvedomenia si prepojenosti s predchádzajúcimi a budúcimi ľudskými generáciami. Druhé najčastejšie zameranie českých vysokoškolákov bolo na dimenziu *spolupatričnosti*, ktorá sa prejavuje v prežitkoch súznenia s blízkymi osobami, súcitom, rešpektom a zodpovednosťou voči druhým. Tretou formou spirituality, ku ktorej títo mladí ľudia inklinujú, je *transcendentálne mystická spiritualita*. Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch sa nevzťahuje ku žiadnym konkrétnym jednotlivinám sveta, typická je pre ňu popisovaná skúsenosť s najvyššou skutočnosťou, očisťovanie sa od vnútorného pošpinenia, hlbšie porozumenie podstate sveta a zjednotenie so životom. V preferencii práve týchto troch faktorov vidí Říčan súvislosť s historickými náboženskými systémami a smermi, s ktorými sa na území Českej republiky stretávame (Říčan, &

Janošová, 2004). Mládež v Česku tak zjavne nemôžeme považovať za radikálne ateistickú, ale formy spirituality, ktoré ju oslovujú, sú zamerané predovšetkým na dobré vzťahy k ľuďom a prírode a nie sú nijako zaťažené svojím prepojením na tradičné náboženské systémy. V preferencii práve týchto foriem spiritualít vidí Řičan súvislosť s historickými náboženskými systémami a smermi, s ktorými sa na území Českej republiky bežne stretávame (Řičan, & Janošová, 2004).

Vo svojom výskume spirituality mladých Američanov a Čechov použil preklad Piedmontovej *Škály spirituálnej transcencie*. Výskumu sa v Čechách zúčastnilo 410 vysokoškolských študentov, z toho 135 mužov a 275 žien. Porovnanie jeho výsledkov s výsledkami získanými Piedmontom v USA ukázali signifikantné rozdiely medzi českými a americkými študentmi vo všetkých skúmaných dimenziách spirituality. Celkové skóre bolo vyššie u Američanov, pričom najviac viditeľný rozdiel sa ukázal v dimenzii *Naplnenie modlitbou*. Na druhej strane, vo výslednom skóre českých študentov sa objavilo omnoho viac odchýliek než u Američanov, čo možno chápať ako dôsledok ich nižšej ale oveľa rôznorodejšej religiozity (Řičan, Lukavský, Janošová, & Štochl, 2010).

Na Slovensku sa výskumu spirituality venuje M. Stríženec. Na súbore 156 vysokoškolákov z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici aj on overoval slovenský preklad Piedmontovej *Škály spirituálnej transcencie*. Výskum ukázal, že ženy vykazujú oproti mužom vyššiu spiritualitu vo všetkých dimenziách. Rovnako vyššiu spiritualitu oproti ostatným skupinám vykázali i veriaci, ktorí boli členmi cirkvi. Celkovo najvyššie skóre dosahovali respondenti v subškále *Univerzálnosť* a najnižšie v subškále *Prepojenosť*. Výsledky výskumu v porovnaní s výsledkami uverejnenými Piedmontom boli mierne odlišné, overenie prekladu škály však prebehlo úspešne (Stríženec, 2007).

M. Stríženec uskutočnil za použitia Piedmontového dotazníka ešte jeden výskum. Skúmal v ňom súvislosť spirituálnej transcencie s inými mierami osobnosti a zvládaním. Výskumný súbor tvorili výhradne ženy, z toho 23 žien stredného veku a 21 vysokoškolských študentiek. Porovnaním výsledných údajov sa zistilo, že spiritualita je vyššia u žien stredného veku, čo potvrdzuje všeobecné predpoklady nárastu spirituality s pribúdajúcim vekom. Výskum tiež preukázal, že ženy, ktoré dosiahli vysoké skóre v subškále *Univerzálnosť*, prejavujú aktívny prístup ku zvládaniu, dokážu sa viac odpútať od problémov, sú prívetivejšie, menej ustráchané a viac zraniteľné (Stríženec, 2007).

Spomínaný autor overil aj MacDonaldovu škálu *Expression of Spirituality Inventory*, a to na vzorke 27 študentov psychológie zo Slovenska. Zistil sa len minimálny rozdiel medzi mužmi a ženami, pričom priemery vo všetkých dimenziách boli vyššie, než

udáva autor škály. Reliabilita bola zrejme kvôli malej vzorke nižšia. Pri výpočte jednotlivých položiek škály ESI sa zistilo, že najvyššie hodnoty sa vyskytli pri položkách patriacich do dimenzie *kognitívna orientácia na spiritualitu*. Naopak nižšie hodnoty než štandardné sa objavili pri položkách dimenzie *existenciálna pohoda*. Stríženec upozorňuje na problémy používania tejto škály na našom území kvôli otáznemu chápaniu konštruktu spirituality (Stríženec, 2007).

Druhé overovanie slovenského prekladu škály ESI prebehlo na vzorke 159 vysokoškolákov. Najvyššie skóre bolo dosiahnuté v dimenzii *kognitívna orientácia na spiritualitu* a najnižšie v *skúsenostno-fenomenologickej dimenzii*, pričom skóre, ktoré uvádza autor pôvodnej verzie, je najvyššie v dimenzii *existenciálna pohoda* a najnižšie zhodne so slovenským výskumom v *skúsenostno-fenomenologickej dimenzii*. Stríženec uvádza, že pri validizácii prekladu škály ESI je ťažkosťou práve neexistencia žiadnej inej slovenskej validnej škály spirituality, na základe ktorej by bolo možné získané údaje porovnať a overiť (Stríženec, 2007).

Pri výpočte Strížencových výskumov nemôžeme vynechať overenie slovenského prekladu *Pražského dotazníka spirituality* od P. Řičana. Výskumný súbor tvorilo 17 vysokoškolákov študujúcich humanitné odbory. Výsledky výskumu preukázali zameranie študentov hlavne na náboženskú spiritualitu a spolupatričnosť, najnižšie skóre bolo zaznamenané v škále *Mysticismus* a *Eko-spiritualita*, čo však mohlo byť dané študijným zameraním respondentov. Nasvedčuje tomu i skutočnosť, že pri ďalšom výskume, v ktorom výskumný súbor tvorili študenti psychológie, bolo najvyššie skóre zaznamenané pri faktoroch *Pospolitosť* a *Mravné zaujatie* a ostatné faktory vykazovali pomerne rovnaké skóre.

Zistenia uvedených výskumov sú iste zaujímavé a prínosné pre hlbšie a dôkladnejšie poznanie duchovného zamerania československej mládeže. Iste by však bolo dobré upriamiť pozornosť i na širšie vekové skupiny obyvateľstva a venovať tejto rozsiahlej výskumnej oblasti viac pozornosti.

4 Osobnosť

Tretím dôležitým pojmom našej práce je osobnosť. Dovoľujeme si tvrdiť, že je to pojem pre psychológiu takmer ústredný, o čom svedčí nepreberné množstvo teórií pracujúcich s ním nielen v samotnej psychológii osobnosti, ale i v ďalších psychologických odboroch, ako je vývojová psychológia, psychológia rodiny, pedagogická psychológia, psychológia práce, forenzná psychológia a mnohé ďalšie. Svoj veľký význam má taktiež pre nami bližšie študovanú psychológiu náboženstva, ktorá sa už niekoľko desaťročí zaujíma o vzťah medzi osobnosťou, náboženstvom a jednotlivými duchovnými prvkami života. A keďže tento vzťah zaujíma i nás v tejto diplomovej práci, rozhodli sme sa tomuto významnému pojmu venovať nasledujúcu kapitolu. Postupne sa v nej oboznámime s definíciou osobnosti, jednotlivými názormi popredných psychológov a výskumnými metódami, ktoré sa na jej skúmanie v rámci psychológie náboženstva používajú najčastejšie.

4.1 Definície osobnosti

Pojem osobnosť sa používa v psychológii už od jej počiatkov. Etymologicky je tento termín odvodený z latinského slova *persona*, čo pôvodne označovalo masku slúžiacu nielen pre vyjadrenie charakterových vlastností divadelnej postavy, ale tiež akustické zariadenie na zintenzívnenie ľudského hlasu. Práve odtiaľ pochádza koreň tohto pojmu, vytvorený zo spojenia slov *per* a *sonare*, v preklade zaznievať, znieť skrze. Neskôr sa tento termín ustálil ako výraz používaný pre označenie charakteru, stáleho typu či role človeka (Hartl, & Hartlová 2000). Korene tohto slova však bývajú hľadané tiež v slovnom spojení *per se esse*, ktoré je možné preložiť ako byť o sebe, byť sám sebou. Podobnosť s týmto výkladom môžeme nájsť i v našich jazykoch, v ktorých je možné slovo osoba rozložiť na *o-sob*, teda na význam *samo o sebe* (Smékal, 2004).

Ľudská osobnosť je skutočnosťou, ktorú nemožno jednoducho uchopiť. Možno i práve preto budila taký silný záujem psychológie. Jej definovanie by jej umožnilo nájsť vysvetlenie toho, prečo ľudia reagujú na rovnaké podnety odlišne, pričom je zachovaná celková konzistencia ich myslenia, vnímania, cítenia a predstáv. Nemôže nás preto udivovať, že už v roku 1937 bolo G. W. Allportom zozbieraných viac než 50 definícií tohto javu a v súčasnosti ich existuje najmenej 200 (Smékal, 2004). Mnoho psychológov

totiž chápe a vymedzuje tento pojem rôzne. Tak ako sa líšia jednotlivé školy a prístupy v rámci psychológie, líšia sa aj ich pohľady na osobnosť, a to často i v rámci jednotlivých smerov. V každej definícii sú potom zahrnuté len tie prvky, ktoré sú dôležité pre konkrétneho autora z hľadiska jeho prístupu k osobnosti a jeho vlastnej teórie. Je však zrejmé, že v tejto práci sa nemôžeme zaoberať všetkými jej formami. V nasledujúcom texte sa preto oboznámime aspoň s niektorými z nich.

Nakonečný (2009) uvádza, že v súčasnosti existuje asi pätnásť naozaj reprezentatívnych definícií osobnosti. Väčšina týchto definícií má spoločné nasledujúce charakteristiky: zdôrazňujú význam individuality a individuálnych rozdielov osobnosti jedinca, chápu osobnosť ako určitý abstraktný konštrukt vytváraný na základe reálnych prejavov jedinca, sústredia sa na osobnosť z hľadiska jej vývoja a života, ktorý je determinovaný vnútornými i vonkajšími vplyvmi a vnímajú ju ako relatívne stálu a stabilnú (Mikšík, 2003).

Drapela (2008) delí toto množstvo definícií do dvoch protipólnych skupín a síce na tie, ktoré chápu osobnosť ako skutočne existujúcu entitu, ktorá sa manifestuje vo svojich prejavoch a má skutočné účinky (teoretici Ja) a tie, ktoré považujú osobnosť len za odvozeninu chovania, ktoré je jediným merateľným a pozorovateľným javom (behavioristi). On sám ju definuje ako dynamický zdroj chovania, identity a jedinečnosti každej osoby (Drapela, 2008).

V psychologickom slovníku nachádzame definíciu, ktorá uvádza, že osobnosť je celok duševného života človeka (Hartl, & Hartlová, 2000). Podobne ju definuje aj K. Balcar (1983), chápajúci osobnosť ako človeka, ktorý predstavuje po duševnej stránke celok.

Prehľad najznámejších definícií osobnosti spracoval vo svojej publikácii M. Nakonečný. Klasickú definíciu osobnosti podľa neho predstavuje G. W. Allport, chápajúci ju ako vnútornú dynamickú organizáciu psychofyzických systémov, ktoré determinujú jedinečné adjustácie individua jeho prostredia. U J. P. Guliforda zas nachádzame čisto popisné vymedzenie osobnosti, ktorú vníma proste ako jedinečný vzorec rysov. V definícii J. B. Watsona sa zase odráža jeho typicky behavioristický pohľad na osobnosť, ktorú chápe ako konečný produkt nášho systému zvykov (Nakonečný, 1997). Podľa R. B. Cattela je osobnosťou to, čo determinuje chovanie v definovanej situácii a v definovanom naladení (Nakonečný, 1997). On sám ju na záver tohto výčtu popisuje ako *„individuálny celok duševného života človeka, ktorý tvorí jednotu s telom subjektu a s jeho životným prostredím. V tomto zmysle je možné osobnosť chápať ako otvorený živý systém, ktorý sa*

vyznačuje určitou dynamickou organizáciou s určitým programom činnosti a určitým zameraným chovaním reaktívneho i aktívneho typu.“ (Nakonečný, 1997, 142).

4.2 Teórie osobnosti

Väčšina psychológov sa zhoduje na tom, že osobnosť človeka je stabilná, s potenciálom k rozvoju. Ako taká je výsledkom interakcie biologických faktorov a vplyvu prostredia. Zložky osobnosti tak tvorí temperament s prevažne genetickým základom a charakter, ktorý je výsledkom výchovy a prostredia. Názory na to, ktoré vplyvy v osobnosti prevládajú sa však rôznia v závislosti od toho, z akej teoretickej školy vychádzajú, teda aké je ich filozofické a metodologické východisko v pohľade na psychiku ako takú. Každá teória tak akcentuje iné jej determinanty a má na osobnosť trochu odlišný pohľad.

Teórie osobnosti sú podľa Drapelu sústavy vypracované rôznymi odborníkmi, psychológmi a psychiatrami, ktoré slúžia na vysvetlenie interakcie dynamických síl pôsobiacich v ľudskom živote (Drapela, 2008). Vo svojej knihe popisuje základné vlastnosti, ktoré by mali tieto teórie mať. Sú to jasnosť a pochopiteľnosť výkladu, logická stavba, vnútorná jednota a jedinečnosť. Podobný zoznam nutných vlastností dobrej teórie zostavil aj Mikšík, ktorý sem zaraďuje predovšetkým overiteľnosť teórie, jej heuristickú hodnotu, vnútornú konzistenciu, úspornosť a funkčnosť (Mikšík, 2007).

V dejinách psychológie sa vystriedalo a vznikalo viacero rozličných prístupov k osobnosti. Jeden z prvých podnetov pre vytvorenie ucelenej teórie osobnosti vyšiel na začiatku 20. storočia z experimentálnej psychológie, ktorá potrebovala nájsť vysvetlenie pre interindividuálne rozdiely v reakciách rôznych jedincov na rovnaké stimuly (Nakonečný, 1997). Ďalším významným zdrojom psychológie osobnosti v tom období bol filozofický prístup, ktorý chápal ľudskú osobnosť ako akýsi pomyselný most medzi biologickým organizmom, spoločnosťou a kultúrou. Temperament, vitalita a vlohy človeka boli priradované k oblasti telesnej, zatiaľ čo charakter a schopnosti patrili k jeho sociálnemu rozmeru (Smékal, 2004). Jednalo sa teda o vypracovanie akéhosi dvojdimenzionálneho modelu človeka, pozostávajúceho z pólův telo-duša.

Ďalším prístupom k osobnosti bol štruktúrally pohľad, ktorý sa naopak snažil o usporiadanie jednotlivých zložiek osobnosti. Patria sem integratívne definície osobnosti zdôrazňujúce organizáciu, účelnosť a zameranosť jednania ľudí, ktorého účelom je zachovanie integrity ich osobnosti a hierarchické definície, chápujúce osobnosť ako

vertikálne vrstvenú štruktúru. Typickým psychologickým smerom s takýmto poňatím osobnosti je predovšetkým psychoanalýza zaoberajúca sa dynamickou interakciou zložiek osobnosti. Ako hlavných predstaviteľov tohto pohľadu si preto predstavíme S. Freuda a C. G. Junga.

Freudova hlbinná psychoanalytická teória stavia na dynamike vývoja osobnosti, ktorá je do značnej miery determinovaná pudovo. Tieto pudy sa dostávajú do konfliktu s vonkajšími požiadavkami spoločnosti a okolia, ktoré bránia uspokojeniu všetkých pudových túžob. Hlavná determinácia osobnosti je teda videná vo vnútorných psychodynamických silách každého jedinca a v snahe organizmu zaistiť rovnovážny stav týchto síl. Zásadný vplyv na osobnosť má teda individuálna biologická konštelácia jedinca a vplyv vonkajšieho prostredia je redukovaný len na činiteľa, ktorý modifikuje už dopredu daný vývoj osobnosti (Říčan, 2007b). Tento konštrukt osobnosti je teda založený na zdôraznení jej biologickej determinácie.

Freudova hierarchická definícia osobnosti vychádza z jej štruktúrneho modelu, pozostávajúceho z troch zložiek, nazvaných id, ego a superego. Tieto tri substystémy existujú v osobnosti pospolu a sú v neustálej interakcii. Ústredné miesto však zastáva len jeden z nich, a tým je id (Drapela, 2008). Freud celú štruktúru popisuje nasledovne: *„Individuum predstavuje teda pre nás psychické Ono, nepoznané a nevedomé, a k tomu prilieha na povrchu Ja, ktoré sa vyvinulo zo systému vnímania ako zo svojho jadra...Ja neobklopuje celé Ono, ale len potiaľ, pokiaľ jeho povrch je tvorený systémom vnímania, teda asi tak, ako k vajcu prilieha zárodočný terčik. Ja nie je od sféry Ono ostro oddelené, smerom dolu s ním splýva. ...Nadja si uchováva charakter otca, a čím silnejší bol oidipovský komplex, čím viac bolo jeho vytesnenie urýchlené, tým prísnejšie bude Nadja neskôr vládnuť príslušnému Ja ako svedomie, prípadne ako nevedomý pocit viny.“* (Freud, 1999, 200 – 206).

Freudov žiak C. G. Jung vytvoril vo svojej analytickej teórii trochu iný model osobnosti, ktorú chápal ako samostatný systém (Drapela, 2008). Podľa neho je zložená z vedomého Ja, bytostného Ja, získaného osobného nevedomia a nevedomia kolektívneho, ktoré je zdedené. Freudove nevedomie teda Jung chápe odlišne a nazýva ho osobným nevedomím, rozširujúc ľudské nevedomie ešte o kolektívnu zložku, ktorá transcenduje jedinca a obsahuje zážitky histórie celého ľudstva. A práve táto zložka osobnosti dokáže podľa Junga nevedome ovplyvňovať jednanie a chovanie jedinca (Mikšík, 2007).

Jung okrem prepracovania teórie o štruktúre osobnosti pozmenil i názor na obdobie vplyvu determinantov osobnosti, a síce jeho prehĺbením z ranného detstva na celú ľudskú

evolúciu. K psychológii osobnosti navyše prispel i rozpracovaním typológie extravenzie a introverzie človeka, s ktorou sa na poli osobnosti pracuje dodnes (Drapela, 2008).

Štruktúrnemu modelu je podobný model vrstiev duševného diania. Podľa neho osobnosť do seba integruje vývojovo staršie prekonané vrstvy osobnosti a na ich základe vytvára vrstvy hlbšie a komplexnejšie. Jeho predstaviteľom je Čačka (2002), ktorý uvádza, že človek je otvoreným a autorovnovážnym systémom, ktorý aktívne smeruje v procese vývoja k stále vyššej primeranosti, samostatnosti a ustálenosti osobných východísk, i vonkajších prejavov subjekt-objektovej interakcie.

Ďalším možným pohľadom na osobnosť je kolekcionistický prístup. Jedná sa o teórie, ktoré sa skladajú z výpočtu všetkého, čo do osobnosti človeka možno zaradiť, nesnažia sa však o nejaké presné vymedzenie jej zákonitosti či štruktúry. Jej predstavitelia sa často sústredili na zhromaždenie všetkých slov popisujúcich vlastnosti osobnosti (Smékal, 2004).

Nomotetický prístup zas predpokladal, že chovanie človeka je výsledkom pôsobenia daných zákonov. Patrí sem behaviorizmus, redukujúci človeka a jeho osobnosť na súhrn naučených návykov a spôsobov chovania.

Predstaviteľom idiografického prístupu k osobnosti, stojaceho v opozícii voči prístupu nomotetickému, bol napríklad G. W. Allport (Plháková, 2006). Bol presvedčený, že osobnosť každého človeka je jedinečná a neopakovateľná a preto je potrebné poznávať ju v jej individualite. Konkrétne chovanie považoval za zvláštnu konfiguráciu rysov osobnosti (Mikšík, 2007). Allport odmietal Freudovu redukcii základu človeka len na pudovosť a hľadal také zákonitosti, ktoré by boli platné vždy len pre konkrétneho jedinca, jeho prežívanie, chovanie a adaptáciu. Je chápaný ako predchodca humanistickej psychológie. Osobnosť človeka je podľa neho čiastočne podmienená i biologicky, ale v priebehu ľudského života sa ďalej diferencuje a integruje na základe prijímaného svetonázoru, sebahodnotenia a sledovania vlastných cieľov.

Allport je predstaviteľom rysovej teórie osobnosti. Rysy sú stabilnými charakteristikami osobnosti, ktoré možno pozorovať v nemenných vzorcoch chovania, čo znamená, že sú odolné voči okolitým vplyvom a môžu byť považované za akési prediktory chovania jedinca. Tieto rysy popisuje ako zovšeobecnené a jednosmerne sústredené neuropsychické systémy, ktoré majú schopnosť funkčne zrovnočať podnety pôsobiace na človeka a vytvárať jednotné formy prispôsobivého a výrazového chovania. Predstavujú teda akési individuálne pravidlá, podľa ktorých jedinec reaguje na určitú skupinu podnetov vždy rovnako.

Allporta by sme tiež mohli priradiť aj k predstaviteľom takzvaných adaptačných modelov osobnosti, ktoré predpokladajú ako prvoradú funkciu osobnosti schopnosť prispôsobivosti. Osobnosť je tak dynamickou organizáciou psychofyzických systémov individua, ktoré determinujú jeho prispôsobenie sa prostrediu.

Na už spomínaný filozofický prístup k štúdiu osobnosti nadviazali časom mnohé smery (Drapela, 2008). Jedny z nich sú situačné modely kladúce dôraz na vplyv prostredia a spoločnosti, do ktorej človek vrasť a s ktorou neprestajne interaguje. Ich predstaviteľom je E. Fromm s jeho psychosociálnou teóriou (Drapela, 2008), v ktorej sa pokúsil o syntézu psychoanalytických pohľadov s humanistickou filozofiou a marxistickým pohľadom na ekonomiku a spoločnosť. Samotnú osobnosť chápe ako celok zdedených a získaných duševných vlastností, ktoré sú pre jedinca príznačné. Rozlišuje u nej dve základné zložky. Temperament, ktorý je hlavným nástrojom osobnosti a je trvalý a charakter utváraný hodnotovými voľbami jedinca (Drapela, 2008). Fromm vo svojich úvahách vychádza z poznatku, že človek sa od živočíchov líši vytváraním spoločnosti, čo zapríčiňuje jeho postupné odtrhnutie sa od prírody. Jediniec je tak formovaný len spoločnosťou, ktorá ho obklopuje, čím sa stáva jeho hlavným determinantom.

Ďalším smerom spojeným s filozofickým pojatím ľudského bytia je humanistická psychológia. Tá prepracovala pôvodný dvojdimenzionálny model človeka pozostávajúci z pólův telo – duša na trojdimenzionálny model, ktorý k pôvodným zložkám priraduje ešte zložku tretiu, a to ducha. Reflexiou takéhoto pohľadu na ľudskú osobnosť je napríklad logoterapeutický systém Frankla, podľa ktorého osobnosť vyrastá z troch a nielen dvoch dimenzií. Tými sú dimenzia fyziologická, psychologická a noologická, vyjadrujúca vôľu k zmyslu. Tá je spoločne so sebauváraním na základe slobodného rozhodovania a hodnotového systému jedinca zároveň i hlavným determinantom utvárania a rozvoja osobnosti ako takej. Frankl považuje za nutnosť fungovania osobnosti sebetranscendenciu (Tavel, 2007).

Podobne ako Frankl kladie dôraz na transcenciu jedinca aj S. Grof. Na základe informácií získaných pri svojich výskumoch zmenených stavov vedomia navrhol rozšíriť pojem ľudskej duše o oblasť perinatálnu a transpersonálnu. Grofová teória teda posúva ontologické vplyvy determinujúce osobnosť z ranného detstva späť až do prenatálneho a perinatálneho obdobia života jedinca (Řičan, 2007b).

Niektorí podobne zmýšľajúci autori vyznávajú takzvaný mentalistický pohľad na osobnosť, v ktorom sa poukazuje hlavne na vnútornú podstatu osobnosti a jej vzťah k telu. H. Remplein napríklad uvádza, že „osobnosť je celý človek, ak vykazuje duchovné

sformovanie: duchovne radený telesno duševný útvar celku človeka“ (in Nakonečný, 1997, 141-142).

Na záver ešte nesmieme zabudnúť spomenúť systémové pojatie osobnosti, ktoré ju chápe ako statický systém dispozícií a vlastností či dynamický systém procesov a činností. Sám Smékal chápe osobnosť ako „*individualizovaný systém psychických procesov, stavov a vlastností, ktoré vznikajú jednak socializáciou (pôsobením výchovy a prostredia), jednak pretváraním vrodenných vnútorných podmienok bytia človeka, a determinujú a riadia predmetné činnosti jedinca, jeho sociálne styky a duchovné vzťahy.*“ (Smékal, 2004, 27)

Uvedený výpočet niektorých z hlavných psychologických teórií osobnosti nám ukazuje, aké veľmi zložitú môže byť pochopenie komplexu osobnosti a s akými ťažkosťami sa stretávame pri snahe teoreticky ho postihnúť. Najväčšie rozpory sme mohli vidieť asi medzi behavioristicko-operacionalistickým a transpersonálne-psychologickým prístupom k osobnosti. Aj napriek tomu však nemôžeme prehliadať skutočnosť, že všetky tieto teórie sa bez rozdielu usilujú o rovnakú vec, a síce o čo najlepšie a najkomplexnejšie porozumenie osobnosti ako celku. Každá sa tak vlastným spôsobom usiluje pochopiť, čím a akým spôsobom je ovplyvňované chovanie jedinca a na základe čoho by bolo možné ho predvídať. V tomto úsilí je potrebné pokračovať i v dnešnej dobe a ďalej rozpracovávať existujúce teórie, ako i pracovať na ich možnom eklektickom prepojení, ktoré by lepšie umožnilo zachytiť všetky prvky osobnosti a tento abstraktný konštrukt psychológie tak stále viac približovať jeho reálnej predlohe (Mikšik, 1999).

4.3 Osobnosť v pojatí Big Five

I keď sme v predchádzajúcom texte videli, že množstvo teórií osobnosti je skutočne veľké, musíme chápať, že v každom historickom období je uprednostňovaná vždy len jedna z nich. Jedným z najvplyvnejších rámcov pre popis a výklad osobnosti za posledných 20 rokov sa tak stal model piatich silných faktorov, vychádzajúci z rysovej teórie (Nakonečný, 2009).

4.3.1 Vývoj päťfaktorového modelu osobnosti

Na počiatku jeho vzniku stála Galtonova lexikálna hypotéza, ktorá hľadala jednotlivé vlastnosti osobnosti v slovách bežne používanej reči, predpokladajúc, že najvýznamnejšie individuálne odlišnosti sú zachytené v prirodzenom jazyku (Hřebíčková,

1999). Za použitia slovníkov tak zástancovia tejto hypotézy zostavili taxonómiu obsahujúcu niekoľko tisíc adjektív, popisujúcich trvalejšie stavy jedinca i jeho okamžité reakcie, ktoré pomocou ich redukcie a faktorovej analýzy následne usporadúvali do hierarchického systému (Hřebíčková, 2008).

Lexikálna hypotéza postupne vzbudzovala stále väčšiu pozornosť psychológie osobnosti. Veľmi rýchlo preto na jej výskumy nadviazali výskumy dispozičné, zakladajúce sa na faktorovej analýze položiek osobnostných dotazníkov, ktorá dokázala vysvetliť aj vnútornú dynamiku, motívy a fungovanie osobnosti ako celku (Hřebíčková, 2008). Na základe jej výsledkov tak bola vyčlenená konečná skupina slov, ktorá vystihovala stabilné rysy osobnosti.

Priekopníkom tejto novej faktorovej teórie bol G. W. Allport. Rysy osobnosti chápal ako jej základné stavebné kamene, pozostávajúce z obecných vlastností a osobnostných dispozií. Jeho cieľom bolo odhaliť čo najviac rysov osobnosti, ktoré by bolo možné rozdeliť do dimenzií a utvoriť tak ucelenú typológiu, na základe ktorej by bolo možné predikovať ľudské jednanie. V 30. rokoch minulého storočia tak v spolupráci s Odbertom zostavil zoznam osobnostne relatívnych slov o celkovom počte asi 18 tisíc výrazov (Hřebíčková, 2004).

O faktorovú teóriu sa v tom čase zaujímal aj H. J. Eysenck, ktorý pomocou faktorovej analýzy dospel k záveru, že na popis osobnosti stačia tri dvojdimenzionálne rysy, ktorými sú dvojice *introverzia – extroverzia*, *neuroticizmus – stabilita a psychotizmus – sila ega* (Mikšík, 2007). Tento model osobnosti preto býva niekedy nazývaný tiež ako Giant Three.

K Allportovej a Odbertovej práci sa v 40. rokoch vrátil R. B. Cattell a ním zostavený zoznam postupne zredukoval na 35 prídavných mien, pomocou ktorých vyčlenil 16 základných faktorov osobnosti (Hřebíčková, 2004).

V 50. a 60. rokoch na Cattellovu prácu nadviazali Norman, Tupes, Christal a Fiske. Dospeli k zisteniu, že osobnosť je možné popísať aj kombináciou iba piatich faktorov, ktoré vytvárajú zmysluplnú taxonómiu schopnú zachytiť individuálne osobnostné rozdiely.

V 80. rokoch uskutočnil nové lexikálne skúmania Goldberg, na základe ktorých bolo dodatočne potvrdené toto vymedzenie piatich hlavných faktorov a vzniklo ich pomenovanie Big Five (Mikšík, 2007). Od 80. rokov bola preto tomuto modelu osobnosti venovaná stále väčšia pozornosť a došlo k publikácii mnohých odborných prác a článkov, ktoré sa jeho problematikou zaoberali tak z pohľadu teoretického, ako i kultúrneho a metodologického. Existencia päťice všeobecných dimenzií osobnosti bola podľa

Hřebíčkovéj (1999) postupne potvrdená vo väčšine jazykoch, vrátane češtiny a slovenčiny. Táto koncepcia osobnosti sa tak javí ako platná vo všetkých svojich faktoroch, nezávisle od jazyka a kultúrneho prostredia a aj preto dnes patrí medzi najviac využívané a cenené teórie osobnosti (Hřebíčková, & Čermák, 1996).

Dimenzie Big Five nie sú podľa zástancov tejto teórie osobnosti rovnocenné, ale majú hierarchický charakter. Ich merateľnosť je možná len nepriamo cez postoje, záľuby, zvyky a schopnosti jedincov. Bývajú označované ako hypotetické konštrukty, ktoré majú biologický genetický základ, takže nijako nepodliehajú vplyvom prostredia ani kultúry. Keďže tieto dimenzie v sebe obsahujú i vlastnosti popisujúce tendencie chovania, niektorí psychológovia predpokladajú, že je podľa ich rozpoznaní možné predikovať aj chovanie jedincov v budúcnosti či pochopiť ich jednanie v minulosti.

V súčasnosti patrí medzi najpoužívanejšie verzie tejto teórie jej podoba vypracovaná Costom a McCraeom. Podľa ich modelu je človeka možné popísať ako proaktívneho, poznateľného vedeckým bádáním, racionálneho, odlišného a individuálneho. Jednotlivými prvkami jeho prirodzenosti sú biologické základy, bazálne tendencie, charakteristiky adaptácie, sebapojatie, objektívna biografía a vonkajšie vplyvy. Fungovanie celého tohto modelu zaisťujú dynamické procesy vytvárajúce vzájomné interakcie (Hřebíčková, & Urbánek, 2001). Aj Costa a McCrae sa domnievajú, že osobnostné rysy sú vrodené, neovplyviteľné prostredím a stabilné v priebehu celého života. Autori ale nepopierajú dôležitosť prostredia absolútne, pretože si uvedomujú, že aj jeho vplyvy môžu určovať podmienky, v ktorých sa ľudská osobnosť vyvíja a formuje svoju identitu (Hřebíčková, & Urbánek, 2001).

4.3.2 Inventár päťfaktorového modelu osobnosti

Na základe predstavenej rysovej teórie osobnosti bolo v minulom storočí vytvorených viacero dotazníkov osobnosti, určených pre praktické výskumy. Z Eysencovej teórie o troch základných super-rysoch bol vytvorený *Eysenckov osobnostný dotazník*, u nás známy tiež pod skratkou EOD a Cattellova teória bola zas základom pre *Šesťnásťfaktorový dotazník* označovaný jednoducho 16 PF. Oba zisťujú viac rysov osobnosti a popisujú osobnosť v čo najširšom kontexte.

Na túto úlohu vytvorenia osobnostného dotazníku sa podujali aj spomínaní P. T. Costa a R. R. McCrae, ktorí v začiatkoch svojej práce analyzovali údaje z Cattellovho *Šesťnásťfaktorového dotazníka* a identifikovali tri skupiny škál, ktoré označili pojmami

neuroticizmus (Neuroticism), *extraverzia* (Extraversion) a *otvorenosť* (Openness). Tieto škály predstavujú základ NEO-PI-R inventára, pomenovaného práve podľa prvých písmen ich názvov. Keďže sa však v lexikálnych analýzach vlastností opakovane objavovali ďalšie dve dimenzie – *prívetivosť* (Agreeableness) a *svedomitosť* (Conscientiousness), autori sa rozhodli pre ich zapracovanie do celej teórie a pridali ich k pôvodným trom dimenziám. Pre označenie celej päťice sa zaviedol názov OCEAN, opäť podľa ich počiatočných písmen. V roku 1963 bola publikovaná Normanova štúdia o celej tejto problematike a tak boli tieto názvy prvýkrát oficiálne použité v takom znení, v akom sú známe až do dneška (Hřebíčková, 2008).

Časom sa zistilo, že pre potreby niektorých výskumov bol inventár NEO-PI ale príliš dlhý. Autori tak vyvinuli jeho skrátenú verziu *NEO Five-Factor Inventory* (NEO-FFI), ktorá pracuje už len so 60 položkami.

4.3.3 Popis päťfaktorového modelu osobnosti

Ako sme už uviedli vyššie, Big Five predstavuje empirický prístup, ktorý sa snaží o zachytenie objektívne merateľných rysov osobnosti. Podľa dispozičného prístupu môžu tieto rysy osobnosť dokonca nielen popísať, ale aj vysvetliť. Tento deskriptívny model osobnosti teda popisuje kombinácie vyššie predstavených piatich hlavných rysov, pričom každý z nich je tvorený trsom ďalších špecifických rysov, ktoré medzi sebou korelujú (Hřebíčková, 2008).

Prvým z týchto osobnostných rysov je *neuroticizmus*, označovaný tiež dvojpólne ako emočná labilita – stabilita. Dimenziou neuroticizmu zisťujeme individuálne rozdiely v emocionálnej stabilite a labilite. Škála nám pomáha zistiť, ako jedinec prežíva negatívne afekty, ako sú strach, anxieta, smútok, ohrozenie, hnev či vina. Rys neuroticizmu tak v podstate predstavuje ľudský sklon k negatívnemu psychickému stresu. Emocionálne labilní jedinci, dosahujúci v nej vysoké skóre, svoje emócie prežívajú veľmi intenzívne a ťažko ich spracovávajú. Nechajú sa ľahko priviesť do rozpakov, cítia sa zahanbení, neistí, nervózni a úzkostní. Ich pohľad na realitu býva týmito emóciami často skreslený, takže majú len obmedzenú možnosť sebakontroly a nedokážu dobre odolávať stresu a záťaži. Emocionálne stabilní jedinci s nízkym skóre v tejto dimenzii sú obvykle optimistickí, pokojní, vyrovnaní, bezstarostní a odolní voči psychickému vyčerpaniu, takže v stresujúcich situáciách nebývajú vyvedení z miery (Ruisel, & Halama, 2007).

Druhým rysom je *extraverzia*. Táto dimenzia zisťuje kvalitu a kvantitu interpersonálnych reakcií, úroveň aktivácie a potrebu stimulácie. Jedinci, ktorí v nej dosahujú vysoké skóre bývajú sociabilní a spoločenský, zhovorčiví, sebaistí, aktívni, asertívni, energickí, veľmi veselí a optimistickí. Majú radi druhých ľudí, sú radi súčasťou kolektívu a vyhľadávajú vzrušenie. Jedinci, ktorí majú naopak nízku mieru extraverzie bývajú popisovaní ako uzatvorení, vážni, mlčanliví, vyhľadávajúci samotu, zdržanliví, nezávislí, samostatní a vyrovnaní, Tieto ich charakteristiky ale nijako nemusia súvisieť s pocitmi nešťastia či pesimizmom. Sú orientovaní skôr na úlohy než na ľudí (Hřebíčková, & Urbánek, 2001).

Tretím vymedzeným rysom osobnosti v tomto dotazníku je *otvorenosť*. Táto škála slúži na zistenie miery nekonvenčnosti, záujmu o nové skúsenosti, prežitky a dojmy a potreby poznávať nové veci. Jeden pól tejto dimenzie je charakteristický pre jedincov s aktívnou imagináciou, estetickou citlivosťou, pozornosťou k vnútorným pocitom, intelektuálnou zvedavosťou a nezávislým úsudkom. Takíto jedinci sa zvyknú správať nekonvenčne, sú ochotní experimentovať a uprednostňujú zmenu pred stagnáciou. Na druhom póle stoja osoby, ktoré majú sklon ku konvenčnosti, a konzervatívnosti, nie sú veľmi vnímaví voči umeniu a ich emočné reakcie bývajú utlmené. Majú úzko ohraničené záujmy a uprednostňujú známe a osvedčené pred novým (Ruisel, & Halama, 2007).

Ďalším zisteným rysom je *svedomitosť*. Pomocou tejto dimenzie zisťujeme u jedincov druh sebakontroly, ktorý sa vyznačuje vzťahom k práci, aktívnemu plánovaniu, organizovaniu, realizácii úloh a produktivite. Osoby, ktoré dosahujú vysoké skóre v tejto dimenzii sa popisujú ako cieľavedomé, ctižiadostivé, poctivé, vytrvalé, systematické, pracovité, majúce pevnú vôľu, disciplinované, spoľahlivé, a presné. Ľudia s týmito vlastnosťami sú na seba veľmi nároční. Tieto charakteristiky majú významný vplyv na študijné a pracovné úspechy. Pri prílišnom presadení tohto rysu sa u takýchto ľudí často objavuje sklon k pedantnosti a workoholizmu. Na druhej strane jedinci s nízkym skóre sa vyznačujú pôžitkárstvom, nedbalosťou, ľahostajnosťou, lenivosťou a nízkym záujmom o dosiahnutie cieľa. (Hřebíčková, 2003).

Posledným rysom v systéme Big Five je *prívetivosť*. Patrí medzi interpersonálne charakteristiky chovania a jeho prevaha sa prejavuje altruizmom. Jedinci dosahujúci vysoké skóre v tejto dimenzii sú ochotní pomáhať ostatným, uprednostňujú spoluprácu, sú empatickí a majú sklon dôverovať druhým. Vyznačujú sa dobrosrdečnosťou a láskavosťou. V spoločnosti sú preto veľmi obľúbení. Nízke skóre naopak poukazuje na jedincov s opačnými charakteristikami, ako je egocentrizmus, skepticizmus, cynizmus,

nepriateľstvo, surovosť, pomstychtivosť a tendencia znevažovať cudzie zámery. Uprednostnia radšej súťaživosť než spoluprácu (Ruisel, & Halama, 2007).

Všetkých päť popísaných rysov sa vyskytuje v rôznom zastúpení v osobnosti každého jedného človeka. Existujúce odlišnosti sú vysvetľované len rozdielnou intenzitou ich prejavu a odlišnou polaritou (kladnou či zápornou). Sú to stabilné, vrodené charakteristiky osobnosti, na ktoré pôsobí vonkajšie prostredie len vytváraním či naopak zamedzením ich potencie prejavíť sa.

5 Vzťah spirituality, religiozity a osobnosti

Spiritualita je dnes považovaná za kľúčový pojem nielen psychológie náboženstva, ale mnohými humanitne orientovanými psychológmi i psychológie osobnosti (Říčan, 2006). Stále viac si totiž uvedomujú, že duchovno je úzko spojené s duševným životom človeka a jeho vplyv tak pôsobí na formovanie jeho osobnosti v priebehu celej ontogenézy. V každom vývojom období svojho života sa totiž nevyhnutne stretáva s niečím, čo ho presahuje a čo nie je schopný rozumovo plne pochopiť, čím v ňom rastie túžba po hľadaní odpovedí na toto nepostihnuteľné, na existenciálnu otázku po zmysle bytia a na zmysel svojho života vôbec (Bauer, 1997). V tejto poslednej kapitole teoretickej časti našej diplomovej práce sa preto zameriame na bližší popis tohto vzťahu spirituality a religiozity k ľudskej osobnosti.

5.1 Ľudská potreba spirituality a religiozity

V druhej a tretej kapitole našej práce sme sa bližšie zamerali na pojmy religiozita a spiritualita. Už teda vieme, že ich definícia i vzájomné rozlíšenie stále nie sú ujasnené a predstavujú aj v psychológii istý problém. Skutočnosťou však ostáva fakt, že obidva tieto pojmy vypovedajú o ľudskom sklone k vnímaniu a prežívaniu duchovna. Od šesťdesiatych rokov minulého storočia sa tak síce možno stále viac stretávame s tvrdením ľudí, že nie sú religiózni, ale len spirituálni, v skutočnosti to však o ich duchovnom živote a celkovej zmene duchovnosti v spoločnosti až tak veľa nevyvedá (Říčan, 2006). Prechod od religiozity k spiritualite je mnohými sociológmi vnímaný len ako nevyhnutný vývojový proces spoločnosti, ktorá sa v dôsledku modernizácie musí vyrovnávať i so sekularizáciou a individualizáciou života. Všadeprítomný pokles religiozity obyvateľstva tak nemusí byť hneď chápaný ako odbúravanie „nepotrebného“ balastu duchovna z ľudského života vykúpeného vedeckým poznaním. Práve naopak, malo by nás až zarážať, že tento pokles religiozity je tak silno vyvažovaný všeobecným nárastom deklarovanej spirituality obyvateľstva, pretože práve to vypovedá o skutočnosti, že hoci pokrok a moderná veda predkladajú pred dnešného človeka stále viac dôvodov k tomu, prečo sa nehlásiť ku žiadnej cirkvi, ľudská potreba duchovného rozmeru života je natoľko silná, že si hľadá stále nové výrazové možnosti a naďalej pretrváva. Zdá sa teda, že môžeme plne súhlasiť s W. Jamesom, ktorý už vo svojej dobe tvrdil, že viera predstavuje imanentnú

charakteristiku ľudskosti, ktorá uspokojuje rôzne potreby človeka bez ohľadu na to, čo je jej predmetom. Pre človeka je tak lepšie veriť v čokoľvek, než neveriť vôbec (Cakirpaloglu, 2004).

5.2 Spiritualita, religiozita a osobnosť v teóriách významných psychologov

Mnoho odborníkov z oblasti psychológie osobnosti sa dnes zhoduje v tvrdení, že spiritualita je dimenziou osobnosti každého človeka. Křivohlavý (2009) napríklad tvrdí, že každý človek má svoju spirituálnu dimenziu. Z. Vojtíšek spiritualitu chápe ako „*tú zložku osobnosti, ktorá sa vytvára vnímaním posvätnosti, rozvíja sa vo vzťahu k Posvätnému a rôznymi spôsobmi tento vzťah prejavuje*“ (Vojtíšek, 2012, 25). Človek, ktorý verí v pôsobenie transcendentných síl a spolieha sa na ne, tak v sebe rozvíja spirituálne aspekty osobnosti, ktoré ovplyvňujú jeho chápanie, myslenie a prežívanie bežnej každodennej skutočnosti (Bauer, 1997).

Medzi týmito odborníkmi však už neexistuje až taká zhoda v oblasti určenia miesta spirituality v štruktúre osobnosti. Preto si teraz predstavíme aspoň najznámejšie koncepcie. Podľa Stríženca (2006) pri hľadaní v encyklopédii pritom môžeme pod heslom náboženstvo a osobnosť nájsť odkazy na teórie takých známych psychologov, ako je W. James, G. Allport, S. Freud či E. Fromm. Preto sme sa rozhodli priblížiť si práve ich myšlienky.

W. James už v roku 1902 napísal knihu pojednávajúcu o zdravej a chorej osobnosti a jej vzťahu so spiritualitou jedinca, známu pod názvom *Druhy náboženskej skúsenosti*. Zdravú dušu tu James popisuje ako optimistickú, extravertovanú a nereflektovanú, pričom jej teológia je liberálna a postupne nábožensky dozrieva. Chorá duša na rozdiel od toho prechádza obdobiami pokušení a ťažkostí, trpí a má sklon k pesimizmu a introvertnosti. Uprednostňuje teológiu vyžadujúcu príliš veľké nároky a zásadné kroky. Náboženské dozrievanie u takejto osobnosti nie je postupné, ale nerovnomerné a skokové. Práve u tohto typu osobnosti podľa Jamesa dochádza k videniam a silným duchovným zážitkom (Holm, 1998). James sa vyjadril taktiež k otázke náboženstva, ktorého základné prvky videl v cite a individuálnom zážitku (Stríženec, 2006).

Myšlienky G.W. Allporta sme si priblížili už v kapitole o osobnosti. Vo svojej celoživotnej tvorbe sa však venoval práve aj vzťahu osobnosti k spiritualite a náboženstvu. V jeho monografii tak môžeme nájsť tvrdenie, že jeho cieľom je načrtnúť miesto

subjektívneho náboženstva v štruktúre osobnosti. Znáмым sa stal jeho termín *náboženský sentiment*, ktorým označuje stabilnú zložku osobnosti ako kombináciu afektívnych a kognitívnych faktorov, ktoré sú zacielené na určitý predmet hodnoty. Ako uvádza Holm (1998) je to trvalý stav prežívania zmyslu. Aby bolo možné náboženský sentiment považovať za zdravý, musí reflektovať pozitívne i negatívne stránky viery, religiozita musí byť funkčne autonómna, musí byť morálne dôsledná a musí dokázať prijímať a chápať pozitívne i negatívne životné skúsenosti. Taktiež musí predstavovať harmonický životný štýl, ktorý pôsobí v živote integratívne a musí neustále vo viere napredovať a prehľbovať ju. Na základe toho môžeme hovoriť o dichotómii religiozity, ktorú Allport delil na vonkajšiu a vnútornú (Stríženec, 2006). Vonkajšia religiozita pomáha zmierniť základnú úzkosť z neusporiadaného citového a myšlienkového sveta. Vnútorná religiozita sa zase usiluje o skutočné znútorňovanie viery a život podľa nej (Holm, 1998).

S. Freud, s ktorého názormi na osobnosť sme sa už taktiež zoznámili, vnímal vieru v Boha v kontexte svojej teórie, ako iluzórne naplnenie túžby po otcovi. Túto túžbu považoval navyše za infantilnú, iracionálnu a vytesnenú a videl v nej dôsledok oidipovského komplexu (Řičan, 2002). Celkovo náboženskost' prirovnával k nutkavej neuróze. V knihe *Budúcnosť jednej ilúzie* ale tiež priznáva, že náboženstvo môže mať na osobnosť i dobrý vplyv, a síce v tom, že formuje ľudskú morálku. On sám by však radšej nahradil morálku náboženskú morálkou racionálnou (Freud, 1998).

V dielach C. G. Junga, Freudovho žiaka, je zrejmy celoživotný príklon k problematike náboženstva a spirituality, ktoré na rozdiel od svojho učiteľa vnímal veľmi pozitívne. Inšpiráciu pre svoje teórie nachádzal v rozličných duchovných smeroch a náboženstvách celého sveta. Pri tomto svojom hľadaní dospel k názoru, že Boh je zjednotením protikladov dobra a zla, oboje je v ňom prítomné a preto ho ľudia milujú a zároveň sa ho boja (Jung, 2001). V náboženstve samotnom vidí kľúč k práci s osobnosťou človeka. Považoval za danosť, že náboženská funkcia je prirodzenou súčasťou ľudskej duše. Obraz boha je vlastne symbolom bytostného Ja každého jedinca, ktorý je možno rozvíjať v danej vieroučnej sústave. Pokiaľ človek nevyrastá v religióznom prostredí, prijíma za svoje namiesto toho hodnoty svojho okolia (Řičan, 2002).

Ďalším známym a nami už spomínaným psychológom zaoberajúcim sa vzťahom spirituality k osobnosti je E. Fromm. V knihe *Umenie milovať* popísal päť základných typov lásky, pričom jeden z nich nesie práve názov *Láska k Bohu*. Predpokladá, že človek, ktorý nie je schopný tejto lásky k bohu, nemôže milovať vôbec. Forma tejto lásky totiž podľa neho odráža ľudskú schopnosť milovať. Vyjadruje sa tiež k otázke náboženstva.

V knihe *Psychoanalýza a náboženstvo* hovorí o náboženskej potrebe systému orientácie, oddanosti a uctievania, ktorú vníma ako neoddeliteľnú súčasť ľudskej existencie (Řičan, 2006). Predpokladá, že neexistuje nikto, kto by nemal náboženskú potrebu, otázkou teda nie je či je alebo nie je náboženskosť správna, ale skôr ktorá jej konkrétna forma je vhodná, pretože každý v sebe nosí potrebu vzťahovať sa k niečomu vyššiemu (Fromm, 2003). Rozlišoval dva základné typy náboženstva – autoritárske a humanistické náboženstvo, a to na základe toho, či je po jedincovi požadované potlačenie seba samého v záujme náboženskej komunity alebo naopak, či sa skupina vyznačuje úctou k jedincovi (Řičan, 2007a).

Názory S. Grofa na spiritualitu a jej vzťah k osobnosti vychádzajú z jeho celoživotného zamerania na skúmanie holotropných stavov vedomia. Podľa neho je možné v tomto stave obsiahnuť všetky stránky ľudskej existencie (Grof, 1992). Predpokladá, že pomocou holotropných metód je možné vstúpiť jednak do vlastnej minulosti presahujúcej súčasný život, jednak do prítomnosti a budúcnosti celého jestvujúceho sveta a že je možné dosiahnuť dokonca aj iné roviny a sféry reality. Grof tak považuje mnohé zážitky, ktoré holotropné techniky u jedincov vyvolávajú, za transpersonálne a transcendentné (Řičan, 2007). Napredovanie na tejto ceste holotropných zážitkov preto chápe ako spirituálny vývoj, ktorý vedie človeka k zodpovednému prístupu k životu a privádza ho k poznaniu samotného princípu bytia – absolútnemu vedomiu. Spiritualitu a usilovanie o rozvoj duchovného života teda chápe ako silne žiadúce, jeho prístup k náboženstvu je však už pozitívny o čosi menej. Inštitucionalizované náboženstvo totiž považuje za obmedzujúce a uprednostňuje pred ním mystiku a duchovnú filozofiu (Řičan, 2007a).

Spiritualita je podľa Řičana (2007b) typickou témou najmä súčasnej humanistickej psychológie, ktorá ju chápe ako komponentu funkčnej štruktúry osobnosti, tvoriacu integrujúce centrum motívov, postojov, citov a kognitívnej orientácie, teda akési jadro osobnej identity. Ako posledného autora si preto opäť predstavíme V. E. Frankla, ktorý je dobre známy svojou orientáciou na duchovný život. Už jeho teória osobnosti, ktorú sme si predstavili, mnohé prezrádza tým, že považuje človeka za jednotu troch zložiek – telesnej, duševnej a duchovnej. Jeho základným pojmom je spirituálna potreba zmyslu, ktorá predstavuje primárnu hnaciu silu celého ľudského života. Jedná sa o hľadanie zmyslu vlastného života, vlastnej existencie a odpovedanie na základné otázky o svojom živote. Ako uvádza Tavel (2007), je to vôľa vidieť, organizovať a vykladať jednotlivé podnety života ako zmysluplné celky. Táto ľudská potreba, individuálne rôzne výrazná a u každého jedinca rôzne štruktúrovaná a prepojená s ďalšími motivačnými, kognitívnymi a emočnými

komponentmi osobnosti, môže tak byť chápaná ako jeden z dominantných integračných faktorov psychiky (Řičan, 2006). V prípade, že človek nedokáže tento zmysel života objaviť a uchopiť, objavuje sa u neho existenciálne vákuum, pocit nezmyselnosti. Tieto stavy Frankl odporúča liečiť pomocou logoterapie, ktorá vychádza práve z duchovných zdrojov a nielen psychologických poznatkov, a zdôrazňuje, aký význam v tomto ozdravnom procese môže mať pre človeka práve duchovno, viera a náboženstvo (Plháková, 2006). Napriek tomu však poskytuje riešenie i pre tých, ktorí nie sú orientovaní religiózne či vyslovene duchovne. Dôležitá totiž nie je viera v jediného Boha, ale viera v zmysel, nech už ho objavuje človek kdekoľvek. Logoterapia podnietila veľký záujem odbornej verejnosti a viedla k uskutočneniu mnohých výskumov, z ktorých vyplynulo, že náboženská viera a naplnenie potreby zmyslu v živote má pozitívny vplyv na zdravie, životnú spokojnosť a zvládanie stresu (Tavel, 2007).

Iste by sme pri skúmaní textov venujúcich sa spiritualite a osobnosti našli ešte i ďalšie zaujímavé názory na vzťah sledovaných psychologických veličín. V tejto oblasti sa navyše psychológia okrem tohto teoretického uvažovania o mieste spirituality v štruktúre osobnosti zaoberá tiež inými zaujímavými témami, ako je napríklad spirituálna inteligencia či životná motivácia. Pre našu prácu však už tieto témy nie sú ústredné a preto sa im nebudeme ďalej venovať.

5.3 Výskumy vzťahu spirituality a religiozity k osobnosti

V posledných desaťročiach je vzťah spirituality či religiozity s osobnosťou predmetom nielen teoretických spisov, ale predovšetkým praktických výskumov. Mnohé z nich sa však uskutočňujú prevažne v Amerike, zatiaľ čo v európskom prostredí nemajú až toľko prívržencov. U nás, teda v krajinách bývalého Československa, uskutočňujú výskumy na tomto poli už zmieňovaní M. Stríženec a P. Řičan. Dotazníky používané v týchto výskumoch boli vytvorené na základe viacerých teórií osobnosti a rozličných názoroch na spiritualitu, preto musíme pri interpretácii výsledkov mať vždy na pamäti, že ich výsledky sú ich východzími teóriami značne ovplyvnené.

Pri podrobnejšom študovaní jednotlivých koncepcií týchto výskumov môžeme vidieť, že najčastejšie vychádzajú z konkrétnych piatich modelov osobnosti (Stríženec, 2007). Prvými dvomi z nich sú teória objektných vzťahov a teória väzby. Obidva modely sa zameriavajú na to, ako sa ľudské spôsoby vzťahu k sebe a druhým prejavujú vo vzťahu

k posvätnu. Vysvetľujú, že to, ako sa formovali vzťahy dieťaťa k opatrojúcej osobe v rannom detstve a dospievaní má silný vplyv na utváranie predstavy o bohu a následne teda i celé jeho spirituálne formovanie. Výskumami v tejto oblasti sa zaoberal napríklad L. A. Kirkpatrick. Jeho výsledné zistenia ukázali, že štýly pripútania v detstve skutočne môžu predpovedať budúcu religiozitu. U jeho respondentov bolo totiž zistené, že nie bezpečné pripútanie v detstve viedlo ďaleko častejšie k vytvoreniu si vzťahu k Bohu než tomu bolo u pripútania bezpečného. Podobným výskumom sa venoval aj Y. Taminnen, ktorý v nich vychádzal z teórie pripútania a psychosociálnej väzby. Jeho výsledky potvrdili, že pripútanie poskytujúce istotu napomáha k formovaniu viery na základe vlastného úsudku a takíto ľudia hodnotia Boha ako blízkeho, starostlivého a skutočného (Stríženec, 2001). Zdá sa teda, že presvedčenia o Bohu skutočne odrážajú dynamiku systému pripútania.

Ďalšími výskumne využívanými modelmi osobnosti je Eysenckova biologická typológia a Cloningerová biosociálna teória. Obidve vychádzajú zo štúdia neurologického substrátu duchovna (Stríženec, 2007). Niektorí výskumníci sa preto vo svojej práci zamerali na hľadanie vzťahu medzi religiozitou a Eysenckovou typológiou osobnosti, ktorej dimenzie sú neuroticizmus, psychoticizmus a extroverzia. Väčšina z nich však okrem negatívnej korelácie medzi vnútornou náboženskou motiváciou a psychoticizmom nezistila žiadne významné vzťahy. Tak tomu bolo napríklad aj vo výskumoch Egana a kol. (2003).

Maltby sa v spolupráci s Dayom zaoberal výskumom súvislosti medzi Eysenckovým modelom osobnosti a spiritualitou. Na základe jeho výsledkov bola preukázaná pozitívna korelácia spirituality s dimenziou extroverzie (Day, & Maltby, 2001).

Vo výskume Fearna, Lewisa a Francisa bol skúmaný súvis religiozity meranej pomocou Francisovej škály postojov ku kresťanstvu a osobnostnými dimenziami Eysencovho trojdimenzionálneho modelu. Výskum preukázal negatívnu súvislosť religiozity s psychoticizmom, avšak žiadnu inú koreláciu s extravertiou či neuroticizmom (Fearn, Lewis, & Francis, 2003).

Asi najväčšia časť výskumov zaoberajúcich sa týmto vzťahom náboženského presvedčenia a spirituality k osobnosti využila pre svoje účely dotazníky pracujúce s dimenziami Big Five. Päťfaktorový model osobnosti tak predstavuje piaty zo spomínaných najčastejšie používaných modelov osobnosti (Stríženec, 2007). Piedmont usudzuje, že jeho výhoda tkvie najmä v poskytnutí metód na popis motivácie ľudí sledujúcich spirituálne a religiózne ciele či vnímaných motivačných charakteristík

náboženských postáv a tiež v možnosti jeho použitia k overeniu vlastností iných nástrojov určených na meranie spirituality (Piedmont, 2004). Podľa Sríženca (2007) navyše umožňuje aj skúmanie rozličných osobnostných profilov náboženských skupín.

Saroglou (2010) spracoval na základe uskutočnených výskumov rozsiahlu meta-analýzu, do ktorej zahrnul výsledky 71 výskumov religiozity a osobnosti z rozličných krajín. Všeobecne v nich bola zistená pozitívna korelácia religiozity s dimenziou *prívetivosti* a *svedomitosti*, a to nezávisle na pohlaví. V krajinách Európy bolo tiež zistené, že religiozita pozitívne koreluje s *neuroticizmom* a negatívne s *otvorenosťou*.

Medzi takéto výskumy patrí tiež výskum uskutočnený McCraeom, v ktorom bol zistený súvis nízkej religiozity s vysokou *otvorenosťou* (McCrae, 1996). Niektoré výskumy však zistený vzťah medzi religiozitou a dimenziami osobnosti nepotvrdili (Lewis, & Francis, 2000; Robbins, Francis, McIlroy, Clarke, & Pritchard, 2010).

Vzťahu medzi spiritualitou a Big Five sa zas venoval P. Wink s kolektívom výskumníkov, ktorí sledovali vzťah medzi osobnostnými charakteristikami adolescentov a ich spiritualitou v dospelosti. Na základe získaných výsledkov usúdili, že *svedomitosť* v adolescencii podmieňuje religiozitu v neskorej dospelosti a *otvorenosť* v adolescencii podmieňuje v dospelosti spirituálne hľadanie. Nebola ale preukázaná žiadna súvislosť medzi charakteristikami osobnosti v dospelosti a religiozitou v dospelosti (Wink, Ciciolla, Dillon, & Tracy, 2007).

Podobný výskum uskutočnil aj C. E. Lockenhoff (2009). Zistil, že dimenzie *svedomitosti* a *otvorenosti* významne pozitívne korelovali so spiritualitou i religiozitou. Za to dimenzie *neuroticizmu* a *extraverzie* vykazovali len veľmi nízku súvislosť so sledovanými duchovnými dimenziami.

Ďalším takým výskumom je výskum E. E. Labbeovej a A. Fobesovej (2010), ktorý sa zameriaval na súvislosť spirituality, osobnosti a zdravia. Jeho výsledky ukázali, že spiritualita pozitívne koreluje s *extraverziou*, *svedomitosťou* a *prívetivosťou* a naopak jej negatívna korelácia sa prejavila pri dimenzii *neuroticizmu*. K podobným výsledkom dospel aj výskum realizovaný Johnstoneom (2012).

V zahraničí patrí medzi popredných výskumníkov v tejto oblasti už niekoľkokrát spomínaný R. L. Piedmont. Vo svojich výskumoch, v ktorých sa zaoberal vzťahom spirituality a dimenzií Big Five dospel k názoru, že spiritualita na nich nie je nijako závislá. Práve odtiaľ teda pochádza jeho myšlienka, že spiritualita je v skutočnosti faktorom šiestym (Piedmont, 1999).

Pre nás sa prirodzene javia ako najzaujímavejšie výskumy uskutočnené MacDonaldom. Za použitia svojho dotazníka spirituality ESI a škály Big Five zistil, že dimenzie spirituality nesúce označenie *kognitívna orientácia na spiritualitu* a *religiozita* sa vysoko pozitívne vzťahujú k faktorom *prívetivosti* a *svedomitosti*, ako i k faktoru *extraverzie*, hoci už v menšej miere. Faktor *otvorenosti* mierne pozitívne koreloval s dimenziou *kognitívnej orientácie na spiritualitu* a nijako sa neprejavila jeho korelácia s *religiozitou*. *Skúsenostne-fenomenologická dimenzia* spirituality zase najviac pozitívne korelovala s *otvorenosťou* a *extraverziou*. Dimenzia *existenciálnej pohody* silne negatívne korelovala s *neuroticizmom* a *paranormálne presvedčenia* najviac pozitívne korelovali s *otvorenosťou*. Tieto výsledky tak potvrdzujú všeobecné predpoklady, a síce, že religiozita súvisí s psychotizmom a faktor *otvorenosti* korešponduje s vierou a zážitkami, ktoré popisujú dimenzie spirituality nazvané ako *skúsenostne-fenomenologická dimenzia* a *paranormálne presvedčenia* (MacDonald, 2000).

U nás, teda v krajinách bývalého Československa uskutočňuje výskumy na tomto poli už zmieňovaný psychológ náboženstva, M. Stríženec. V spolupráci s L. Adamovovou sa podujal na výskum súvislosti spirituality, zisťovanej pomocou dotazníka ESI s osobnostnými faktormi Big Five. Bolo zistené, že silná kladná korelácia existuje medzi *skúsenostne-fenomenologickou dimenziou* spirituality a faktormi *extroverzie*, *otvorenosti* a *príjemnosti*. Dimenzia *kognitívnej orientácie* kladne korelovala s faktormi *otvorenosti* a *príjemnosťmi* a u dimenzie *existenciálnej pohody* bola zistená kladná korelácia s *extroverziou* a *svedomitosťou* a záporná s *neuroticizmom*. Istá súvislosť bola tiež preukázaná medzi *skúsenostne-fenomenologickou dimenziou* a faktorom *otvorenosti*. Všetky tieto zistenia sa z veľkej časti zhodovali so zisteniami MacDonalda a potvrdili doterajšie poznatky o vzťahu spirituality a osobnosti (Stríženec, 2007).

M. Stríženec uskutočnil v spolupráci s I. Ruiselom aj výskum súvislosti religiozity a faktorov Big Five. Na svoje zámery použil Pargamentovu *Škálu náboženských štýlov zvládania problémov*, ktorá rozlišuje celkom tri štýly: sebariadenie, podriaďovanie a spolupráca s Bohom. Boli zistené rozdiely na základe pohlavia, a síce u chlapcov sa prejavila negatívna korelácia medzi *otvorenosťou* a podriaďovaním sa a u dievčat negatívne korelovala dimenzia *otvorenosti* so spoluprácou s Bohom (Stríženec, 1998).

Ako vidíme, mnohé výskumy u nás i v zahraničí potvrdili existenciu významných korelácií medzi jednotlivými dimenziami týchto javov. Otázkou však ostáva, ako máme tieto zistené vzťahy medzi spiritualitou a osobnosťou chápať. Ukazujú nám, že duchovný

život má vplyv na formovanie ľudskej osobnosti, alebo skôr že určitý typ ľudí má väčšie sklony k hľadaniu a prežívaniu duchovna ako zvyšná populácia?

Ďalšie výskumy by sa mali zamerať tiež na osobnostné aspekty škál religiozity a spirituality, zvýšenie ich celkovej validity a oprostenia od kresťanského kontextu, ktorý v nich v súčasnosti prevláda.

II. PRAKTICKÁ ČASŤ

1 Problémy a ciele výskumu

Duchovný život či spiritualita je v súčasnej dobe veľmi populárnou témou, ktorá si získala pozornosť aj v oblasti vedeckej psychológie. Ako sme mohli vidieť v teoretickej časti tejto práce, už niekoľko rokov sú jej venované mnohé výskumy a ich počet stále narastá. Nejedná sa pritom len o fenomén americkej psychológie, ktorá drží v počte uskutočnených výskumov celosvetové prvenstvo, ale záujem o túto výskumnú oblasť možno pozorovať i na ostatných kontinentoch, Európu rozhodne nevynímajúc. Nie je preto nijako prekvapujúce, že sa už niekoľko rokov touto problematikou úspešne zaoberajú aj psychológovia Slovenska a Českej republiky. A práve oboznámenie sa s ich prácou a výslednými zisteniami bolo základným zdrojom motivácie pre uskutočnenie nášho výskumu, zameraného na lepšie porozumenie duchovného života obyvateľov týchto krajín, sledovanie postupných zmien, ku ktorým v tejto oblasti za posledné roky mohlo dôjsť ako i na overenie súvislosti medzi spiritualitou a osobnosťou, deklarovanej mnohými autormi psychologických výskumov.

Na úvod nášho výskumu sme si preto položili niekoľko otázok. Sú Česi skutočne stále takým ateistickým národom, ako sa všeobecne predpokladá? Približuje sa religiozita Slovákov súčasným západoeurópskym trendom? Je nejaký rozdiel v duchovnom živote týchto dvoch národov? A je spiritualita naozaj taká závislá od typu ľudskej osobnosti, ako predpokladajú niektorí psychológovia?

Za cieľ tejto práce sme si preto stanovili jednak zistenie spirituality a religiozity náhodne vybranej vzorky slovenských a českých obyvateľov a ich vzájomné porovnanie a jednak overenie existencie korelácií medzi dimenziami spirituality a faktormi osobnosti.

Veríme, že výsledky výskumu nebudú zaujímavé len pre nás, ale nájdú svoje uplatnenie aj u iných psychológov, sociológov či teológov, zaoberajúcich sa touto oblasťou výskumu. Môžu poslúžiť k hlbšiemu poznaniu špecifik duchovného života obyvateľov daných krajín, k pochopeniu rozdielov v spiritualite a religiozite súčasného obyvateľstva ako aj k nájdeniu odpovede na otázku, nakoľko je duchovná dimenzia človeka determinovaná jeho osobnosťou.

2 Hypotézy

Na základe stanoveného cieľa výskumu, spočívajúceho v porovnávaní výsledkov spirituality, religiozity a faktorov osobností u respondentov, ako i na základe znalosti výsledkov predchádzajúcich významných výskumov formulujeme tieto hypotézy:

H 1: Slovenskí respondenti dosahujú oproti českým respondentom v dimenzii *kognitívna orientácia na spiritualitu* štatisticky významne vyššie skóre.

H 2: Respondentky ženy dosahujú oproti respondentom mužom v dimenzii *religiozita* štatisticky významne vyššie skóre.

H 3: Veriaci respondenti dosahujú oproti neveriacim respondentom v dimenzii *kognitívna orientácia na spiritualitu* štatisticky významne vyššie skóre.

H 4: Medzi skóre faktoru *otvorenosť* a skóre *skúsenostne-fenomenologickej dimenzie* existuje kladná korelácia.

H 5: Medzi skóre faktoru *otvorenosť* a skóre dimenzie *paranormálnych presvedčení* existuje kladná korelácia.

H 6: Medzi skóre faktoru *neuroticizmus* a skóre dimenzie *existenciálnej pohody* existuje negatívna korelácia.

H 7: Medzi skóre faktoru *svedomitosti* a skóre dimenzie *kognitívnej orientácie na spiritualitu* existuje kladná korelácia.

H 8: Medzi skóre faktoru *extraverzia* a skóre dimenzie *existenciálnej pohody* existuje kladná korelácia.

H 9: Medzi skóre faktoru *extraverzia* a skóre dimenzie *skúsenostne-fenomenologickej dimenzie* existuje kladná korelácia.

3 Výskumný súbor

3.1 Výber súboru a zber dát

Náš výskum bol zameraný na výskum spirituality a jej vzťahu k osobnosti u obyvateľstva dvoch susediacich štátov, Českej republiky a Slovenska. Zber dát sme sa preto rozhodli uskutočniť súčasne v oboch krajinách. Aby sme si zaistili dostatok času na spracovanie získaných údajov, zahájili sme ho v septembri 2013 a ukončili ho v decembri toho istého roku. Na zber potrebných údajov sme použili dve formy nami pripraveného dotazníka, a sice jeho tlačенú a virtuálnu podobu. Vytlačené dotazníkové hárky sme distribuovali medzi ľuďmi buď pomocou širokých sociálnych sietí vytvorených na základe pracovných vzťahov či študijnej skupiny, alebo na základe kontaktov z bežného života, ktoré nám umožnili osloviť napríklad predavačov v navštevovaných obchodoch či spolucestujúcich vo vlakoch. Snažili sme sa pritom dbať, aby sme neoslovovali ľudí, s ktorými sme sa zoznámili na základe spoločného náboženského presvedčenia, čo nám umožnilo zachovať čo najväčšiu objektivitu pri zostavovaní výskumnej vzorky. Na administráciu virtuálnej formy dotazníka sme využili sociálne siete a emailovú korešpondenciu založenú na princípe metódy snehovej gule. Prípadným záujemcom o zistené výsledky sme vždy ponúkli možnosť ich zaslania na emailovú adresu.

Respondenti boli v úvode dotazníka informovaní o dobrovoľnosti účasti, zaistenej anonymite a využití získaných informácií len pre účely výskumu. Keďže vyplnenie celého dotazníka trvalo kvôli jeho obsiahlosti priemerne až 20 minút, mnohí oslovení ľudia jeho vyplnenie priamo odmietli alebo ho nestihli dokončiť. O ich počte však nemáme presné údaje, pretože k odmietnutým či nedokončeným virtuálnym dotazníkom sme nemali žiadny prístup.

Na základe uvedených faktov môžeme nami zvolenú metódu zberu dát označiť za príležitostný výber respondentov. Sme si plne vedomí, že získanú vzorku nemôžeme považovať za plne náhodnú a reprezentatívnu pre celú sledovanú populáciu.

3.2 Popis súboru

Náš výskumný súbor predstavuje 228 respondentov, pochádzajúcich z krajín bývalého Československa. Snažili sme sa o zostavenie takej skupiny odpovedajúcich, v ktorej by bolo čo najrovnomernejšie rozloženie základných demografických prvkov, ako je národnosť, pohlavie a vek. Výsledky našej snahy sú nasledovné: 118 respondentov uviedlo v dotazníku národnosť českú (prípadne moravskú), zvyšných 110 odpovedajúcich bolo slovenskej národnosti. Predstavitel'ov mužského pohlavia bolo 98, žien odpovedalo 130. Vekový priemer celého súboru bol 30,5 rokov, pričom rozpätie veku respondentov sa pohybovalo medzi 17 až 65 rokmi.

Na základe týchto zistených demografických údajov sme zostavili nasledujúce tabuľky:

Tab.1: Štruktúra českého súboru podľa pohlavia

	pohlavie	počet	percentá
ČR	muži	51	22,37
	ženy	67	29,38
	celkom	118	51,75

Tab.2: Štruktúra slovenského súboru podľa pohlavia

	pohlavie	počet	percentá
SR	muži	47	20,62
	ženy	63	27,63
	celkom	110	48,25

Ako vidíme, ženy predstavujú celkovo 57 % z nášho výskumného súboru, muži zvyšných 43 %. Vyššie zastúpenie žien si vysvetľujeme predovšetkým ich všeobecne predpokladanou väčšou ochotou k pomoci, k vyplňovaniu dotazníkov aj k samotnému odpovedaniu na otázky zamerané na takú osobnú oblasť života, ako je duchovno. Jedná sa však len o naše neoverené domnienky.

Ďalšou pre nás zaujímavou premennou bol vek respondentov. V tabuľkách č. 3 a 4 sme rozdelili odpovedajúcich najprv podľa národnosti a následne podľa veku, a to do štyroch kategórií: ľudia do 30 rokov, od 30 do 39, od 40 do 49 a nakoniec respondenti nad 50 rokov.

Tab.3: Štruktúra českého súboru podľa veku

ČR			
	muži	ženy	celkom
< 30	28	48	76
30 - 39	15	9	24
40 - 49	4	6	10
50 <	4	4	8
celkom	51	67	118

Tab.4: Štruktúra slovenského súboru podľa veku

SR			
	muži	ženy	celkom
< 30	29	35	64
30 - 39	11	13	24
40 - 49	5	6	11
50 <	2	9	11
celkom	47	63	110

Vo výskumnej vzorke bolo celkom 140 respondentov vo veku do 30 rokov, čo predstavuje 61,4 % z nášho celkového počtu. Druhou najpočetnejšou skupinou boli ľudia od 30 do 39 rokov, ktorých bolo 48, teda 21,1 %. Pomerne vyrovnané bolo zastúpenie respondentov vo veku 40 až 49 rokov a respondentov po päťdesiatom roku života, pričom prvá skupina mala 21 zástupcov (9,2 %) a druhá 19 (8,3 %).

V tabuľkách č. 5 a 6 sme sa zamerali na zobrazenie pomeru medzi respondentmi, ktorí označili samých seba za veriacich alebo neveriacich. Neskúmali sme pritom konkrétny objekt ich viery, ale ako rozhodujúce pre zaradenie do jednej zo skupín sme uznali ich subjektívne vnímanie vlastnej viery.

Tab.5: Štruktúra súboru podľa viery

	VERIACI		NEVERIACI	
	ČR	SR	ČR	SR
muži	36	39	15	8
ženy	51	52	16	11
celkom	87	91	31	19
	178		50	

Za neveriacich sa teda označilo celkom 50 respondentov, z toho 23 mužov a 27 žien. Veriacich je oproti tomu až 178, pričom 75 z nich je mužov a zvyšných 103 je žien. V nasledujúcej tabuľke uvádzame tieto zistenia i v percentách.

Tab.6: Štruktúra súboru podľa viery v percentách

%	ČR		SR	
	veriaci	neveriaci	veriaci	neveriaci
muži	30,5 %	12,7 %	35,4 %	7,3 %
ženy	43,2 %	13,6 %	47,3 %	10 %
celkom	73,7 %	26,3 %	82,7 %	17,3 %
	100 %		100 %	

Ak vezmeme do úvahy, že žien je v našom súbore celkom 130, potom veriacich je 79,2 % a neveriacich 20,8 % žien z výskumu. U opačného pohlavia je to zase z celkového počtu 98 mužov 76,6 % veriacich a 23,4 % neveriacich respondentov. Z celého súboru respondentov sa teda označilo za veriacich 178 jedincov, čo predstavuje 78,1 %. Neveriacich je 50, teda 21,9 %.

Podobným spôsobom sme sa zaoberali aj rozdelením respondentov na základe nimi deklarovanej religiozity. Výsledky rozdelenia uvádzame v nasledujúcej tabuľke.

Tab.7: Štruktúra súboru podľa religiozity

	RELIGIÓZNI		ARELIGIÓZNI	
	ČR	SR	ČR	SR
muži	21	33	30	14
ženy	38	49	29	14
celkom	59	82	59	28
	141		87	

Areligiózných je celkom 87 respondentov, z toho 44 mužov a 43 žien. Za religiózných sa naproti tomu považuje 141 ľudí z nášho súboru, a síce 54 mužov a až 87 žien. V ďalšej tabuľke uvádzame zistenia i v percentách.

Tab.8: Štruktúra súboru podľa religiozity v percentách

%	ČR		SR	
	religiózní	areligiózní	religiózní	areligiózní
muži	17,8 %	25,4 %	30 %	12,75 %
ženy	32,2 %	24,6 %	44,5 %	12,75 %
celkom	50 %	50 %	74,5 %	25,5 %
	100 %		100 %	

Po prepočítaní celkového počtu žien vo výskumnom súbore na percentá sme zistili, že religiózne ženy predstavujú 66,9 % a nereligiózne zvyšných 33,1 % z celej skupiny. U mužov v našom súbore sme pri rovnakom výpočte odhalili 55,1 % religiózných a 44,9 % areligiózných respondentov. Z celkového počtu odpovedajúcich sa vyjadrilo ako religiózných 141 ľudí, čo predstavuje 61,8 %. Areligiózných je 87, teda 38,2 %.

Religiozitu respondentov sme skúmali tiež z pohľadu vekových kategórií. Po rozčlenení výskumnej vzorky do požadovaných skupín vznikli nasledujúce tabuľky.

Tab.9: Štruktúra českého súboru podľa religiozity a veku

Religiozita ČR			
%	muži	ženy	spolu
< 30	42,9 %	62,5 %	55,3 %
30 - 39	46,7 %	33,3 %	41,7 %
40 - 49	25 %	50 %	40 %
50 <	25 %	50 %	37,5 %
celkom	41,2 %	56,7 %	50 %

Tab.10: Štruktúra slovenského súboru podľa religiozity a veku

Religiozita SR			
%	muži	ženy	spolu
< 30	79,3 %	88,6 %	84,4 %
30 - 39	72,7 %	84,6 %	79,2 %
40 - 49	0 %	33,3 %	18,2 %
50 <	100 %	55,6 %	63,6 %
celkom	70,2 %	77,8 %	74,5 %

V skupine do 30 rokov sa k nejakému vierovyznaniu prihlásilo 55,3 % českých respondentov, teda 42 ľudí. V slovenskom súbore bolo v tejto vekovej skupine až 88,4 % religiózných respondentov, teda 54 ľudí. Druhou najpočetnejšou religióznou skupinou z pohľadu veku boli respondenti v rozmedzí 30 až 39 rokov. V českom súbore tvorili 41,7 % (10 ľudí) a v slovenskom 79,2 % (19 ľudí). V tabuľkách si tiež môžeme všimnúť

zastúpenie pohlaví v rámci sledovaných javov. V skupine do 30 rokov bolo spomedzi mužov religióznych 61,4 % (35 mužov) a u žien sa k náboženstvu prihlásilo 73,5 % respondentiek (61 žien). V skupine od 30 do 39 rokov bolo religióznych medzi mužmi 60 % (15 ľudí) a medzi ženami 63,6 % (14 ľudí).

V našich výpočtoch súvisiacich s deklarovanou vierou a religiozitou sme sa ešte bližšie zamerali na príslušnosť respondentov ku konkrétnym náboženstvám, prípadne cirkvám. Získané údaje uvádzame v tabuľkách č.11 a 12.

Tab.11: Štruktúra českého súboru podľa náboženskej príslušnosti

ČR			
	muži	ženy	celkom
RKC	19	30	49
kresťanstvo	2	6	8
judaizmus	0	0	0
budhizmus	0	2	2
hinduizmus	0	0	0
iné	0	0	0
bez vyznania	30	29	59
celkom	51	67	118

Tab.12: Štruktúra slovenského súboru podľa náboženskej príslušnosti

SR			
	muži	ženy	celkom
RKC	31	42	73
kresťanstvo	1	6	7
judaizmus	1	0	1
budhizmus	0	0	0
hinduizmus	0	0	0
iné	0	1	1
bez vyznania	14	14	28
celkom	47	63	110

Po prepočítaní získaných údajov na percentá sme zistili, že v českom súbore tvoria najväčšiu skupinu z pohľadu vierovyznania ľudia nehlásiaci sa k žiadnemu konkrétnemu náboženstvu, ktorých je 50 %. Z nich je 50,8 % mužov 49,2 % žien. Druhou najpočetnejšou skupinou sú katolíci, predstavujúci 41,5 % respondentov. Z nich bolo 38,8 % mužov a 61,2 % žien. Odpovedajúcich s iným vierovyznaním bolo len 8,5 %.

V slovenskom súbore bolo zastúpenie týchto troch skupín toľko odlišné. Najviac zastúpení boli medzi respondentmi katolíci, predstavujúci až 66,4 %, z toho mužov bolo 42,5 % a žien 57,5 %. Žiadne vierovyznanie nám neuviedlo v porovnaní s českým súborom len 26,4 %, pričom muži i ženy tvorili presne 50 % skupiny. K ďalším možným vierovyznaniam sa nám aj tu prihlásilo iba 8,2 %.

Ak sa pozrieme na tieto zistenia z pohľadu celého súboru bez ohľadu na národnosť, z celého počtu bolo 53,5 % katolíkov a 38,2 % respondentov bez vyznania. V rámci žien, zastúpených 130 účastníkami, bolo katolíčok 55,4 % a bez príslušnosti k náboženskej skupine 33 %. V mužskom súbore, čítajúcom 98 ľudí, bolo 51 % katolíkov a 44,9 % respondentov bez vierovyznania.

Ako sme si mohli všimnúť, už z tohto jednoduchého prehľadu je vidieť, že nie všetci respondenti, ktorí sa označili za veriacich, sa zároveň hlásili k nejakému vierovyznaniu. Na záver popisu nášho výskumného súboru si preto ešte veľmi stručne uvedieme zistenia o tejto špecifickej skupine respondentov.

V českom súbore uviedlo vieru v niečo vyššie bez náboženskej príslušnosti spolu 20 respondentov, teda 16,9 %. Mužov bolo 9 a žien 11. Najčastejšie uvádzali vieru v boha, vyššiu silu, nadprirodzeno, prírodu a reinkarnáciu. V slovenskom súbore bolo takýchto respondentov 11, teda 10 %, tvorených 5 ženami a 6 mužmi. Ako objekt svojej viery označovali boha, transcendentno, vesmírnu inteligenciu či dobro a lásku. Zaujímavé tiež je, že dvaja slovenskí respondenti sa označili za religióznych, avšak nie za veriacich. Otázkou je, či sa v ich prípade jednalo o nezámernú chybu vo vyplňovaní dotazníka, alebo tieto informácie uviedli vedome podľa skutočnosti.

4 Metodologický rámec

4.1 Metóda získavania dát

Pre účely nášho výskumu sme použili neštandardizovaný štrukturovaný dotazník pozostávajúci z nami vytvorených otázok zisťujúcich demografické údaje respondentov a ich religiozitu a štandardizovaný MacDonaldov dotazník ESI.

4.1.1 Neštandardizovaný dotazník

Prvá časť dotazníka pozostávala z otázok, ktoré sme si zvolili sami na základe našich konkrétnych potrieb v tomto výskume. Respondenti tak zodpovedali otázky týkajúce sa ich pohlavia, veku, miesta trvalého bydliska, národnosti a dosiahnutého stupňa vzdelania. Následne im boli predložené otázky, týkajúce sa ich viery a religiozity. Konkrétne sme sa zaujímali o to, či sa považujú za veriacich a v čo veria, či sa hlásia ku nejakej cirkvi, prípadne náboženskej spoločnosti, či svoje náboženské presvedčenie praktizujú, ako dlho toto presvedčenie vyznávajú a kto ich k nemu priviedol. Pri formulácii dotazníka sme zvolili možnosť použitia otvorených otázok. Ich pozitívom je zabránenie možnému ovplyvneniu odpovede respondenta, ku ktorému by mohlo dochádzať výberom odpovede z dopredu daných možností. Zároveň si však uvedomujeme aj negatívnu stránku našej voľby, a síce to, že ich použitím získavame od respondentov často len nepresné a neúplné informácie.

4.1.2 Dotazník prejavov spirituality ESI

Na zistenie spirituality vysokoškolákov sme použili dotazník ESI (Expressions Spiritual Inventory), ktorý v roku 2000 vytvoril D. A. MacDonald. Ako sme už uviedli v teoretickej časti našej práce, tento dotazník bol už na Slovensku niekoľkokrát overený a použitý M. Strížencom. V Čechách s ním odborná verejnosť ešte skúsenosti nemá.

Dotazník pozostáva z 32 otázok, pričom posledné dve slúžia na overenie platnosti predchádzajúcich odpovedí. Zvyšných 30 otázok je možné rozdeliť do piatich skupín podľa piatich dimenzií spirituality, ako ich vymedzil MacDonald. Prvou z nich je dimenzia nesúca skratku COS, ktorá predstavuje *kognitívnu orientáciu na spiritualitu*. Zaráďujeme do nej kognitívno-percepčné prejavy, presvedčenia a postoje, ktoré sa týkajú podstaty a

významu spirituality. Ďalšou dimenziou je *skúsenostno-fenomenologická dimenzia*, označená skratkou EPD. Patria do nej spirituálne, náboženské, vrcholové, mystické, transpersonálne, transcendentné a numinózne zážitky. EWB je dimenziou *existenciálnej pohody*, ktorá vyjadruje spiritualitu prostredníctvom zmyslu života, účelu existencie a vnímania seba samého ako schopného zvládnuť ťažkosti a obmedzenia. Dimenzia *paranormálne presvedčenia* nesie zas skratku PAR a možno do nej zaradiť vieru v mimozmyslové vnímanie, duchov či prenos myšlienok. Poslednou z piatich dimenzií je dimenzia *religiozity* označovaná ako REL, ktorá sleduje zvnútornenú religiozitu a náboženskú prax človeka. (MacDonald, & Friedman, 2002).

Respondenti odpovedajú v dotazníku na jednotlivé otázky pomocou 5-stupňovej Likertovej škály, zostavenej z hodnôt 0 až 4, pričom 0 zastupuje odpoveď *rozhodne nesúhlasím* a 4 odpoveď *rozhodne súhlasím*. Jedno tvrdenie vzťahujúce sa ku škále *paranormálne presvedčenie* a tvrdenia dimenzie *existenciálnej pohody* používajú opačné hodnotenie. Pre každú dimenziu sa vypočítava celkové skóre nadobúdajúce hodnotu v rozmedzí 0 až 24.

4.1.3 Dotazník NEO-FFI

Tretím nami použitým dotazníkom je päťfaktorový osobnostný dotazník NEO-FFI, vychádzajúci z Neo Five – Factory inventára zostaveného P. T. Costom a R. R. McRraeom. V českom jazyku sme použili verziu preloženú M. Hřebíčkovou a T. Urbánkom z roku 2001 a v slovenčine sme využili jeho prvé slovenské vydanie preložené I. Ruiselom a P. Halamom z roku 2007. Tento osobnostný inventár bol mnohokrát overený a výskumne použitý i v našich krajinách, takže ho považujeme za veľmi kvalitný výskumný nástroj.

Dotazník má celkom 60 otázok, ktoré je možné rozdeliť vždy po 12 pre každú z piatich sledovaných dimenzií osobnosti. Sú formulované ako výroky o sebe, pričom respondent posudzuje platnosť výroku pre seba samého na škále odpovedí.

Ako sme už spomínali v teoretickej časti našej práce, sledovanými dimenziami osobnosti sú *extraverzia*, označovaná ako E, *neuroticizmus* s označením N, *otvorenosť* s písmenom O, *prívetivosť* so skratkou P a *svedomitosť* označovaná ako S. Obsah jednotlivých dimenzií sme si priblížili v kapitole 4, takže ich opätovné rozoberanie nepovažujeme za nutné.

Na zaznamenanie odpovedí v dotazníku je použitá 5-stupňová Likertova škála, ktorá pozostáva z hodnôt 0 až 4, pričom 0 predstavuje odpoveď *neplatí to pre mňa vôbec* a 4 odpoveď *platí to pre mňa úplne*. V otázkach každej dimenzie sa nachádza niekoľko položiek, ktoré je potrebné skórovať inverzne, preto sme pri ich vyhodnocovaní postupovali podľa manuálu výskumnej metódy. Na záver je pre každú dimenziu vypočítané celkové skóre nadobúdajúce hodnotu v rozmedzí 0 až 48.

4.2 Metóda analýzy dát

Pri skúmaní vzťahov medzi jednotlivými premennými a pri štatistickom spracovaní dát sme použili metódy deskriptívnej štatistiky a štatistické nástroje. Pre overenie stanovených hypotéz bol použitý dvojvýberový nepárový t-test určený na zistenie významnosti rozdielov dvoch priemerov a výpočet Pearsonovho korelačného koeficientu. Štatistické operácie boli spracované pomocou programu SPSS, verzia 17.0. a pomocou Microsoft Office Excel 2007.

4.2.1 Symbolika výsledkovej časti

Pre zachovanie prehľadnosti tabuliek používame v práci na označenie štatistických veličín značky a skratky, ktoré vysvetľujeme nižšie:

N	- Počet prípadov
\bar{X}	- Priemerná hodnota znaku
SD	- Smerodajná odchýlka
Sig	- Hladina významnosti
α	- Koeficient reliability – Cronbachovo alfa
t	- Hodnota t pri prevedení t-testu
df	- Počet stupňov voľnosti v t-teste
r	- Pearsonov korelačný koeficient

5 Výsledky výskumu

Ako prvý krok pri hodnotení výsledkov výskumu si predstavíme overené psychometrické charakteristiky použitého dotazníka, konkrétne jeho vnútornú reliabilitu. MacDonald spolu so Strížencom uvádzajú vo svojich výskumoch vysokú spoľahlivosť dotazníka. My sme vnútornú súdržnosť nášho prekladu testovali už v bakalárskom výskume. Pre jej výpočet sme použili koeficient Cronbachovho alfa. Aby sme mohli považovať dimenzie za konzistentné, jeho hodnota by mala byť vyššia ako 0,7. Hodnota v rozmedzí 0,6 až 0,7 je síce považovaná za zníženú, ale ešte stále použiteľnú.

Tab.12: *Vnútorná konzistencia jednotlivých škál slovenského prekladu ESI*

	Dimenzie	α	N
SR	COS	0,93	156
	EPD	0,85	156
	EWB	0,93	156
	PAR	0,76	156
	REL	0,67	156

Ako vidíme, zistená vnútorná súdržnosť bola u všetkých dimenzií vysoká, jedine v dimenzii REL dosiahla zníženú hodnotu 0,67. Naopak v dimenziách COS a EWB dosiahla hodnotu vyššiu než 0,9, ktorá svedčí o ich vysokej vnútornej konzistencii.

Z dotazníkov českých respondentov bola zistená vysoká vnútorná konzistencia všetkých dimenzií bez výnimky.

Tab.13: *Vnútorná konzistencia jednotlivých škál českého prekladu ESI*

	Dimenzie	α	N
ČR	COS	0,93	151
	EPD	0,89	151
	EWB	0,94	151
	PAR	0,74	151
	REL	0,82	151

V nasledujúcej tabuľke uvádzame výsledky jednotlivých dimenzií spirituality, ktoré sme získali použitím dotazníka ESI. Pre porovnanie ich uvádzame spolu s hodnotami

nameranými autorom škály a M. Strížencom, slovenským psychológom, ktorý sa venoval jej overeniu a použitiu v našom prostredí.

Tab.14: Porovnanie výsledkov z predchádzajúcimi výskumami

dotazník	škála	MacDonald		Stríženec		Naše výsledky			
						SR		ČR	
		X'	SD	X'	SD	X'	SD	X'	SD
ESI	COS	14,39	4,96	21,35	5,74	16,06	5,96	15,72	6,14
	EPD	9,89	4,75	17,7	5,48	10,77	5,41	12,24	5,86
	EWB	14,94	4,52	20,37	3,4	15,24	3,44	14,87	3,96
	PAR	12,47	5,14	18,18	4,28	10,78	4,57	11,58	5,08
	REL	13,61	5,81	21,05	5,83	15,17	6,47	14,02	6,97

Ako vidíme, nami zistené priemerné hodnoty vo všetkých piatich škálach sa značne podobajú hodnotám uvádzaným MacDonaldom (in Stríženec, 2001). Jediný výraznejší rozdiel presahujúci 2 body sa objavil v dimenzii EPD, kde sme v českom súbore oproti MacDonaldu namerali priemerné hodnoty vyššie. Všeobecne Američania oproti Slovákom a Čechom dosiahli vyššie skóre len v dimenzii PAR. Oveľa väčšie rozdiely v týchto hodnotách sa ale objavili pri porovnaní výsledkov s M. Strížencom, ktorý oproti nám udáva pre všetky dimenzie omnoho vyššie priemerné hodnoty. S podobným zistením sme sa stretli už v našej bakalárskej práci (Lačná, 2012).

Tab.15: Porovnanie výsledkov dotazníka ESI podľa národnosti

dotazník	škála	N		X'		SD	
		SR	ČR	SR	ČR	SR	ČR
ESI	COS	110	118	16,06	15,72	5,96	6,14
	EPD	110	118	10,77	12,24	5,41	5,86
	EWB	110	118	15,24	14,87	3,44	3,96
	PAR	110	118	10,78	11,58	4,57	5,08
	REL	110	118	15,17	14,02	6,47	6,97

Ak porovnáваме medzi sebou nami namerané výsledky, môžeme vidieť, že všeobecne Slováci skórovali vyššie v dimenziách COS, EWB a REL, Česi zas v dimenziách EPD a PAR. Výraznejší rozdiel medzi nami skúmaným slovenským a českým súborom sa však neprejavil ani v jednej dimenzii.

V našom výskume nás tiež zaujímajú rozdiely spirituality z pohľadu odlišného pohlavia respondentov. V tabuľke č. 16 preto uvádzame namerané priemerné hodnoty v dimenziách ESI zvlášť pre mužov a ženy.

Tab.16: Porovnanie výsledkov dotazníka ESI podľa pohlavia

dotazník	škála	N		X'		SD	
		muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
ESI	COS	98	130	15,33	16,31	5,88	6,15
	EPD	98	130	11,62	11,47	5,52	5,83
	EWB	98	130	14,88	15,18	3,73	3,72
	PAR	98	130	10,84	11,47	4,98	4,75
	REL	98	130	13,42	15,44	6,77	6,61

Ako z tabuľky vyplýva, v našom súbore bol zistený vyšší než dvojbodový rozdiel v skóre žien oproti mužom len v dimenzii REL. Ženy dosahovali všeobecne vyššie skóre ale aj vo všetkých ostatných dimenziách, až na dimenziu EPD, v ktorej bolo ich skóre oproti mužom nižšie, avšak len o 0,15 bodu. Podobne vyrovnané skóre medzi pohlavím sme zaznamenali aj v našej bakalárskej práci (Lačná, 2012).

V tabuľke č.17 si nakoniec ešte priblížime priemerné skóre dimenzií, ktoré získali respondenti rozdelení do skupín podľa ich viery.

Tab.17: Porovnanie výsledkov dotazníka ESI podľa viery

dotazník	škála	N		X'		SD	
		ateisti	veriaci	ateisti	veriaci	ateisti	veriaci
ESI	COS	50	178	8,67	17,97	5,03	4,56
	EPD	50	178	7,59	12,64	5,96	5,14
	EWB	50	178	16,45	14,68	4,01	3,53
	PAR	50	178	8,12	12,09	4,67	4,54
	REL	50	178	5,08	17,23	3,30	4,83

Ako môžeme vidieť, rozdiely v priemerných hodnotách sú v tomto prípade rozdelenia výskumného súboru najzreteľnejšie. Veriaci respondenti dosahovali oproti ateistom vyššie skóre vo všetkých dimenziách spirituality, okrem dimenzie EWB, a to minimálne s rozdielom o takmer 4 body. V dimenzii REL je tento rozdiel hodnôt dokonca trojnásobný.

Z troch posledných tabuliek vyplýva, že určité rozdiely medzi sledovanými skupinami respondentov skutočne existujú, hoci v rozličnej miere. Aby sme však mohli zistiť, či sú tieto odlišnosti aj štatisticky významné, rozhodli sme sa použiť nepárový t-test. Keďže sa naša práca nezaobrá len spiritualitou, ale skúma aj jej vzťah k osobnosti, výpočet t-testu sme zároveň použili aj pre dotazník NEO-FFI.

Ako prvý uvádzame výpočet t-testu pre súbor slovenských a českých respondentov.

Tab.18: Výsledky t-testu pre Slovákov a Čechov

dotazník	škála	X'		T-test		
		SR	ČR	t	df	Sig
ESI	COS	16,06	15,72	0,43	225	0,67
	EPD	10,77	12,24	-1,95	225	0,05
	EWB	15,24	14,87	0,74	225	0,46
	PAR	10,78	11,58	-1,25	225	0,21
	REL	15,17	14,02	1,28	225	0,20
NEO-FFI	N	20,44	22,29	-1,82	225	0,07
	E	31,31	31,86	-0,62	225	0,54
	O	29,33	31,42	-2,58	225	< 0,05
	P	31,77	32,53	-1,07	225	0,29
	S	32,63	28,01	5,10	225	< 0,001

Z tabuľky je zjavné, že v sledovanom súbore nebol zistený signifikantný rozdiel medzi Slovákami a Čechmi v žiadnej dimenzii spirituality, okrem *skúsenostne-fenomenologickej dimenzie*. Česi v tejto dimenzii dosahovali štatisticky významne vyššie skóre ako Slováci, a to na hladine významnosti $p < 0,05$. Oproti tomu, v NEO-FFI bol na základe národnosti preukázaný signifikantný rozdiel hneď v dvoch dimenziách, a síce v *otvorenosti* a v *svedomitosti*. V dimenzii *neuroticizmu* sa rozdielnosť priemerného skóre taktiež blížila hladine významnosti 0,05. Česi teda dosiahli štatisticky významne vyššie skóre v dimenzii *otvorenosti* na hladine významnosti $p < 0,05$, Slováci zas v dimenzii *svedomitosti* s hladinou významnosti $p < 0,001$.

V druhom t-teste sme sa sústredili na overenie štatistickej významnosti rozdielov v súbore na základe pohlavia. Ako môžeme v tabuľke č.19 vidieť, medzi mužmi a ženami existuje v spiritualite štatisticky významný rozdiel len v dimenzii *religiozity*, v ktorej ženy dosiahli oproti mužom vyššie priemerné skóre na hladine významnosti $p < 0,05$. V osobnostných dimenziách sa objavil štatisticky významný rozdiel taktiež len v jednom prípade, a síce v dimenzii *prívetivosti*, v ktorej dosiahli vyššie priemerné skóre na hladine významnosti $p < 0,001$ opäť ženy.

Tab.19: Výsledky t-testu pre mužov a ženy

dotazník	škála	X'		T-test		
		muži	ženy	t	df	Sig
ESI	COS	15,33	16,31	-1,22	225	0,23
	EPD	11,62	11,47	0,21	225	0,84
	EWB	14,88	15,18	-0,60	225	0,55
	PAR	10,84	11,47	-0,98	225	0,33
	REL	13,42	15,44	-2,26	225	< 0,05
NEO-FFI	N	20,76	21,89	-1,11	225	0,27
	E	31,20	31,89	-0,77	225	0,44
	O	30,37	30,45	-0,10	225	0,92
	P	30,28	33,60	-4,89	225	< 0,001
	S	29,59	30,71	-1,16	225	0,25

Tretí t-test bol nakoniec použitý pre overenie rozdielov súborov veriacich a neveriacich respondentov.

Tab.20: Výsledky t-testu pre ateistov a veriacich

dotazník	škála	X'		T-test		
		ateisti	veriaci	t	df	Sig
ESI	COS	8,67	17,97	-12,34	223	< 0,001
	EPD	7,59	12,64	-5,86	223	< 0,001
	EWB	16,45	14,68	3,01	223	< 0,01
	PAR	8,12	12,09	-5,38	223	< 0,001
	REL	5,08	17,23	-16,55	223	< 0,001
NEO-FFI	N	18,88	22,05	-2,60	223	< 0,01
	E	30,80	31,91	-1,04	223	0,30
	O	29,18	30,75	-1,58	223	0,12
	P	31,41	32,42	-1,18	223	0,24
	S	31,00	29,98	0,87	223	0,38

Ako sme predpokladali, v tomto prípade bolo odhalených najviac štatisticky významných rozdielov. Veriaci dosiahli oproti ateistom vyššie priemerné skóre na hladine významnosti $p < 0,001$ v takmer všetkých dimenziách spirituality, až na dimenziu *existenciálnej pohody*, v ktorej naopak získali štatisticky významne vyššie skóre s hladinou významnosti $p < 0,01$ ateisti. V osobnostných dimenziách bol preukázaný rozdiel v sledovaných parametroch jedine v dimenzii *neuroticizmu*, v ktorej dosiahli vyššie skóre veriaci, a to na hladine významnosti $p < 0,01$.

Jednou z hlavných úloh nášho výskumu bolo overenie existencie korelácií medzi spiritualitou a osobnosťou. Na záver tejto prezentácie výsledkov výskumu si preto bližšie predstavíme tabuľku č.21, ktorá znázorňuje výsledky výpočtu Pearsonovho korelačného koeficientu r . Tento koeficient môže nadobúdať hodnoty v rozmedzí -1 až +1. Ak sa hodnota r rovná nule, sledované premenné sú na sebe nezávislé. Pokiaľ sa výsledné r pohybuje medzi hodnotami 0,1 – 0,3, jedná sa o nízku koreláciu. Hodnoty 0,3 – 0,7 predstavujú koreláciu strednú a hodnoty vyššie než 0,7 sú považované za dôkaz vysokej korelácie (Hendl, 2004).

Tab.21: Tabuľka korelácií medzi škálami dotazníkov ESI a NEO-FFI

		COS	EPD	EWB	PAR	REL	N	E	O	P	S
COS	r		,594	-,202	,340	,837	,087	,143	,319	,193	-,123
	p		,000	,002	,000	,000	,193	,031	,000	,004	,065
	N	228	228	228	228	228	228	228	228	228	228
EPD	r	,594		-,212	,438	,489	,097	,036	,489	,006	-,164
	p	,000		,001	,000	,000	,146	,594	,000	,930	,013
	N	228	228	228	228	228	228	228	228	228	228
EWB	r	-,202	-,212		-,227	-,217	-,577	,258	-,165	,264	,149
	p	,002	,001		,001	,001	,000	,000	,013	,000	,025
	N	228	228	228	228	228	228	228	228	228	228
PAR	r	,340	,438	-,227		,319	,159	-,030	,365	,025	-,124
	p	,000	,000	,001		,000	,016	,657	,000	,708	,061
	N	228	228	228	228	228	228	228	228	228	228
REL	r	,837	,489	-,217	,319		,167	,140	,138	,147	-,113
	p	,000	,000	,001	,000		,012	,035	,038	,027	,091
	N	228	228	228	228	228	228	228	228	228	228
N	r	,087	,097	-,577	,159	,167		-,300	,106	-,253	-,247
	p	,193	,146	,000	,016	,012		,000	,110	,000	,000
	N	228	228	228	228	228	228	228	228	228	228
E	r	,143	,036	,258	-,030	,140	-,300		,112	,231	,164
	p	,031	,594	,000	,657	,035	,000		,092	,000	,013
	N	228	228	228	228	228	228	228	228	228	228
O	r	,319	,489	-,165	,365	,138	,106	,112		,088	-,196
	p	,000	,000	,013	,000	,038	,110	,092		,184	,003
	N	228	228	228	228	228	228	228	228	228	228
P	r	,193	,006	,264	,025	,147	-,253	,231	,088		,074
	p	,004	,930	,000	,708	,027	,000	,000	,184		,264
	N	228	228	228	228	228	228	228	228	228	228
S	r	-,123	-,164	,149	-,124	-,113	-,247	,164	-,196	,074	
	p	,065	,013	,025	,061	,091	,000	,013	,003	,264	
	N	228	228	228	228	228	228	228	228	228	228

Výpočet korelácie nám odhalil niekoľko štatisticky významných vzťahov v rámci nami sledovaných dimenzií. Celkovo najsilnejšiu kladnú koreláciu môžeme vidieť medzi dimenziami *kognitívna orientácia na spiritualitu* a *religiozita* z dotazníku ESI, pričom $r = 0,837$. *Kognitívna orientácia na spiritualitu* kladne korelovala i s ďalšími dimenziami ESI, konkrétne stredne silná korelácia sa objavila s dimenziou *paranormálnych presvedčení* ($r = 0,340$) a so *skúsenostne-fenomenologickou dimenziou* ($r = 0,594$). U tej sa zároveň potvrdila stredne silná pozitívna korelácia s dimenziami *paranormálne presvedčenia* ($r = 0,438$) a *religiozita* ($r = 0,489$), medzi ktorými taktiež korelácia existuje, a síce rovnako kladná a stredne silná ($r = 0,319$).

Na rozdiel od dimenzií ESI, medzi dimenziami NEO-FFI sa ukázala len jedna vzájomná korelácia, a to korelácia negatívna, s koeficientom r zodpovedajúcim len hraničnej hodnote nízkej a strednej významnosti ($r = -0,300$). Jedná sa o dimenzie *extraverzia* a *neuroticizmus*.

Nás však samozrejme zaujímajú najmä vzťahy práve medzi dimenziami spirituality a osobnosti. Výpočet odhalil, že najvyššia stredná záporná korelácia s $r = -0,577$ vládne medzi dimenziou *existenciálnej pohody* (ESI) a *neuroticizmom* (NEO-FFI). Druhá najsilnejšia zistená pozitívna korelácia sa ukázala medzi *skúsenostne-fenomenologickou dimenziou* (ESI) a *otvorenosťou* ($r = 0,489$). Posledná spomenutá dimenzia tiež stredne významne kladne korelovala s dimenziami *paranormálne presvedčenia* ($r = 0,365$) a *kognitívna orientácia na spiritualitu* ($r = 0,319$). V ostatných vzájomných vzťahoch medzi dimenziami dotazníkov sme zaznamenali už len slabý alebo žiadny štatisticky významný vzťah.

6 Platnosť hypotéz

H 1: Slovenskí respondenti dosahujú oproti českým respondentom v dimenzii *kognitívna orientácia na spiritualitu* štatisticky významne vyššie skóre.

Z výstupov t-testu jednotlivých dimenzií vyplýva, že existuje signifikantný rozdiel medzi Slovákami a Čechmi len v jednej dimenzii spirituality, ktorou je dimenzia *skúsenostne-fenomenologická*. **Hypotézu H 1 preto odmietame.**

H 2: Respondentky ženy dosahujú oproti respondentom mužom v dimenzii *religiozita* štatisticky významne vyššie skóre.

Z výstupov t-testu jednotlivých dimenzií je zrejmé, že existuje signifikantný rozdiel medzi mužmi a ženami v dimenzii *religiozita*, a to na hladine významnosti $p < 0,05$. **Hypotézu H 2 preto prijímame.**

H 3: Veriaci respondenti dosahujú oproti neveriacim respondentom v dimenzii *kognitívna orientácia na spiritualitu* štatisticky významne vyššie skóre.

Veriaci respondenti dosiahli oproti ateistom vyššie priemerné skóre na hladine významnosti $p < 0,001$ v takmer všetkých dimenziách spirituality, až na *dimenziu existenciálnej pohody*, v ktorej naopak získali štatisticky významne vyššie skóre s hladinou významnosti $p < 0,01$ ateisti. **Hypotézu H 3 preto prijímame.**

H 4: Medzi skóre faktoru *otvorenosť* a skóre *skúsenostne-fenomenologickej dimenzie* existuje kladná korelácia.

Sledovaný faktor *otvorenosti* štatisticky stredne významne kladne koreluje so *skúsenostne-fenomenologickou dimenziou* s hladinou významnosti $r = 0,489$. **Hypotézu H 4 preto prijímame.**

H 5: Medzi skóre faktoru *otvorenosť* a skóre dimenzie *paranormálnych presvedčení* existuje kladná korelácia.

Faktor *otvorenosti* štatisticky stredne významne kladne koreluje aj s dimenziou *paranormálne presvedčenia*, kde $r = 0,365$. **Hypotézu H 5 preto prijímame.**

H 6: Medzi skóre faktoru *extraverzia* a skóre dimenzie *existenciálnej pohody* existuje kladná korelácia.

Výpočtom Pearsonovho korelačného koeficientu sa preukázalo, že faktor extroverzie významne nekoreluje ani s jednou dimenziou spirituality. **Hypotézu H 6 preto odmietame.**

H 7: Medzi skóre faktoru *extraverzia* a skóre *skúsenostne-fenomenologickej dimenzie* existuje kladná korelácia.

Ako sme už poznamenali pri H 6, ukázalo sa, že faktor extroverzie významne nekoreluje ani s jednou dimenziou spirituality. **Hypotézu H 7 preto odmietame.**

H 8: Medzi skóre faktoru *neuroticizmus* a skóre dimenzie *existenciálnej pohody* existuje negatívna korelácia.

Na základe výpočtu Pearsonovho korelačného koeficientu sme zistili, že faktor *neuroticizmu* štatisticky stredne významne záporne koreluje s dimenziou existenciálnej pohody na hladine významnosti $r = -0,577$. **Hypotézu H 8 preto prijímame.**

H 9: Medzi skóre faktoru *svedomitosti* a skóre dimenzie *kognitívnej orientácie na spiritualitu* existuje kladná korelácia.

Aj pri poslednom faktore osobnosti, ktorým je *svedomitosť*, výpočet Pearsonovho korelačného koeficientu ukázal, že v jeho prípade neexistuje významná korelácia ani s jednou dimenziou spirituality. **Hypotézu H 9 preto odmietame.**

7 Diskusia

V predchádzajúcom texte sme sa prehľadne oboznámili s výsledkami nášho výskumu. Na to, aby sme im správne porozumeli a mohli z nich čerpať nové interpretácie je však potrebná ešte podrobná interpretácia celého uskutočneného výskumu. O tú sa pokúsime práve v tejto kapitole.

Pre našu prácu sme si zvolili využitie možnosti kvantitatívneho prístupu. Na základe zamýšľanej veľkosti výskumnej vzorky i samotných cieľov výskumu sa nám javil ako najvhodnejší, a to predovšetkým prihliadajúc k metódam na spracovanie a vyhodnotenie dát, ktorými disponuje.

Výskum sme realizovali pomocou pomerne nenáročnej distribúcie dotazníkov, ktoré sa skladali z troch základných častí. Prvá pozostávala z neštandardizovaných otázok, zisťujúcich o respondentoch základné demografické údaje a niektoré špecifiká ich duchovného života. Forma poskytnutých odpovedí vo veľkej miere odpovedala potrebám nášho výskumu, v niekoľkých prípadoch však boli odpovede na otvorené otázky natoľko nepresné, že vyplnené dotazníky nebolo možné použiť. V prípade uskutočnenia ďalších výskumov s podobným designom by sme preto navrhovali použiť v položkách zameraných na zisťovanie viery, religiozity a náboženskej praxe otázky s možnosťou voľby, ktoré by boli vytvorené na základe analýzy skupiny najčastejších odpovedí respondentov z predchádzajúcich výskumov.

Druhú časť dotazníka tvorila MacDonaldova škála prejavov spirituality ESI, ktorá nám poskytla dôležité údaje o jednotlivých dimenziách spirituality skúmaného súboru. Pre jej použitie sme sa rozhodli na základe predchádzajúcej dobrej skúsenosti z výskumov uskutočnených v roku 2012, ako i kvôli samotnému MacDonal dovmu chápaniu spirituality, ktoré je nám blízke a ktoré sa v ním vytvorenom dotazníku samozrejme odráža. Ako sme už uviedli v teoretickej časti našej práce, jeho autor spiritualitu chápe v jej širšom zmysle, teda ako jav, pod ktorý je možné zahrnúť tak religiózne, ako i areligiózne skutočnosti duchovného života. V jeho teórii teda predstavuje multidimenzionálny konštrukt, zastrešujúci spirituálne, náboženské, vrcholové, mystické, transpersonálne aj numinózne skúsenosti. Človek je preto podľa neho vždy nejakým spirituálnym a existujúce spirituálne odlišnosti v spoločnosti sú len odrazom kvality a kvantity rôznych duchovných prežitkov, ktoré konkrétny jedinec v svojom živote zažíva.

Aj napriek tejto našej spokojnosti so zvolenou výskumnou škálou však musíme uviesť jednu výhradu. Rozpaky v nás totiž vyvoláva jedna z jej dimenzií, ktorá zisťuje existenciálnu pohodu. Nerozumieme presne dôvodu, prečo by mala byť predpokladaná tak závažná súvislosť medzi spiritualitou a pociťovanou spokojnosťou a zmysluplnosťou, ktoré dimenzia skúma. Je totiž podľa nás veľmi zavádzajúce usudzovať, že vyjadrenie respondenta o jeho nespokojnosti so svojím životom alebo samým sebou vypovedá o stave jeho duchovnosti. Môže sa totiž celkom dobre stať, že hlboko veriaci a praktizujúci kresťan pociťuje na základe svojich vysoko postavených životných hodnôt nespokojnosť so sebou samým a naopak že konzumne a hedonisticky zameraný jedinec bude vnímať svoj život ako veľmi uspokojujúci a zmysluplný. I napriek tejto našej výhrade však považujeme dotazník ESI spomedzi existujúcich a nám dostupných nástrojov na zisťovanie spirituality za najvhodnejší a s jeho voľbou sme spokojní.

Tretiu časť nami zostaveného dotazníka tvoril osobnostný inventár NEO-FFI, ktorý predstavuje celosvetovo vysoko hodnotený a často používaný nástroj na zisťovanie základných osobnostných faktorov. Pre naše účely sme z ohľadu na jazykové rozdiely respondentov vo výskumnom súbore použili hneď dva jeho overené preklady, a to české vydanie z roku 2001 od M. Hřebíčkovéj a T. Urbánka a slovenské vydanie z roku 2007, na ktorom pracovali I. Ruisel a P. Halama. Ukázalo sa, že údaje zozbierané za pomoci tohto inventára sú veľmi dobre spracovateľné a tak mu z pohľadu nášho výskumu môžeme vytknúť jedine veľké množstvo položiek, ktoré bohužiaľ istú časť možných respondentov svojou časovou náročnosťou odradilo. S touto komplikáciou sme však už dopredu počítali a menšiu ochotu oslovených ľudí k spolupráci na výskume sme tak mohli úspešne kompenzovať dlhším časovým obdobím, ktoré sme si pre zber dát vyhradili.

Poslednou poznámkou sa dostávame k samotnému popisu výskumného súboru. Našou snahou bolo predovšetkým vytvorenie takej skupiny respondentov, ktorá by sa vyznačovala rovnomerným rozložením národnosti a pohlavia. Pri osobnom oslovovaní potenciálnych účastníkov výskumu sme preto dbali na vyvážené zastúpenie všetkých štyroch premenných, ale vzhľadom k tomu, že veľkú časť respondentov sme získali za použitia internetových sociálnych sietí, nebolo v našich silách celý proces výberu kontrolovať. Definitívne zostavený výskumný súbor tak pozostával z 228 ľudí, pričom ho z 52 % tvorili Česi a z 48 % Slováci. Z pohľadu pohlavia ženy predstavovali v celom súbore 57 %, muži 43 %. Zaujímavé je, že i pri rozdelení súboru do dvoch národnostných skupín sa percentuálne zastúpenie pohlavia ani v jednej z nich nijako nezmenilo.

Všeobecne vyšší počet žien medzi respondentmi preto interpretujeme ako dôsledok prirodzenej rozdielnosti pohlaví v ochote k nezištnej pomoci.

Pri popise charakteristík výskumnej vzorky musíme upozorniť ešte na jednu skutočnosť, a síce že napriek našej snahe predchádzať oslovovaniu tých respondentov, ktorých náboženskú orientáciu už dopredu poznáme, mohlo dôjsť k nechcenému ovplyvneniu reprezentativity súboru, keďže pri istej časti našich sociálnych kontaktov, ktoré sme pre získanie respondentov využili, môžeme prirodzene predpokladať vysoké percento religiozity, pretože my sami sa pohybujeme v prevažne nábožensky orientovanom prostredí. Musíme preto počítať s možnosťou, že počet ľudí s náboženskou afiliáciou v našom súbore je mierne zvýšený a plne nezodpovedá skutočnému rozloženiu v spoločnosti.

Hypotézy, s ktorými sme v našom výskume pracovali, sme si stanovili na základe predpokladaných vzťahov medzi hlavnými sledovanými premennými, ktorými boli jednak práve zmienené parametre respondentov, teda národnosť, pohlavie, religiozita a dimenzie spirituality a jednako samotná spiritualita a zistené faktory osobnosti. Na základe našich predchádzajúcich teoretických vedomostí ako aj už uskutočneného výskumu bolo možné očakávať, že v spiritualite budú dosahovať vyššie skóre ženy než muži a v religiozite zase Slováci než Česi. Taktiež sme predpokladali, že podobne ako v iných výskumoch, aj nám sa podarí preukázať istý vzťah medzi určitou špecifickou spiritualitou a konkrétnym typom osobnosti.

Pri pohľade na získané výsledky však musíme konštatovať, že nie všetky naše predpoklady sa ukázali ako pravdivé. Pozrime sa podrobne najprv na závery, ktoré vyplývajú z uskutočnených t-testov.

Výpočtom prvého t-testu sme sa snažili zistiť, či existuje skutočne taký rozdiel v spiritualite Slovákov a Čechov, ako sa v spoločnosti všeobecne predpokladá a či je tento rozdiel i štatisticky významný. T-test nám ale odhalil signifikantný rozdiel len v *skúsenostne-fenomenologickej dimenzii* spirituality, pričom vyššie skóre dosiahli dokonca napriek našim očakávaniam práve Česi a nie Slováci. Táto dimenzia vypovedá o prežití najrôznejších náboženských, vrcholových, mystických či transpersonálnych zážitkoch. Snáď by bolo možné toto zistenie interpretovať ako dôsledok toho, že zatiaľ čo duchovný život Slovákov je ešte stále v mnohom poznačený istou názorovou oklieštenosťou súvisiacou s tradičným náhľadom na náboženstvo, Česi sú vďaka svojej omnoho väčšej areligiozite vo vnímaní najrôznejších duchovných zážitkov slobodnejší. Tento jav by sa však dal ale rovnako dobre interpretovať jednoducho na základe odlišných slovných

obratov, ktoré používajú nereligiózni a kresťansky orientovaní jedinci pre vyjadrenie a popis prakticky rovnakých prežitkov.

Ako veľmi zaujímavá sa nám javí pri vyhodnocovaní tohto t-testu tiež skutočnosť, že zatiaľ čo na základe priamo vyjadrenej religiozity respondentov v prvej časti dotazníka sme zistili pomerne výrazný národnostný rozdiel, predstavujúci celkom až 25 % v prospech Slovákov, t-test neodhalil v religiozite čoby dimenzii spirituality medzi sledovanými národmi žiadny signifikantný rozdiel. Zdá sa teda, že deklarovaná religiozita ešte nie je zárukou toho, že jedinec skutočne náboženský život praktizuje alebo že sa jeho vierovyznanie aj reálne odrazí v jeho postojoch a myslení. Aj v tomto prípade však nachádzame i druhé vysvetlenie, postavené na interpretácii výsledkov posledných dvoch českých sčítaní ľudí, domov a bytov. Ako sme už totiž uviedli v teoretickej časti našej práce, v posledných rokoch sa výrazne zvýšil počet obyvateľov Českej republiky, ktorí sa odmietli vyjadriť k otázke ich náboženského vyznania a tento fenomén sa mohol prejaviť aj v našom výskume, čo by do istej miery mohlo vysvetľovať rozdiel medzi deklarovanou religiozitou a religiozitou zistenou pomocou dotazníka ESI.

V druhom t-teste sme zisťovali, či existuje rozdiel v spiritualite medzi mužmi a ženami. Vnímame totiž, že v spoločnosti je ešte stále prítomná všeobecná predstava, že ženy sú viac duchovne zamerané než muži, sústrediaci sa skôr na empiricky overiteľné skutočnosti, ako je technika či veda. T-test nám odhalil, že štatisticky významný rozdiel medzi sledovanými skupinami je postrehnuteľný len v hypotézou sledovanej dimenzii *religiozity*, v ktorej ženy dosiahli oproti mužom vyššie priemerné skóre. V ostatných dimenziách síce ženy takisto dosiahli oproti mužom skóre mierne vyššie, nikdy však nepresiahlo rozdiel jedného bodu. Zdá sa teda, že rozdiel v duchovnom živote oboch pohlaví je obmedzený len na oblasť inštitucionálneho náboženstva.

Tretí nami použitý t-test bol určený na overenie predpokladaného rozdielu v dimenziách spirituality veriacich a neveriacich respondentov. V tomto prípade sa naše predpoklady potvrdili a to dokonca vo všetkých oblastiach. Veriaci dosiahli oproti ateistom vyššie priemerné skóre v takmer všetkých dimenziách, až na dimenziu *existenciálnej pohody*, v ktorej naopak získali štatisticky významne vyššie skóre ateisti. Ak sa vrátíme k tabuľke č.20, môžeme si navyše všimnúť, že významný rozdiel v týchto dvoch skupinách respondentov sa objavil aj v osobnostných faktoroch, a to konkrétne v *neuroticizme*, v ktorom dosiahli vyššie skóre takisto veriaci respondenti. Zdá sa teda, že príklon istej populácie ľudí k náboženskej viere môže súvisieť s ich sklonom k negatívnemu psychickému stresu a pesimistickejšiemu pohľadu na svet. To nás privádza k myšlienke, že

viera v nadprirodzeno môže mnohým ľuďom slúžiť ako nástroj, ktorý dáva ich životu význam, zmysel a častokrát tiež chýbajúcu nádej. Ak máme interpretovať aj výsledky v ostatných dimenziách spirituality, musíme sa opäť vrátiť k tabuľke č.20. Na základe údajov v nej uvedených si môžeme vypočítať, že priemerné skóre položiek pre akúkoľvek dimenziu, vynímajúc EWB u neveriacich, takmer nepresahuje 2 body, čo znamená, že ich odpovede na jednotlivé otázky sa pohybovali v rozmedzí *vôbec nesúhlasím* a *ani súhlasím, ani nesúhlasím*. Vyplýva z toho, že respondenti, ktorí sa označili za neveriacich aj v dotazníku ESI potvrdili svoj len veľmi malý záujem o duchovno ako také.

V našom výskume sme na overenie našich predpokladov použili okrem t-testu ešte výpočet korelácie medzi jednotlivými dimenziami použitých dotazníkov, a to pomocou Pearsonovho koeficientu. Ten nám odhalil, že najvyššia korelácia vládne medzi *dimenziou existenciálnej pohody* (ESI) a *neuroticizmom* (NEO-FFI). Táto korelácia je záporná, čo znamená, že čím nižšie skóre existenciálnej pohody jedinec dosiahol, tým vyššie skóroval v dimenzii *neuroticizmu*. S ohľadom na to, čo obidve dimenzie merajú, je tento vzťah medzi nimi viac než pochopiteľný. Otázkou však ostáva, ako sme už uviedli o čosi vyššie, či úroveň existenciálnej pohody skutočne nesie nejakú výpovednú hodnotu o spiritualite človeka. Druhá najsilnejšia korelácia sa ukázala medzi *skúsenostne-fenomenologickou dimenziou* (ESI) a *otvorenosťou* (NEO-FFI). Toto zistenie potvrdzuje náš predpoklad, že ľudia, ku ktorých osobnostným rysom patrí zvedavosť, pozornosť k vnútorným pocitom či nezávislosť úsudku, sú vo svojom duchovnom živote orientovaní predovšetkým na jeho prežitkovú stránku, čo ich podnecuje k vyhľadávaniu rôznych foriem spirituálnych zážitkov. Dimenzia *otvorenosti* (NEO-FFI) stredne významne korelovala tiež s dimenziami *paranormálne presvedčenia* a *kognitívna orientácia na spiritualitu* (ESI). Zdá sa teda, že osobnostné rysy, ktoré dimenzia *otvorenosti* zahŕňa, sú všeobecne dobrým predpokladom spirituálneho zamerania človeka. Takýto jedinec má totiž prirodzenú tendenciu hľadať vo svojom živote stále nové rozmery a výzvy, medzi ktoré spiritualita, a to predovšetkým v jej súčasnom chápaní, nepochybne spadá. Spiritualitu pritom považuje tak za fascinujúcu a zaujímavú (dimenzia PAR) ako aj podstatne dôležitú pre svoj ďalší rozvoj (dimenzia COS).

Výsledky výskumu by sme mohli na záver zovšeobecniť do niekoľkých tvrdení. Ako sme zistili, najväčší vplyv na spiritualitu respondentov má ich náboženská viera. Pohlavie zato nezohráva v úrovni ani forme spirituality žiadny významný rozdiel, okrem oblasti religiozity, ktorá je preukázateľne silnejšia u žien. Významnejšie spirituálne rozdiely sa nepotvrdili ani medzi národnosťami, až na výnimku väčšej náklonnosti Čechov

k vyhľadávaniu a silnejšiemu prežívaniu duchovných zážitkov. Z pohľadu možnej prepojenosti medzi osobnosťou a spiritualitou sa ukázalo, že najväčším predpokladom pre spirituálnu orientáciu človeka sú osobnostné rysy, ako živá predstavivosť a zvedavosť, záujem o nové skúsenosti, pozornosť k vnútorným pocitom, intelektuálnosť, nezávislosť úsudku a nekonvenčnosť.

Poznatky získané našim výskumom by mohli byť zaujímavé najmä pre psychológov náboženstva a osobnosti, ako aj pre sociológov skúmajúcich religiozitu obyvateľstva. Užitočné by mohli byť tiež naše postrehy ohľadne jednotlivých dimenzií spirituality, a to najmä pri vytváraní designu ďalších výskumov. Na základe skutočnosti, že výskum podáva aktuálne informácie o duchovnom stave súčasnej slovenskej a českej spoločnosti sa tiež odvažujeme predpokladať, že by tieto poznatky mohli nájsť uplatnenie aj v cirkevnej pastorácii.

8 Závěry

V tomto výskume sme sa rozhodli skúmať spiritualitu slovenského a českého obyvateľstva a jej vzťah k osobnosti. Stanovili sme si tieto ciele:

- 1) zistiť spiritualitu a religiozitu slovenských a českých obyvateľov
- 2) overiť predpokladanú existenciu rozdielov v spiritualite a religiozite slovenských a českých obyvateľov
- 3) overiť predpokladanú koreláciu medzi dimenziami spirituality a faktormi osobnosti

Aby sme mohli stanovené ciele splniť, rozhodli sme sa použiť pre náš výskum dotazník zostavený z troch častí, a to z nami vytvorených otázok, zisťujúcich základné demografické údaje a religiozitu študentov, ďalej zo Škály prejavov spirituality ESI a nakoniec z osobnostného inventára NEO-FFI.

Zistili sme, že namerané skóre dimenzií spirituality u našich respondentov sa veľmi približuje k hodnotám uvedeným samotným tvorcom škály v roku 2000. Pri porovnávaní výsledkov slovenských a českých študentov sa ukázalo, že medzi zistenými hodnotami neexistuje signifikantný rozdiel v žiadnej dimenzii okrem *skúsenostne-fenomenologickej dimenzie*, ktorej vyššie hodnoty u českých respondentov podľa našich úvah zodpovedajú ich väčšej postojovej a názorovej otvorenosti v otázkach náboženských prežitkov. Ďalej sme tiež zistili, že pohlavie má štatisticky významný vplyv len na jednu dimenziu spirituality, a to na religiozitu, v ktorej ženy dosahovali oproti mužom vyššie skóre. Ako celkovo najvplyvnejšia premenná sa pre spiritualitu ukázala deklarovaná viera respondentov, ktorá bola signifikantne významná vo všetkých dimenziách spirituality.

Výpočtom korelácie pomocou Pearsonovho koeficientu sme tiež zistili určité štatisticky významné súvislosti medzi niektorými dimenziami spirituality a osobnosti. Najvýraznejší vplyv na spiritualitu obyvateľstva mala konkrétne osobnostná dimenzia *otvorenosť*, ktorá významne korelovala hneď s tromi dimenziami spirituality, a to s *kognitívnou orientáciou na spiritualitu*, *skúsenostne-fenomenologickou dimenziou* a dimenziou *paranormálnych presvedčení*. Ďalší signifikantne významný vzťah sa objavil už len medzi osobnostnou dimenziou *neuroticizmus* a dimenziou *existenciálnej pohody*. Ostatné sledované korelácie neboli dostatočne významné.

Na základe týchto výsledkov sme teda dospeli k záverom, ktoré znejú nasledovne:

- 1) Slovenskí respondenti sa v spiritualite nijako výrazne neodlišujú od respondentov českých. Jediným overeným rozdielom je väčšia orientácia Čechov na duchovné zážitky.
- 2) Ženy nie sú viac spirituálne ako muži. Na základe pohlavia bol odhalený rozdiel len v dimenzii *religiozita*, v ktorej dosiahli ženy skutočne vyššie skóre.
- 3) Veriaci respondenti sú všeobecne spirituálnejší ako ateisti a zároveň pociťujú menšiu existenciálnu pohodu.
- 4) Miera spirituality najviac súvisí s osobnostnými rysmi jedinca, ktoré sú merané pomocou dimenzie *otvorenosť*. Táto vzájomná korelácia má pozitívny smer.

Výsledky výskumu mnohé z našich predpokladov potvrdzujú, niektoré sa však nezdajú byť plne oprávnené. Ako najviac zaujímavé hodnotíme zistenie, že medzi Slovákami a Čechmi sa nepreukázal takmer žiadny rozdiel v spiritualite, zato pomerne veľký rozdiel v deklarovanej religiozite. Zdá sa teda, že Česi v skutočnosti nie sú taký silne ateistický národ, ako je predpokladané a ich odmietavý postoj je zameraný len výhradne voči inštitucionalizovanému náboženstvu. A taktiež za veľmi zaujímavú skutočnosť považujeme zistenie, že jedinou dimenziou osobnosti, ktorá má zrejme vplyv na jej spirituálne ladenie, je *otvorenosť*.

SÚHRN

V našej diplomovej práci sme sa venovali téme spirituality obyvateľov Českej republiky a Slovenska a jej vzťahu k osobnosti. Už niekoľko rokov si totiž všímame, že v spoločnosti stále narastá záujem o duchovný život, čo podnietilo vytvorenie takzvaného náboženského trhu, ktorý ponúka veľmi pestrú paletu rozličných starých a tradičných, ale aj novoznikajúcich spirituálnych smerov. Aj napriek všade ohlasovanému sekularizmu spoločnosti a vzrastajúcemu nezájmu ľudí o inštitucionalizované náboženstvo si tak zrejme duchovno v ich životoch neustále udržuje svoju pozíciu a pomáha vnášať viac života, zmysluplnosti a nádeje do spoločnosti presýtenej honbou za technickým pokrokom a vedeckými dôkazmi. Túto atmosféru vnímame aj v obidvoch krajinách bývalého Československa, ktoré sú nám veľmi blízke a dobre známe, keďže sme v nich oboch prežili niekoľko rokov života. Rozhodli sme sa preto uskutočniť výskum, ktorý by nám mohol pomôcť bližšie poznať konkrétne špecifiká vnímaného duchovného rozmachu práve u obyvateľov týchto dnes už viac než 20 rokov rozdelených štátov. Veľmi nás zaujímalo predovšetkým to, či existuje nejaký rozdiel v ich spiritualite, ktorý by tak mohol byť klasifikovaný ako dôsledok odlišnej národnosti, pretože vieme, že tieto dva národy majú za sebou tak spoločnú, ako i veľmi rozdielnu históriu. Zároveň sme si však uvedomovali, že odlišnosť v spiritualite nemusí byť nutne daná len povahou celého národa, ale môže tiež vychádzať z konkrétnych osobnostných rysov jedinca. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli istú časť práce venovať aj problematike osobnosti a jej vzťahu so spiritualitou a ich vzájomnú koreláciu sme chceli sledovať aj v našom výskume.

Na základe týchto úvah sme pristúpili k vypracovaniu teoretického rámca pre zamýšľaný výskum. Spiritualita a religiozita sú natoľko komplexnými fenoménmi, že ich presné definovanie a vzájomné vymedzenie pôsobí odbornej verejnosti obtiaže už veľmi dlhú dobu. Oba tieto javy sú ústredným objektom záujmu psychológie náboženstva, ktorá sa stala samostatnou vednou disciplínou na konci 19. storočia. Ako nám však musí byť jasné, oba tieto pojmy znejú príliš moderne a na to, aby sme mohli predpokladať, že sa nimi zaoberala už od počiatkov svojej existencie. V skutočnosti hlavnými termínmi, s ktorými pracovala po celý čas a na ktoré v mnohom i religiozita a spiritualita nadväzujú, sú posvätno, viera a náboženstvo. Preto ak niekto chce hlbšie pochopiť, čo nami skúmané javy vlastne predstavujú, musí sa zaoberať aj týmito tromi duchovnými skutočnosťami.

Religiozita sama dokonca s náboženstvom súvisí tak silno, že býva definovaná ako náboženské prežívanie spojené s afiliáciou k nejakému konkrétnemu náboženstvu. Nejedná

sa ale o jediné definíciu tohto javu. V skutočnosti v súčasnosti narážame na istý problém v oblasti presnosti jeho vymedzenia, pretože existuje množstvo odlišných názorov na jeho povahu nielen v rámci psychologických teórií, ale i v rámci samotných vedných odborov, keďže religiozita vzbudzuje záujem i v ďalších spoločenských vedách, predovšetkým však v sociológii. Pochopenie jej pohľadu na tento fenomén môže byť pre každého psychológa veľmi prínosné, pretože mu umožní bez strachu z nesprávnej interpretácie informácií čerpať cenné poznatky z množstva prieskumov, ktoré v tejto oblasti pravidelne uskutočňuje. Psychologických výskumov religiozity európskeho obyvateľstva je totiž zatiaľ zanedbateľne málo a ich zistenia sú mnohokrát už neaktuálne. Poznatky o tom, že religiozita Čechov a Slovákov sa skutočne v posledných rokoch mení, preto čerpáme predovšetkým z výsledkov sčítania ľudí, domov a bytov.

Aj spiritualita je pojmom, ktorého jasná a jednoznačná definícia predstavuje vo vedeckých kruhoch značný problém. Pôvodne sa jednalo o pojem kresťanskej teológie, ktorý však postupne prenikol do terminológie filozofie i práva a v súčasnej dobe ho používajú aj mnohé ďalšie spoločenské a humanitné vedy. Pritom i len v samotnej psychológii by sa dalo napočítať vyše sto jej rozličných definícií. Tie však našťastie môžeme rozdeliť do dvoch základných skupín, a síce na základe toho, či daná psychologická teória považuje spiritualitu za jav, ktorý je len súčasťou náboženstva, predstavujúci formu hľadania posvätna, alebo ju chápe ako všeobecné pomenovanie pre celý rad duchovných skutočností, ktoré pod seba zahrňuje tak náboženské, ako i nenáboženské formy duchovného života. My sami sa spolu s Belzenom či MacDonaldom prikláňame k pohľadu druhej názorovej skupiny a spiritualitu chápeme v jej širšom zmysle. Aj preto sme si po preskúmaní celého množstva škál určených na zisťovanie spirituality, ktoré vznikli za posledné desaťročia a boli overené mnohými výskumami, vybrali pre naše účely práve dotazník ESI, ktorého autorom je už spomínaný MacDonald. Navyše tento dotazník bol na našom území už niekoľkokrát úspešne použitý M. Strížencom, takže sme nemuseli mať žiadne obavy z výpovednej hodnoty dát, ktoré sme za jeho pomoci zozbierali.

MacDonald i Stríženeček použili dotazník ESI nielen na zistenie spirituality vybranej skupiny obyvateľstva, ale tiež na odhalenie možných súvislostí tohto duchovného fenoménu s konkrétnymi osobnostnými rysmi. Osobnosť sama je však opäť natoľko komplikovaným psychologickým konštruktom, že ak sme chceli nasledovať týchto výskumníkov v ich snažení a hľadať vzájomné súvislosti medzi spiritualitou a osobnosťou, museli sme sa najprv oboznámiť so základnými teóriami psychológie osobnosti a urobiť si

tak predstavu o tom, ktorý model by bol pre náš výskum najvhodnejší. Zistili sme, že v súčasnosti je spomedzi nich najuprednostňovanejšou rysová teória, na základe ktorej bolo vytvorených hneď niekoľko rozličných inventárov určených na skúmanie osobnosti. Po starostlivej úvahe sme sa nakoniec rozhodli pre použitie jedného z najzámejších a veľmi dobre overených inventárov, ktorým je NEO-FFI, vypracovaný Costom a McCraeom. Viedla nás k tomu jednak jeho dobrá teoretická rozpracovanosť a zjavná vhodnosť pre použitie v zamýšľanom type výskumu, jednak ale aj dostupnosť jeho prekladov do slovenčiny a češtiny.

Po tom, ako sme si na základe takto stanoveného teoretického rámca vybrali spomínané dva výskumné nástroje, sme mohli prítúpiť k samotnej realizácii výskumu.

Náš výskumný súbor pozostával zo 118 českých respondentov a 110 respondentov zo Slovenska, ktorých sme oslovili buď priamo alebo pomocou internetu. Svoje odpovede zaznamenávali do výskumných hárkov, ktoré obsahovali spomínané dotazníky ESI a NEO-FFI, rozšírené o nami vytvorené otázky zisťujúce základné demografické údaje. Na overenie predpokladaných súvislostí medzi spiritualitou a sledovanými parametrami výskumného súboru sme použili jednoduché štatistické porovnanie výsledných hodnôt a t-test. Pre overenie vzťahu medzi spiritualitou a osobnosťou bol zas použitý výpočet Pearsonovho korelačného koeficientu. Získané údaje a vypočítané výsledky potvrdili niektoré z našich hypotéz. Zistili sme, že v oblasti spirituality je medzi slovenským a českým obyvateľstvom významný rozdiel len v *skúsenostne-fenomenologickej dimenzii*, v ktorej významne vyššie skórovali Česi. Taktiež sme zistili, že pohlavie má štatisticky významný vplyv len na jednu dimenziu spirituality, a to na *religiozitu*, v ktorej ženy dosahovali oproti mužom vyššie skóre. Ako celkovo najvplyvnejšia premenná sa pre spiritualitu ukázala deklarovaná viera respondentov, ktorá bola signifikantne významná vo všetkých dimenziách spirituality. Výpočtom Pearsonovho koeficientu sme ďalej odhalili, že významný vplyv na spiritualitu obyvateľstva má osobnostná dimenzia *tvorenosť*, ktorá významne korelovala hneď s tromi dimenziami spirituality, a to s *kognitívnou orientáciou na spiritualitu*, *skúsenostne-fenomenologickou dimenziou* a dimeziou *paranormálnych presvedčení*. Ďalší signifikantne významný vzťah sa objavil ešte medzi osobnostnou dimenziou *neuroticizmus* a dimenziou *existenciálnej pohody*. Ostatné dimenzie osobnosti so spiritualitou korelovali už len nevýznamne.

Tieto výsledky výskumu sme podrobnejšie popisali a interpretovali v diskusii. Ich prínos vidíme najmä v tom, že poskytujú aktuálne základné údaje o súčasnej religiozite a spiritualite obyvateľstva Slovenska a Českej republiky a dopĺňujú tak sociologické štúdie

o psychologický pohľad, ktorý sa neobmedzuje len na tieto javy samotné, ale podáva ich popis predovšetkým v súvislostiach s premennými, ako je národnosť, pohlavie či osobnosť, ktoré môžu ich povahu zároveň aj náležite vysvetliť. Vzhľadom k skutočnosti, že k danej problematike existuje u nás ešte stále len veľmi malé množstvo výskumov, výsledky našej práce by mohli byť použité ako teoretické východisko ďalších výskumov alebo jednoducho len ako zdroj informácií pre najrôznejšie inštitúcie, pracujúce s duchovnou povahou človeka.

Použitá literatura:

- Bauer, J. (1997). *Religiozita v psychologii. Československá psychologie, 41(5), 466-471.*
- Babyrádová, H. (2006). Původ a přítomnost fenoménu spirituality. In *Spiritualita. Fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců. Sborník transdisciplinárních esejů s mezinárodní účastí (23-25)*. Brno: Masarykova univerzita.
- Balcar, K. (1983). *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Belzen, J. A. (2005). In the Defense of the Object: On Trends and Directions in Psychology of Religion. *The Interantional Journal for The Psychology of Religion, 15(1), 1-16.*
- Belzen, J. A. (2009). Některé podmínky, možnosti a hranice psychologických studií spirituality. *Československá psychologie, 53(4), 396-407.*
- Bunčák, J. (2001). Religiozita na Slovensku a v európskom rámci. *Sociológia, 33, 47-69.*
- Cakirpaloglu, P. (2004). *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia.
- Čačka, O. (2002). *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. Brno: Doplněk.
- Český statistický úřad. (4.3. 2014). Obyvatelstvo podle věku, náboženské víry a pohlaví. Získané z <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30719&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>
- Day, L., & Maltby, J. (2001). The relationship between sprituality and Eysenck's personality dimensions: A replication among English adults. *The Journal of Genetic Psychology, 162 (1), 119-123.*
- De Fiores, S., & Goffi, T. (1999). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.

- Drapela, V. J. (2008). *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál.
- Egan, E., Kroll, J., Carey, K., Johnson, M., & Erikson, P. (2003). Eysenck personality scales and religiosity in a US outpatient sample. *Personality and Individually Differences, 37*, 1023-1031.
- Eliade, M. (2006). *Posvátné a profánní*. Praha: Oikoymenh.
- Fearn, M., Lewis, C. A., & Francis, L. J. (2003). Religion and personality among religious studies students: a replication. *Psychological Reports, 93*, 819-822.
- Freud, S. (1999). *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924. Sebrané spisy Sigmunda Freuda*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
- Freud, S. (1998). *Nespokojenost v kultuře*. Praha: nakladatelství Hynek.
- Fromm, E. (2003). *Psychoanalýza a náboženství*. Praha: Aurora.
- Grof, S. (1992). *Dobrodružství sebeobjevování*. Praha: GEMMA89.
- Halík, T. (1997). *Ptal jsem se cest*. Praha: Portál.
- Hamplová, D. (2008). Religiozita dospělých v České republice na počátku 21. století. In Lužný D., & Nešpor, Z. R. et al. *Náboženství v menšině (20-30)*. Praha: Malvern.
- Hamplová, D., & Řeháková, B. (2009). Kdo patří do církve? In Hamplová, D., & Řeháková, B. *Česká religiozita na počátku 3. tisíciletí: výsledky Mezinárodního programu sociálního výzkumu ISSP 2008 - Náboženství (30-52)*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Helminiak, D. A. (1996). A scientific spirituality: The interface of psychology and theology. *Journal for the Psychology of Religion, 6*, 1-19.
- Holm, N.G. (1998). *Úvod do psychologie náboženství*. Praha: Portál.
- Hřebíčková, M. (1999). Obecné dimenze popisu osobnosti: Big Five v češtině. *Československá psychologie, 43(1)*, 1-12.

- Hřebíčková, M. (2003). Metodologické souvislosti výzkumu shody mezi sebesposouzením a posouzením druhými. *Československá psychologie*, 47(6), 533–547 .
- Hřebíčková, M. (2004). *NEO osobnostní inventář (podle NEO-PI-R P.T. Costy a R.R. McCrae)*. Praha: Testcentrum.
- Hřebíčková, M. (2008). *Lexikální a dispoziční přístup k pětifaktorovému modelu osobnosti*. Brno: Psychologický ústav AV ČR.
- Hřebíčková, M., & Čermák, I. (1996). Vnitřní konzistence české verze dotazníku NEO–FFI. *Československá psychologie*, 40(3), 208–216.
- Hřebíčková, M., & Urbánek, T. (2001). *Big five. NEO pětifaktorový osobnostní inventář (podle NEO Five–Factor Inventory P. T. Costy a R. R. McCrae)*. Praha: Testcentrum.
- Hynek, J. (2000). Vliv postmoderního myšlení na přístup k religiozite. In Ambros, P. , Dvořáček, J., Hájek, J., Hynek, J., Lacroix, M., & Peštuka, V. *Co hlásá New Age* (41-50). Velehrad: Refugium Velehrad-Roma.
- Johnstone, B., Yoon, D. P., Cohen, D., Schopp, L. H., McCormack, G., Campbell, J., & Smith, M. (2012). Relationships Among Spirituality, Religious Practices, Personality Factors, and Health for Five Different Faith Traditions. *Journal of Religion and Health*, 51, 1017–1041.
- Jung, C. G. (2001). *Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Křivohlavý, J. (2004). *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál.
- Křivohlavý, J. (2006). *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada Publishing.
- Křivohlavý, J.(2009). *Psychologie moudrosti a dobrého života*. Praha: Grada.
- Labbe, E. E., & Fobes, A. (2010). Evaluating the Interplay Between Spirituality, Personality and Stress. *Applied Psychophysiology and Biofeedback*, 35, 141–146.

- Lačná, B. (2012) *Spiritualita vysokoškolských studentov v Českej republike a na Slovensku*. Bakalárska práca. Olomouc: FF UP.
- Lewis, C. A., & Francis, L. J. (2000). Personality and religion among female university students in France. *Internation Journal of Psychology*, 35, 229.
- Lockenhoff, C. E., Ironson, G. H., O'Cleirigh, C., & Costa, P. T. (2009). Five-Factor Model Personality Traits, Spirituality/Religiousness, and Mental Health Among People Living With HIV. *Journal of Personality*, 77(5), 1411–1436.
- Lotz, J. B. (1994). Náboženství. In Brugger W. (Ed.). *Filosofický slovník* (254-256). Praha: Naše vojsko.
- MacDonald, D. A. (2000). Spirituality: Description, Measurement, and Relation to the Five Factor Model of Personality. *Journal of Personality*, 68, 153-197.
- MacDonald, D. A., & Friedman, H. L. (2002). Assessment of humanistic, transpersonal, and spiritual constructs: State of the science. *Journal of Humanistic Psychology*, 42(4), 102-125.
- McCrae, R. R. (1996). Social consequences of experiential openness. *Psychological Bulletin*, 120, 323-337.
- Matulník, J. & kol. (2008). *Analýza religiozity katolíkov na Slovensku: poznatky zo sociologického výskumu*. Trnava: Dobrá kniha.
- Mikšík, O. (2003). *Psychologická charakteristika osobnosti*. Praha: Karolinum.
- Mikšík, O. (2007). *Psychologické teorie osobnosti*. Praha: Karolinum.
- Nakonečný, M. (1997). *Psychologie osobnosti*. Praha: Akademie věd České republiky.
- Nakonečný, M. (2009). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
- Nešpor, Z. R. (2004). Ústřední vývojové trendy současné české religiozity. In Nešpor, Z. R. (ed.). *Jaká víra? : současná česká religiozita-spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství* (21-37). Praha: Sociologický ústav Akademie věd České Republiky.

- Nešpor, Z. R. (2008). „Český Kendal“. Úvodem k sociologickému studiu současné religiozity/spirituality v České Lípě a v Mikulově. In Lužný D., & Nešpor, Z. R. et al. *Náboženství v menšině* (20-30). Praha: Malvern.
- Nešpor, Z. R. & Lužný, D. (2007). *Sociologie náboženství*. Praha: Portál.
- Otto, R. (1998). *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad.
- Papica, J. (1994). Psychologie náboženství. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Paedagogica Psychologica 4, 5. K současným problémům psychologie*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Pargament, K. I., & Zinnbauer, B. J. (2005). Religiousness and Spirituality. In Paloutzian, R.F., & Park, C.L. (Ed.), *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. New York: Guilford Press.
- Pechová, O. (2011). *Psychologie náboženství*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Piedmont, R. L. (1999). Does spirituality represent the sixth factor of personality? Spiritual transcendence and the Five-Factor Model. *Journal of Personality*, 67(6), 985-1014.
- Piedmont, R. L. (2004). Spiritual Transcendence as a Predictor of Psychosocial Outcome From an Outpatient Substance Abuse Program. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18 (3), 213–222.
- Plháková, A. (2006): *Dějiny psychologie*. Praha: Grada.
- Podolinská, T. (2008). Religiozita v době neskorej modernity: případ Slovensko. *Sociální studia*, 5(3), 51-87.
- Reich, K. H. (2000). What characterizes spirituality? Comment on Pargament, Emmons and Crumpler, and Stifoss-Hansen. *Journal for the Psychology of Religion*, 10, 125-128.

- Robbins, M., Francis, L., McIlroy, D., Rachel Clarke, R., & Pritchard, L. (2010). Three religious orientations and five personality factors: an exploratory study among adults in England. *Mental Health, Religion & Culture*, 13 (7–8), 771–775.
- Říčan, P. (2002). *Psychologie náboženství*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2003). Spirituality in Psychology: The Concept and its Context. *Studia Psychologica*, 45, 249-257.
- Říčan, P. (2006). Spiritualita jako klíč k osobnosti a lidským vztahům. *Československá psychologie*, 50(2), 119-137.
- Říčan, P. (2007a). *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2007b). *Psychologie osobnosti. Obor v pohybu*. Praha: Grada Publishing.
- Říčan, P., & Janošová, P. (2004). Spiritualita českých vysokoškoláků – faktorově analytická sonda. *Československá psychologie*, 48(2), 97-106.
- Říčan, P., Janošová, P., & Tyl, J. (2007). Test spirituální citlivosti. *Československá psychologie*, 51 (2), 153-160.
- Říčan, P., Lukavský, J., Janošová, P., & Štochl, J. (2010). Spirituality of American and Czech Students - a Cross-Cultural Comparison. *Studia psychologica*, 52, 243-251.
- Ruisel, I., & Halama, P. (2007). *NEO pětifaktorový osobnostný inventár*. Praha: Testcentrum.
- Saroglou, V. (2010). Religiousness as a cultural adaptation of basic traits: A Five-Factor Model perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 14, 108-125.
- Sheldrake, P. (2003). *Spiritualita a historie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Smékal, V. (2001a). Současný člověk a jeho spiritualita. In Hadj-Moussová, Z., & Štech, S. (eds.). *Dítě - škola - učitel : sborník k životnímu jubileu prof. PhDr. Zdeňka Heluse (25-30)*. Praha: Pedagogická fakulta UK.
- Smékal, V. (2001b). Spiritualita a psychoterapie. *Psychologie dnes*, 7 (7-8), 26-27.

- Smékal, V. (2004). *Pozvání do psychologie osobnosti. Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal.
- Smékal, V. (2005). *O lidské povaze. Krátká zamyšlení nad psychickou a duchovní kulturou osobnosti*. Brno: Nakladatelství Cesta.
- Stríženec, M. (1997). K otázce zisťovania religiozity pomocou dotazníkov a škál. *Československá psychologie*, 41(5), 410-414.
- Stríženec, M. (1998): Člověk a viera: Psychológia náboženstva. In Výrost, J., & Slaměník, I. (Eds.). *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Stríženec, M. (2001a). *Súčasná psychológia náboženstva*. Bratislava: Iris.
- Stríženec, M. (2001b). Psychologické aspekty spirituality. *Československá psychologie*, 45(2), 118-125.
- Stríženec, M. (2003). Škály spirituality. *Československá psychologie*, 47(6), 548-553.
- Stríženec, M. (2007). *Novšie psychologické pohľady na religiozitu a spiritualitu*. Bratislava: Slovak Academic Press.
- Tavel, P. (2007). *Smysl života podle Viktora Emanuela Frankla*. Praha/Kroměříž: Triton.
- Tížik, (2008). Unesie náboženská viera pochybnosť?. *Biograf*, 47, 63-74.
- Štampach, O. I. (2008). *Přehled religionistiky*. Praha: Portál.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. (4.3. 2014). Obyvateľstvo SR podľa náboženského vyznania – sčítania 2011, 2001, 1991. Získané z <http://portal.statistics.sk/files/tab-15.pdf>
- Václavík, D. (2008). Transformace náboženství a nová náboženská hnutí. In Nešpor, Z. R., Václavík, D. et al. *Příručka sociologie náboženství (342-377)*. Praha: Slon.
- Václavík, D. (2010). *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha. Grada.
- Vojtíšek, Z., Dušek, P., & Motl, J. (2012). *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Praha: Portál.

Wink, P., Ciciolla, L., Dillon, M., & Tracy, A. (2007). Religiousness, Spiritual Seeking, and Personality: Findings from a Longitudinal Study. *Journal of Personality*, 75 (5), 1051.

Prílohy:

1. Zadanie DP
2. Abstrakt DP v slovenskom jazyku
3. Abstrakt DP v anglickom jazyku
4. Slovenská verzia dotazníka
5. Česká verzia dotazníka
6. Výstupy dotazníka

ABSTRAKT DIPLOMOVEJ PRÁCE

Názov práce:	Spiritualita, religiozita a osobnosť
Autor práce:	Barbora Pospíšilová
Vedúci práce:	PhDr. Olga Pechová, Ph.D
Počet strán a znakov:	103 strán, 205 480 znakov
Počet príloh:	6
Počet titulov použitej literatúry:	92

Abstrakt: Diplomová práca sa zaoberá spiritualitou českých a slovenských obyvateľov so zreteľom na ich národnosť, pohlavie, religiozitu a osobnosť. Jej cieľom je overenie existencie významných vzťahov medzi menovanými parametrami zvoleného výskumného súboru a jednotlivými dimenziami spirituality. Teoretická časť práce oboznamuje čitateľa so základnými pojmami psychológie náboženstva, s terminologickou problematikou religiozity, spirituality a osobnosti, škálami vytvorenými za účelom ich skúmania ako i so súčasnými zisteniami v týchto troch záujmových oblastiach psychológie. Jej posledná kapitola nazhromaždené poznatky prepája a tak ucelene popisuje vzťahy medzi sledovanými psychologickými veličinami v oblasti teórie i uskutočnených výskumných štúdií. Praktická časť sa zaoberá popisom autorovho výskumu, ktorého sa zúčastnilo 228 slovenských a českých respondentov. Potrebné dáta boli získané pomocou otázok zisťujúcich demografické údaje, štandardizovaného dotazníka Expressions of Spirituality Inventory a osobnostného inventára NEO-FFI. Výskum odhalil súvislosti medzi rozdielmi v spiritualite respondentov a ich vierou, národnosťou a pohlavím. Taktiež bola preukázaná významná korelácia niektorých faktorov osobnosti s dimenziami spirituality.

Kľúčové slová: spiritualita, religiozita, osobnosť, národnosť, pohlavie, náboženská viera.

ABSTRACT OF THESIS

Title:	Spirituality, religiousness, and personality
Author:	Barbora Pospíšilová
Supervisor:	PhDr. Olga Pechová, Ph.D
Number of pages and characters:	103 pages, 205 480 characters
Number of appendices:	6
Number of references:	92

Abstract: The diploma thesis deals with spirituality of Czech and Slovakian inhabitants in view of their nationality, gender, religiousness and personality. The main aim is to verify the existence and their significant relations between named parameters of selected research group and particular dimensions of spirituality. Theoretical part acquaint reader with the basic terms such are the psychology of religion, the terminological issue of religiousness, spirituality and personality amongst varieties being created in order to its investigation together with current findings in these three special domains of psychology. In the last chapter, every piece of knowledge is gathered and connected that it describes the relations between psychological value in view and in the area of theory as well as accomplished observational studies. Practical part is devoted to the description of the author's output in which there were 228 Slovakian and Czech respondents being involved. The data were required with a help of questions concerning demographic data – standardized questionnaire called Expressions of Spirituality Inventory and with personal inventory NEO-FFI. The research revealed connections between the differences in spirituality of respondents and their faith, nationality and gender. The significant correlation in some of the respondents' factors of personality with dimension of spirituality was also demonstrated.

Key words: spirituality, religiousness, personality, nationality, gender, religious faith.

Dotazník

Dobrý deň,

radi by sme Vás požiadali o spoluprácu na výskume realizovanom na katedre psychológie Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, ktorý sa zaoberá sledovaním faktorov, ktoré majú vplyv na utváranie postojov k smrti. Zamerali sme sa predovšetkým na vzťah medzi spiritualitou a postojmi k smrti. Všetky informácie, ktoré v rámci dotazníka uvediete, budú spracované výhradne anonymne a za účelom vedeckého skúmania.

Vyplnenie dotazníku Vám zaberie približne 15 až 20 minút.

Ďakujeme za Váš čas!

Za riešiteľský tím
Mgr., Bc. Barbora Pospíšilová

Začnite tu:

Pohlavie:

Vek:

Miesto trvalého bydliska:

Národnosť:

Vzdelanie:

1. Označil/a by ste sám/u seba pojmom veriaci/a?

Áno	Nie
-----	-----

2. Ak ste v predchádzajúcej otázke odpovedal/a *áno*, v čo veríte?

3. Hlásite sa ku konkrétnej cirkvi, náboženskej spoločnosti alebo skupine?

Áno	Nie
-----	-----

4. Ak ste odpovedal/a *áno*, uveďte ku ktorej:

5. Praktikujete svoje náboženstvo alebo náboženské presvedčenie?

Áno	Nie
-----	-----

6. Ak ste odpovedal/a *áno*, uveďte akým spôsobom:

7. Ako dlho vyznávate svoje náboženské presvedčenie?

8. Kto Vás k Vášmu náboženskému presvedčeniu priviedol?

a) ja sám

b) rodičia

c) partner/ka, manžel/manželka

d) kamarát/ka

e) niekto iný

9. Žijete v partnerskom/manželskom vzťahu? Ak *áno*, uveďte prosím, ako dlho:

Áno	Nie
-----	-----

10. Máte deti? Ak *áno*, uveďte prosím ich počet a vek:

ESI – Expression of Spirituality Inventory

Dotazník sa týka vašich skúseností, postojov, presvedčení a životného štýlu, vzťahujúcich sa k spiritualite. Nižšie je uvedených niekoľko tvrdení. Pozorne si ich prečítajte a posúďte, nakoľko s nimi súhlasíte. Odpovedajte zakrúžkovaním vhodnej číselnej odpovede.

0	1	2	3	4
Rozhodne nesúhlasím	Nesúhlasím	Ani nesúhlasím ani súhlasím	Súhlasím	Rozhodne súhlasím

(plné znenie je uvedené v tlačenej verzii diplomovej práce)

NEO päťfaktorový osobnostný inventár

Inventár obsahuje 60 výpovedí, pomocou ktorých by ste mohli popísať sami seba. Prečítajte si pozorne každú výpoveď a posúďte, do akej miery Vás vystihuje. Svoju odpoveď prosím zakrúžkujte na pripojenej škále čísiel.

0	1	2	3	4
Neplatí to pre mňa vôbec	Platí to pre mňa len málo	Ani platí, ani neplatí	Platí to pre mňa prevažne	Platí to pre mňa úplne

Jednotlivé výpovede nemožno posudzovať ani ako správne, ani ako nesprávne, a preto nie je možné dosiahnuť dobré alebo zlé výsledky.

(plné znenie je uvedené v tlačenej verzii diplomovej práce)

Veľmi vám ďakujem za Váš čas, ktorý ste venovali vyplneniu dotazníka. Pokiaľ by ste mali záujem dozvedieť sa o výskume a jeho výsledkoch viac, môžete ma kontaktovať emailom na adrese: basia.hanneh@gmail.com.

Prajem vám príjemný zvyšok dňa.

Barbora Pospíšilová

Dotazník

Dobrý den,

rádi bychom Vás požádali o spolupráci na výzkumu realizovaném na katedře psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, který se zabývá sledováním faktorů, jež mají vliv na utváření postojů ke smrti. Zaměřili jsme se především na vztah mezi spiritualitou a postoji ke smrti. Všechny informace, které v rámci dotazníků uvedete, budou zpracovány výhradně anonymně a za účelem vědeckého zkoumání.

Vyplnění dotazníku Vám zabere přibližně 15 až 20 minut.

Děkujeme za Váš čas!

Za řešitelský tým

Mgr. Barbora Pospíšilová

Začněte zde:

Pohlaví:

Věk:

Město trvalého bydliště:

Národnost:

Vzdělání:

1. Označil/a byste sám/u sebe pojmem věřící?

Ano	Ne
-----	----

2. Pokud jste v predešlé otázce odpověděl/a ano, v co věříte?

3. Hlásíte se ke konkrétní církvi, náboženské společnosti nebo skupině?

Ano	Ne
-----	----

4. Pokud jste odpověděl/a *ano*, uveďte ke které:

5. Praktikujete své náboženství nebo náboženské přesvědčení?

Ano	Ne
-----	----

6. Jestli jste odpověděl/a *ano*, uveďte jakým způsobem:

7. Jak dlouho vyznáváte své náboženské přesvědčení:

8. Kdo Vás k Vašemu náboženskému přesvědčení přivedl?

a) já sám

b) rodiče

c) partner/ka, manžel/manželka

d) kamarád/ka

e) někdo jiný

9. Žijete v partnerském/manželském vztahu? Pokud ano, uveďte prosím, jak dlouho.

Ano	Ne
-----	----

10. Máte děti? Pokud ano, uveďte prosím jejich počet a věk.

ESI – Expression of Spirituality Inventory

dotazník se týká vašich zkušeností, postojů, přesvědčení a životního stylu, vztahujících se ke spiritualitě. Níže je uvedeno několik tvrzení. Pozorně si je přečtete a posuďte, nakolik s nimi souhlasíte. Odpovídejte zakroužkováním vhodné číselné odpovědi.

0	1	2	3	4
Rozhodně nesouhlasím	Nesouhlasím	Ani nesouhlasím ani souhlasím	Souhlasím	Rozhodně souhlasím

(plné znenie je uvedené v tlačenej verzii diplomovej práce)

NEO pětifaktorový osobnostní inventář

Inventář obsahuje 60 výpovědí, kterými byste mohli popsat sami sebe. Přečtete si pozorně každou výpověď a posuďte, do jaké míry Vás vystihuje. Svoji odpověď prosím zakroužkujte na připojené škále čísel.

0	1	2	3	4
Vůbec nevystihuje	Spíše nevystihuje	neutrální	Spíše vystihuje	Úplně vystihuje

Jednotlivé výpovědi nelze posuzovat ani jako správné, ani jako nesprávné, a proto není možné dosáhnout dobrých nebo špatných výsledků.

(plné znenie je uvedené v tlačenej verzii diplomovej práce)

Moc vám děkuji za váš čas, který jste věnovali vyplnění dotazníku. Pokud by jste měli zájem dozvědět se o výzkumu a jeho výsledcích více, můžete mě kontaktovat emailem na adrese: basia.hanneh@gmail.com.

Přeji vám příjemný zbytek dne.

Barbora Pospíšilová

Príloha 6

ČR	Pohl.	Vek	Bydlisko	Vzd.	Rel.	ESI					NEO-FFI				
						COS	EPD	EWB	PAR	REL	N	E	O	P	S
1	1	34	Náměšť nad Oslavou	3		4	1	19	6	1	11	37	21	31	36
2	0	65	Olomouc	1		18	18	11	15	16	21	35	33	29	29
3	1	43	Olomouc	1	RKC	17	6	12	13	18	21	34	28	31	18
4	1	27	Opava	3	RKC	18	23	11	17	19	31	40	41	33	24
5	1	27	Uničov	3		19	20	15	14	10	22	26	35	33	30
6	1	53	Olomouc	1		10	18	14	14	10	18	36	34	25	33
7	1	26	Olomouc	3		15	12	15	11	5	21	37	39	35	35
8	1	27	Zlín	3		8	4	14	9	2	25	43	35	31	39
9	1	27	Kroměříž	3		15	5	21	12	8	10	36	35	32	34
10	1	40	Čejkovice	3	K	10	8	12	7	13	39	30	25	29	33
11	1	36	Olomouc	1		11	10	17	17	9	24	31	30	33	24
12	1	38	Brno	3	RKC	23	14	18	7	22	17	20	25	37	33
13	1	40	Brno	1	RKC	23	15	12	5	20	21	31	27	28	32
14	1	20	Hustopeče	1	RKC	12	14	9	12	15	37	25	25	31	28
15	1	21	Tišnov	1		5	3	13	5	5	33	26	24	29	28
16	1	23	Brno	3	RKC	17	13	14	16	17	30	33	32	27	17
17	1	54	Brno	3	RKC	21	7	17	7	20	6	41	26	46	31
18	1	24	Brno	3		6	7	16	6	2	26	35	32	29	24
19	1	30	Brno	3		8	9	13	7	4	27	31	30	31	25
20	0	26	Olomouc	3		18	13	15	13	13	20	28	35	28	27
21	0	34	Cheb	3	RKC	18	18	15	9	16	18	24	32	27	28
22	0	26	Frýdek - Místek	3		18	17	8	15	13	30	14	38	28	21
23	0	43	Olomouc	3		2	0	19	6	2	8	28	24	36	33
24	0	31	Český Těšín	3	RKC	18	13	12	13	19	26	26	28	31	27
25	0	54	Olomouc	3		8	15	11	9	7	27	27	34	22	18
26	0	43	Rusava	1		4	0	20	2	4	12	29	16	30	40
27	0	36	Třinec	3		12	11	18	7	9	9	38	34	28	31
28	0	25	Fulnek	1	RKC	22	20	18	6	24	14	38	36	41	7
29	0	48	Čejkovice	1		0	0	18	0	0	19	25	22	25	38
30	0	52	Rychnov nad Knežnou	1		11	8	17	2	1	23	38	19	37	38
31	0	32	Brno	3		9	10	19	9	9	17	43	24	30	43
32	0	33	Olomouc	3		8	6	18	4	6	11	32	22	35	38
33	0	26	Brno	1		0	0	21	15	0	14	30	13	34	25
34	0	21	Brno	1	RKC	21	13	9	11	19	29	40	28	41	37
35	0	56	Brno	3	RKC	20	10	14	7	14	17	29	24	36	18
36	1	27	Olomouc	3		1	2	17	15	0	29	33	30	33	34
37	1	27	Olomouc	3	RKC	23	12	10	4	24	30	23	35	34	25
38	1	48	Štěpánov	1		23	23	16	14	20	11	43	41	42	31
39	1	38	Strakonice	1		0	0	20	7	2	19	40	23	40	43
40	0	47	Olomouc	3	RKC	18	12	10	9	19	27	21	24	22	25
41	0	31	Olomouc	1		16	8	12	5	4	26	38	34	38	12
42	0	35	Zlín	3		9	10	15	11	8	22	37	36	31	32
43	0	22	Liberec	1		17	14	14	15	7	15	30	40	32	23
44	1	39	Hradec Králové	3		10	8	22	8	6	15	35	27	33	19
45	1	44	Frýdek - Místek	3		23	4	15	10	12	15	33	44	42	32
46	0	32	Ostrava	3		16	19	23	12	6	7	27	33	28	33
47	1	39	Olomouc	3	B	19	20	14	18	15	13	38	36	37	40
48	1	27	Olomouc	3	RKC	18	16	13	10	18	16	38	28	34	35
49	0	26	Olomouc	3	RKC	23	21	19	10	20	22	33	38	34	35
50	0	25	Brno	1		16	14	10	18	15	30	29	36	26	26
51	1	23	Uherské Hradiště	3	RKC	15	17	11	18	18	32	31	38	24	12
52	0	32	Kněžice	3	RKC	18	12	6	14	17	29	26	29	26	27
53	0	24	Praha	3	RKC	21	14	17	16	21	21	28	34	29	28
54	1	25	Bruntál	3		17	16	18	17	14	17	31	32	33	26
55	1	22	Fulnek	2	RKC	16	8	18	12	21	12	39	33	39	24
56	1	32	Praha	3		20	15	7	24	15	35	36	43	42	29

ČR	Pohl.	Vek	Bydliisko	Vzd.	Rel.	ESI					NEO-FFI				
						COS	EPD	EWB	PAR	REL	N	E	O	P	S
57	0	31	Kněžice	1	RKC	17	15	10	8	20	23	34	29	25	31
58	1	23	Praha	1	ECAV	18	22	10	17	23	20	34	38	25	38
59	0	23	Bílovice nad Svitavou	2		11	12	15	6	10	18	31	33	28	30
60	1	25	Uherský Ostroh	1	RKC	20	14	12	9	22	33	35	35	23	18
61	1	25	Brno	1	K	13	4	18	9	16	28	14	30	34	28
62	0	32	Bíteš	3	RKC	21	13	12	7	21	21	31	24	30	33
63	1	23	Opava	3	RKC	21	15	18	15	24	27	46	36	34	31
64	1	33	Brno	3	RKC	22	13	15	13	20	11	28	30	38	35
65	0	22	Velká Bystřice	1	RKC	18	11	14	13	16	26	43	28	26	21
66	1	19	Ostrava	1		17	10	7	17	17	32	22	32	24	30
67	1	46	Brno	1		18	17	18	18	9	15	35	34	34	27
68	0	30	Brno	1		18	18	10	15	14	30	33	40	24	26
69	1	22	Uherský Ostroh	3	RKC	16	12	13	17	13	35	33	27	37	31
70	1	20	Uherský Ostroh	1	K	21	20	12	12	21	33	25	32	36	27
71	1	23	Brno	3	RKC	21	18	20	14	20	17	35	38	39	31
72	1	20	Valašské Klobouky	1	RKC	23	11	13	11	24	28	36	30	26	21
73	1	28	Brno	3	RKC	17	14	13	8	18	30	22	27	31	23
74	0	24	Brno	1		3	13	16	16	6	22	24	23	29	13
75	0	25	Brno	1		15	7	14	17	17	27	47	37	41	38
76	1	21	Třinec	1		1	0	21	1	2	28	35	24	27	24
77	0	17	Budišov nad Budišovkou	0		18	16	20	7	17	20	38	37	27	28
78	1	24	Fulnek	3	RKC	20	13	18	6	19	8	38	34	40	32
79	1	23	Slavkov u Brna	3	RKC	19	14	19	12	20	17	32	27	32	36
80	0	37	Brno	3	RKC	20	6	12	18	22	23	32	35	31	12
81	1	20	Drahlov	1	RKC	20	16	12	14	20	34	28	35	24	20
82	0	24	Brno	1	RKC	10	12	16	13	16	20	31	23	27	29
83	1	21	Brno	1	RKC	22	12	18	6	23	9	45	29	43	37
84	0	28	Olomouc	1		15	6	12	13	8	25	21	34	32	6
85	0	24	Bílovec	1	RKC	24	24	8	23	24	30	38	41	41	15
86	1	22	Brno	1	RKC	19	9	18	7	17	14	37	35	39	30
87	1	23	Havlíčkův Brod	3	B,H	22	19	17	23	19	23	27	36	40	27
88	0	38	Brno	3	RKC	18	15	12	14	21	27	24	24	31	28
89	1	24	Brno	3	RKC	18	12	19	10	16	16	30	19	30	30
90	1	23	Dolní Lutyně	3	RKC	19	9	22	15	21	15	45	32	39	21
91	1	23	Jaroměř	3	RKC	24	8	21	7	24	38	26	28	42	19
92	0	23	Ostrava	3		20	24	15	4	12	16	30	37	44	18
93	1	25	Rudice	3	RKC	15	16	17	13	16	22	27	29	36	26
94	0	28	Slavkov u Brna	3	RKC	22	19	18	15	19	21	30	27	30	26
95	0	21	Český Těšín	2		11	1	12	15	2	21	34	37	37	44
96	0	32	Brno	3		16	10	12	14	4	24	35	31	33	33
97	1	21	Bohumín	1		16	16	14	17	13	20	23	32	27	31
98	1	25	Ostrava	3		24	24	24	18	18	7	37	40	43	41
99	1	24	Ostrava	3		18	23	17	18	15	25	26	44	40	25
100	1	25	Olomouc	3	RKC	23	14	21	5	24	21	42	32	37	18
101	1	16	Hradec Králové	0	K	21	15	12	4	21	39	29	34	36	36
102	1	20	Brno	1	RKC	20	17	7	12	22	33	16	32	35	17
103	0	28	Fulnek-Lukavec	1	RKC	22	11	17	8	23	25	33	27	33	26
104	1	29	Brno	2		14	14	5	16	8	33	14	28	36	33
105	1	24	Bruntál	3		12	10	12	17	12	39	34	36	28	36
106	1	55	Kuřim	1		8	12	12	13	8	27	26	24	31	19
107	0	29	Žďár nad Sázavou	3	RKC	17	8	17	14	20	17	29	27	40	37
108	0	26	Praha	3		12	6	10	6	8	32	27	41	32	19
109	0	21	Brno	1		12	16	12	5	5	19	28	30	24	43
110	1	25	Brno	1	CB	18	8	17	16	15	22	33	26	29	20
111	0	26	Děčín	1	K	22	12	16	18	21	16	30	36	40	28
112	1	53	Brno	3	RKC	19	16	11	11	17	22	30	33	27	34
113	0	21	Brno	1		15	15	14	17	13	19	36	29	18	25
114	0	26	Brno	3		8	6	18	4	4	21	39	32	30	35
115	0	24	Zlín	3	K	16	10	20	6	17	24	41	40	26	29
116	1	23	Adamov	1		21	16	18	17	18	24	38	34	35	30
117	1	22	Přerov	3		4	8	17	20	6	23	29	36	34	18

SR	Pohl.	Vek	Bydlisko	Vzd.	Rel.	ESI					NEO-FFI				
						COS	EPD	EWB	PAR	REL	N	E	O	P	S
118	1	23	Praha	3		22	21	13	18	19	18	23	37	40	19
119	1	27	Závadka nad Hronom	3	RKC	17	8	14	13	17	15	38	28	28	34
120	1	39	Považská Bystrica	3	RKC	18	19	18	12	18	20	28	30	32	24
121	0	24	Púchov	1	RKC	20	7	18	7	23	12	39	28	34	27
122	1	28	Nitra	1	RKC	18	9	20	4	23	28	41	26	36	33
123	0	25	Bratislava	1	RKC	20	14	16	16	17	27	36	37	31	31
124	1	25	Žilina	3	RKC	20	13	14	9	23	22	37	22	33	35
125	1	24	Bratislava	3	RKC	21	16	14	15	22	20	30	25	29	33
126	1	22	Púchov	1	RKC	22	14	12	10	18	32	34	33	28	27
127	0	23	Trenčín	3	RKC	22	15	10	11	23	29	46	33	29	29
128	0	30	Čadca	3	RKC	24	8	14	10	21	35	25	25	24	29
129	0	24	Bratislava	3	RKC	20	23	19	17	21	9	32	36	32	24
130	1	22	Trenčín	1	RKC	24	15	19	9	22	14	44	29	31	17
131	1	21	Nitra	1	RKC	23	11	13	9	18	19	42	24	38	41
132	0	31	Nitra	1	RKC	24	19	13	14	23	24	34	30	30	36
133	0	25	Bratislava	3	RKC	16	10	12	10	18	25	36	36	34	20
134	1	25	Trnava	3	RKC	20	7	12	7	22	28	25	33	32	29
135	1	31	Bratislava	3	RKC	19	9	17	12	18	12	25	21	35	31
136	0	26	Považská Bystrica	3	RKC	21	8	9	16	19	29	21	32	23	27
137	0	32	Riečka	3		13	14	19	4	0	25	27	45	25	41
138	0	30	Banská Bystrica	3		12	13	18	12	12	17	28	26	25	37
139	1	38	Žilina	3		10	6	17	10	7	19	24	19	28	30
140	1	27	Žilina	3		18	7	18	5	0	15	29	41	36	21
141	1	41	Žilina	3		11	14	14	11	12	21	33	27	32	33
142	1	54	Žilina	1	RKC	7	9	8	4	13	35	19	36	31	29
143	1	24	B.Bystrica	3	RKC	23	17	16	17	22	28	21	40	33	30
144	1	57	Riečka - nevolné	1	RKC	17	4	12	11	19	15	29	27	36	41
145	1	32	Riečka - nevolné	1		10	8	12	8	10	19	27	25	32	34
146	1	42	Kremnica	3		3	0	21	2	0	10	29	27	36	44
147	1	51	B.Bystrica	3		6	5	10	6	5	19	41	26	37	33
148	1	50	Riečka - nevolné	1	RKC	18	15	10	17	19	22	19	25	36	38
149	1	43	Zvolen	1		14	18	12	14	15	27	25	34	35	35
150	1	62	Staré Hory	3		4	7	11	7	14	22	33	28	27	35
151	1	58	B.Bystrica	1		5	5	18	5	6	3	39	28	40	42
152	1	55	Dolný Kubín	1	RKC	11	6	14	8	13	22	31	24	28	39
153	1	45	B.Bystrica	1		7	7	15	11	9	23	25	29	31	32
154	1	27	B.Bystrica	3		4	3	19	9	3	19	30	28	33	34
155	1	28	B.Bystrica	3	ECAV	18	15	18	18	17	17	27	38	37	38
156	1	28	B.Bystrica	3	RKC	11	4	17	6	11	22	33	26	37	30
157	1	53	B.Bystrica	3		7	9	18	9	7	22	24	26	32	37
158	1	27	B.Bystrica	3	RKC	19	12	21	7	19	17	34	19	36	42
159	1	56	B.Bystrica	3	RKC	2	0	18	6	2	19	23	19	30	27
160	0	31	Žilina	3		8	18	24	0	0	4	31	33	28	31
161	0	23	Zemské Kostolany	1		15	14	12	6	18	24	36	31	37	43
162	0	22	Jasenie	1		12	12	13	15	8	26	27	36	31	25
163	0	48	Veľký Krtíš	0		4	6	16	7	4	25	26	21	31	27
164	0	20	Nové Zámky	1	ECAV	9	12	17	14	12	24	30	29	28	28
165	0	23	Poprad	1	RKC	10	8	18	10	7	28	26	26	21	25
166	0	23	Banská Bystrica	3		9	12	15	11	8	18	28	43	31	35
167	0	22	Trpín	1	RKC	24	20	11	12	17	24	37	20	30	37
168	0	23	Bzovík	3	RKC	17	15	10	8	17	33	24	21	28	35
169	0	22	Kováčová	3	RKC	12	0	16	2	12	16	37	25	35	24
170	0	62	Riečka	3	RKC	13	9	14	6	16	23	20	25	30	32
171	0	36	Riečka	1	RKC	12	9	17	12	15	4	31	22	32	43
172	0	46	Banská Bystrica	1		1	0	23	5	1	23	30	17	34	39
173	0	18	Riečka	1	RKC	23	14	17	7	19	24	33	22	27	36
174	0	21	Považská Bystrica	3	RKC	13	12	20	12	14	9	33	33	29	37
175	0	24	Dolný Kubín	1	RKC	12	6	16	16	16	23	27	26	31	34
176	1	27	České Budějovice	3		10	2	12	2	4	20	28	27	27	32
177	1	25	Banská Bystrica	3	RKC	16	8	18	13	13	17	43	29	33	40
178	1	30	Nová Baňa	3	RKC	24	16	11	16	24	25	34	38	28	31

SR	Pohl.	Vek	Bydlisko	Vzd.	Rel.	ESI					NEO-FFI				
						COS	EPD	EWB	PAR	REL	N	E	O	P	S
179	0	23	Nová Baňa	3	RKC	23	15	14	23	24	20	35	34	34	30
180	1	30	Ružomberok	3	RKC	23	16	15	11	24	18	24	29	37	33
181	1	26	Nová Baňa	1	RKC	18	11	20	7	19	19	40	23	35	34
182	0	25	Banská Bystrica	3	RKC	21	24	14	16	21	39	35	44	30	30
183	1	34	Piešťany	3	ECAV	21	21	19	19	18	7	39	43	40	32
184	1	26	Praha	3	K	23	19	17	14	24	27	35	33	40	34
185	0	31	Banská Bystrica	3	RKC	21	9	10	15	20	14	37	34	31	31
186	1	30	Banska Bystrica	3	RKC	19	0	21	3	17	11	29	14	36	34
187	0	28	Banská Bystrica	3	RKC	21	10	8	15	18	18	40	21	15	39
188	0	22	Banská Bystrica	1	RKC	20	9	19	9	19	13	43	37	36	39
189	0	41	Hronsek	3		10	14	16	2	9	1	38	35	23	26
190	0	24	Londýn	3	J	8	8	14	6	7	19	35	29	27	37
191	1	44	Veľké Rovné	1	RKC	16	10	11	10	13	28	24	24	37	28
192	0	41	Banská Bystrica	3		12	8	11	15	10	25	19	27	33	34
193	0	27	Banská Bystrica	3	RKC	14	6	16	4	11	20	24	31	29	23
194	0	22	Banká Bystrica	3	RKC	24	14	17	15	21	21	38	31	38	39
195	0	26	Banská Bystrica	3		12	16	13	7	4	20	19	34	25	31
196	1	20	Banská Bystrica	1	RKC	12	5	14	15	16	31	29	29	32	28
197	1	38	Brezno	3	RKC	20	11	17	16	21	16	34	26	35	37
198	1	28	Hliník nad Hronom	3	K	9	4	20	18	10	10	34	29	29	38
199	0	40	Banská Bystrica	3		23	19	12	19	14	26	21	36	29	29
200	1	22	Slovenská Lupča	3	RKC	21	16	16	14	21	18	38	31	36	35
201	0	32	Banská Bystrica	3	RKC	18	9	17	13	17	11	32	28	32	26
202	1	29	Banská Bystrics	3	RKC	21	12	17	11	21	14	41	28	35	28
203	1	20	Kriváň	1	RKC	23	21	14	14	24	17	38	31	43	33
204	1	21	Brusno	1	RKC	18	15	14	14	18	28	39	39	31	35
205	1	25	Banská Bystrica	3	RKC	24	16	13	15	21	23	38	31	26	38
206	0	33	Brusno	3	RKC	18	18	17	16	17	20	29	34	22	26
207	0	27	Partizánske	3		16	5	20	8	9	15	27	28	35	32
208	1	27	Brezno	3	RKC	22	1	12	7	24	26	20	29	32	37
209	1	33	Banská Bystrica	1	RKC	17	11	20	9	15	7	34	23	44	26
210	1	31	Martin	3	RKC	21	15	11	12	22	16	41	31	37	30
211	1	28	Rosina	3	K	22	12	12	13	20	20	37	33	30	40
212	1	22	Banská Bystrica	3	RKC	17	12	14	6	22	30	29	25	32	33
213	0	23	Zvolen	1		10	6	20	11	5	5	29	36	31	40
214	1	48	Banská Bystrica	3		10	0	21	14	9	16	32	32	42	37
215	1	31	Martin	3	RKC	19	14	15	14	20	23	28	33	37	24
216	1	19	Banská Bystrica	1	HG	18	17	14	17	13	24	28	36	32	34
217	0	34	Banská Bystrica	1	RKC	19	12	12	8	17	23	28	31	30	25
218	1	24	Bratislava	1	RKC	19	6	19	8	17	19	40	21	38	32
219	0	60	Banská Bystrica	3	RKC	11	7	17	11	13	19	28	21	29	33
220	0	57	Banská Bystrica	3	RKC	18	10	11	10	17	26	31	27	28	22
221	1	21	Žilina	1	RKC	16	6	12	8	18	37	29	25	34	38
222	1	23	Púchov	3	RKC	22	12	12	7	15	13	36	39	34	37
223	1	22	Dubnica nad Váhom	3		18	17	11	13	19	30	27	38	25	34
224	0	24	Bratislava	3	RKC	18	12	17	16	15	14	30	27	30	31
225	1	39	Bratislava	3	RKC	22	11	17	13	22	23	39	27	32	38
226	1	24	Trnava	3	RKC	23	8	13	18	19	36	21	30	25	31
227	0	30	Žilina	3	RKC	17	8	15	14	17	24	28	25	27	33
228	0	32	Banská Bystrica	1	RKC	10	7	16	12	14	19	25	21	27	34

Vysvetlivky:

pohlavie 0 - muži

1- ženy

religiozita

RKC - rímskokatolícka cirkev

ECAV - evanjelická cikev augsburského vyznania

CB - cirkev bratská

HG - hnutie grálu

K - kresťanstvo

B - budhizmus

J - judaizmus

H - hinduizmus